

VINSKE
CESTE
SLOVENIJE

REVUJA ZA PROMOCIJO

oktober 1995 št. 10 cena 500 SIT

ŠKOCJANSKE JAME

Unesco 1986

Liste du Patrimoine Mondial

Na tisoče jam je po svetu.

Med vsemi izstopajo

Škocjanske jame,

srce matičnega Krasa.

Kdo se poda v njihovo globoko

podzemlje, se za večno zagleda

v čudoviti svet kapnikov,

velikih podzemeljskih dvoran,

globokih prepadnih sten

in divje šumeče Reke.

Ta lepota se mu za večno vtisne

v spomin in ga znova zablja

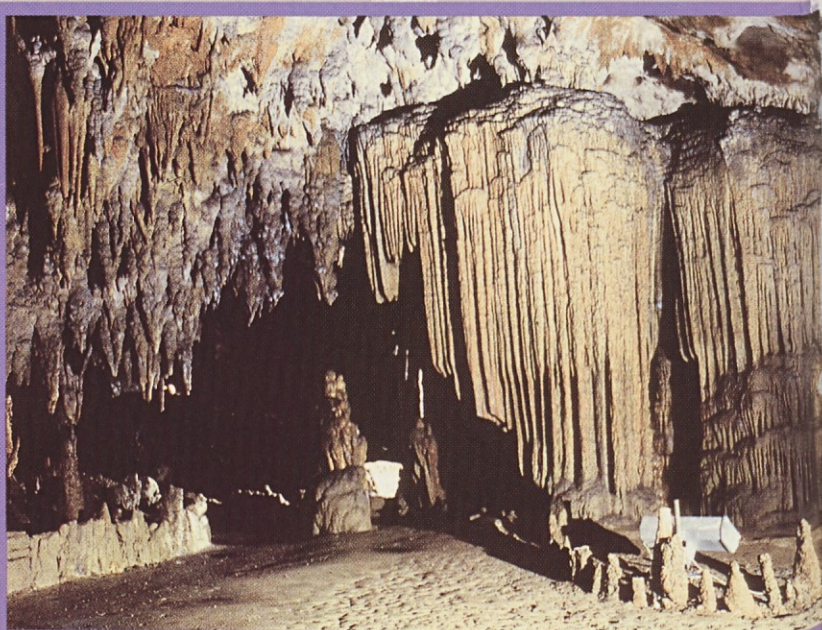
v ta skrivnostni

podzemeljski svet.

Škocjanske jame so vpisane

v Unescov seznam svetovne

naravne in kulturne dediščine.

OBISKI SO VSAK DAN:

VI - IX ob: 10⁰⁰, 11³⁰, 13⁰⁰, 14⁰⁰, 15³⁰ in 17⁰⁰

IV, V, X ob: 10⁰⁰, 13⁰⁰ in 15³⁰

XI - III ob 10⁰⁰ in ob nedeljah ter praznikih še ob 15⁰⁰

INFORMACIJE: tel: 067/60-122, 60-169, fax : 067/73-384.

Škocjanske jame - HTG, 66215 Divača, Matavun.

NA POTI PO KRASU VAS PODJETJE HTG SEŽANA VABI,

da obiščete njegove turistične in gostinske objekte:

HOTEL KOZINA, KAMP - tel: 066/82-611 in 82-689, fax: 066/81-395

GOSTILNA PRI JAMI - tel: 067/60-122 in 60-169, fax: 067/73-384

PENSION RISNIK - tel: 067/60-008

HOTEL TABOR - tel: 067/31-551, fax: 067/73-101

HOTEL TRIGLAV - tel.: 067/31-361, fax: 067/73-384

RESTAVRACIJA MAHORČIČ - tel: 067/72-130

HTG - HOTELI TURIZEM, GOSTINSTVO, P.O. SEŽANA
66210 Sežana, Partizanska 1, Tel: 067/31-361, fax: 067/73-384

V KOZINI
MATAVUNU
DIVAČI
SEŽANI

HTG

Na naslovnici:

Trgatev pri Žvabovih iz Dutovelj

Foto: Matej Mljac, študent arhitekture,
Lokev 48/a, 66215 Divača, tel.: 067/67-070

IZ VSEBINE **Kras**

OKTOBER 1995 št. 10

Uredništvo: **UVODNIK** **2**

Jožko Čuk "VLAGATI PREDVSEM V IZOBRAŽEVANJE KRAŠEVCEV" **3**
v pogovoru z uredništvom:

Dr. Matjaž Mikoš: **KRAS IN NOVI ZAKON O VODAH** **6**

Peter Muck: **NALOGE VODNEGA GOSPODARSTVA NA KRASU** **10**

Dr. Peter Fister: **KRIZA ARHITEKTURE - KRIZA ZNANJA IN ETIKE** **14**

Agencija Kras v pogovoru OBNOVLJENI DVOREC NA VOGRSKEM
z dr. Nacetom Šumijem: **PRISPEVEK K BOGATITVI SODOBNEGA ŽIVLJENJA** **16**

Marjeta Vesel: **POLEG BANČNE STORITVE
TUDI PODPORA LOKALNI SKUPNOSTI** **18**

Janka Kokolj-Prošek: **VINSKE TURISTIČNE CESTE - MOČNA GOSPODARSKA SILA
VSAKE DRŽAVE** **20**

Tanja Trebec: **V POVIRJU SE USTAVITE "PRI HRIBU"!** **24**

Jožko Žibema: **IZLET DO RAZVALIN DVEH GRADOV** **26**

Veronika Fikfak: **PREDJAMSKI GRAD JE VREDEN OGLEDA** **30**

Veronika Fikfak: **AMERIKA NASPROTIJ** **31**

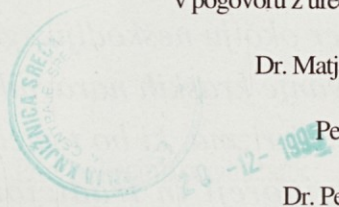
Janez Mužič: **BREZOBZIRNOST ALI NASMEH** **32**

Dr. Ivan Gams: **KAJ POMENI BESEDA "KRAS"?** **34**

Rudi Šeligo: **KLICI PO ODLOČNEM ZAVRAČANJU BARBARSTVA** **38**

Nelida Nemec: **PALČIČEVO SPOROČILO VZNEMIRI, GANE, PRIZADENE** **40**

(priloga) **TURISTIČNA SKUPNOST KRASA IN BRKINOV**

Informativno revijo Kras izdaja podjetje Mediacarso, d.o.o., 61000 Ljubljana, Rimska 8 - telefon +386-061/125-14-22 - Glavni urednik Lev Lisjak; odgovorna urednica Ida Vodopivec-Rebolj - Naslov uredništva: Revija Kras, 66223 Komen, p.p. 17, telefon: +386-067/78-434 - Maloprodajna cena 500 SIT, 6.500 Lit, 6,00 DEM, 4,00 \$; naročnina šestih zaporednih števil s pošto dostavo v Sloveniji 3.000 SIT, za tujino s pošto dostavo 80.000 Lit, 80,00 DEM, 60,00 \$ - Fotografije: fotoagencija Mediacarso - Nenaročenih rokopisov in fotografij uredništvo ne vrača - Brez izdajateljevega pisnega dovoljenja ponatis ali kakršno koli povzemanje objavljenih prispevkov iz revije Kras ni dovoljeno - Po mnenju Urada vlade R Slovenije za informiranje št. 23/142-92 od 27.5.1993 sodi revija Kras s prilogami med proizvode informativne narave, za katere se plačuje davek od prometa proizvodov po 5-odstotni stopnji - Mednarodna standardna serijska številka ISSN 1318-3257.

Uvodnik

Spoštovani bralci!

Ob izidu desete številke revije Kras smo naredili analizo o njeni vsebini. Na 600 straneh smo objavili 284 prispevkov 163 različnih avtorjev. To je po obsegu, skupaj z več kot petsto fotografijami, slikami in risbami, kar za šest zajetnih knjig! Revija z denarno pomočjo Krasu naklonjenih podjetnikov in države obravnava predvsem tiste teme o Krasu, ki so pomembne za razumevanje položaja in vloge tega območja Slovenije in ki nakazujejo, kako ravnati z naravnimi danostmi za njegov nadaljnji vsesplošni razvoj.

Gospodarski razvoj Krasa se obeta z uveljavitvijo kraški naravi prijaznega ter okolju neškodljivega turizma. To je turizma, ki bo nudil uživanje kraških naravnih in kulturnih znamenitosti ter dediščine. Turizma, ki bo temeljil na kmetijstvu, vinogradništvu, živinoreji in tradicionalni kraški kulinariki. Nosilca razvoja bosta malo gospodarstvo in podjetništvo.

Zato bo revija še naprej pisala o poznanem in nepoznanem Krasu ter skrbela za njegovo promocijo. Hkrati se bo zavzemala za varovanje njegove tipične krajine in za ohranjanje kraške kulturne in naravne dediščine. V okviru kluba Kras in na druge mogoče načine bo spodbujala organiziranje jasne razvojne koalicije gospodarstvenikov in intelektualcev. Popularizirala bo skupno združevalno vizijo - hitrejši razvoj Krasa in ohranjanje njegovega okolja. Da bo pojem KRAS kot sinonim za kraške naravne in kulturne lepote postal tudi blagovna znamka za vse, kar Kras lahko tipičnega ponudi domačemu in tujemu kupcu, obiskovalcu, turistu...

Po milijonskih mestih v Evropi in drugod po svetu ljudje sanjajo o takih naravnih lepotah, kot je Kras... Izkoristimo jih!

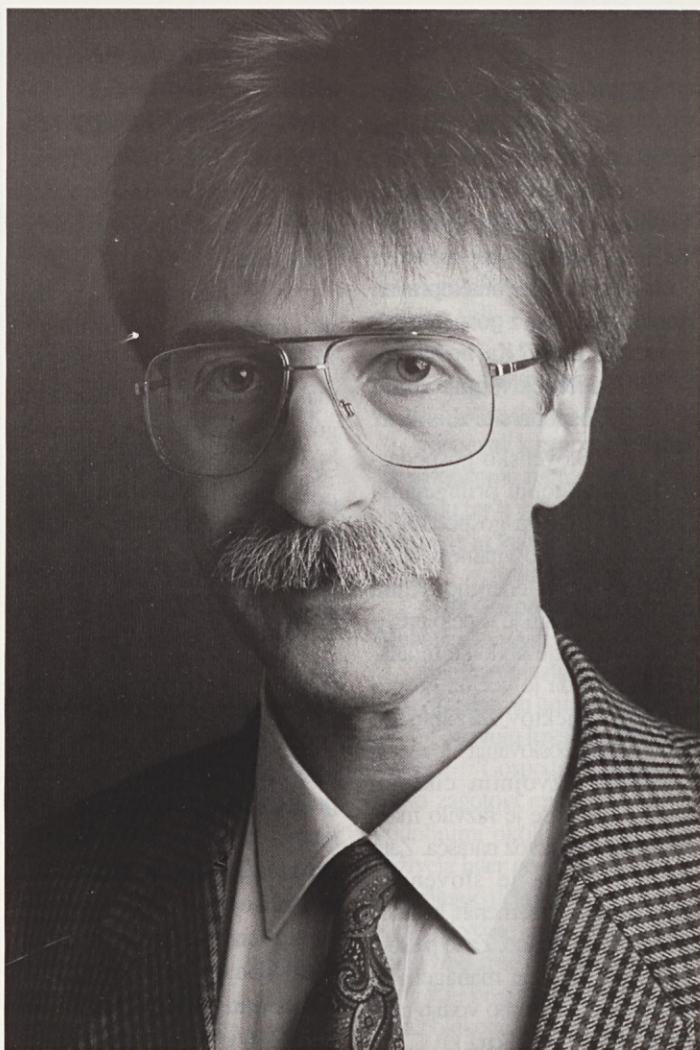
Telefon uredništva:
061/125-14-22

Pogovor s predsednikom Gospodarske zbornice Slovenije
mag. Jožkom Čukom

"VLAGATI PREDVSEM V IZOBRAŽEVANJE KRAŠEVCEV"

Pred poletnimi počitnicami
so predstavniki slovenskega gospodarstva
v javnem, strokovno podkrepljenim
in demokratičnem soočenju z drugimi kandidati
izvolili za novega predsednika
Gospodarske zbornice Slovenije
mag. Jožka Čuka.

Med počitnicami, ko je pogosteje prihajal v Dutovlje,
svoj rojstni kraj, v svojo kraško hišo ob kmetiji staršev
in jim pomagal pri vsakdanjih opravilih,
smo se dogovorili z njim za pogovor.
Seveda, o Gospodarski zbornici Slovenije
in njenih nalogah,
o vprašanjih, ki so ta čas najpomembnejša
za slovensko gospodarstvo, in kako zbornica lahko pomaga
nosilcem gospodarskega razvoja kraja,
občine ter širšega območja - tudi Krasa!

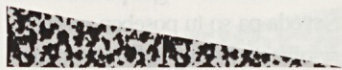

**Kaj je Gospodarska zbornica
danes? Kaj pomeni v njenem
imenu pojem zbornica?
Je to organizacija gospodarskih
subjektov - pravnih oseb,
gospodarskih panog ali
gospodarstvenikov, ki vodijo
gospodarska podjetja ali so
njihovi lastniki? V pogovorih
in dogovorih z vlado in sindikati
nastopa kot partner in zastopa
tako imenovane delodajalce...**

"Gospodarska zbornica Slovenije je samostojna, nepolitična in poklicna organizacija, ki ima, tako kot zbornice v Evropi, predvsem tri poglobitve naloge. Zastopa interese gospodarstva ter opravlja zanj različne naloge in določena javna pooblastila.

Zbornica ni asociacija, združenje lastnikov podjetij ali

managerjev, voditeljev v njih, temveč je organizacija gospodarskih subjektov. Njene storitve uporabljajo mnogi - tudi lastniki in managerji, prav tako pa tudi najrazličnejši strokovnjaki iz gospodarstva, civilne družbe in tujine. Področje zastopanja interesov gospodarstva je zelo široko, saj zajema tako klasično delodajalsko funkcijo - na primer pri dogovarjanju o politiki plač, o vsebini socialnega sporazuma, ipd. - kot tudi področja, ki močno posegajo v delodajalsko funkcijo - predvsem na področjih, kot so izobraževanje, promocija, tehnološki razvoj, ekologija in, seveda, tudi povezovanje z mnogimi mednarodnimi organizacijami in združenji."

Kako ocenjujete dosedanje prilagajanje slovenskega gospodarstva svetovnim tržnim razmeram v obdobju tako imenovane tranzicije Slovenije? Kaj je že uspelo in kaj vse bo še moralo storiti za enakopraven konkurenčni boj z gospodarstvi razvitih držav? Kaj bo na tem področju morala storiti Gospodarska zbornica?

"Slovensko gospodarstvo je v obdobju prilagajanja zahtevam tržnega gospodarstva pokazalo izredno vitalnost, to je življenjskost, in energijo. Kljub izrednim težavam je uspelo prevariti to najtežje obdobje in analize kažejo, da je večina gospodarskih subjektov že zapustilo dno svojega poslovanja ter začela z novim razvojnim ciklom. Izredno naglo se je razvilo malo gospodarstvo. Izvoz narašča. Zato ocenjujem, da je slovensko gospodarstvo v razmerah, kakršne pač so, zelo uspešno. Za to pa so v prvi vrsti zaslužni managerji in podjetniki, ki uspešno vodijo tako velika kot mala podjetja.

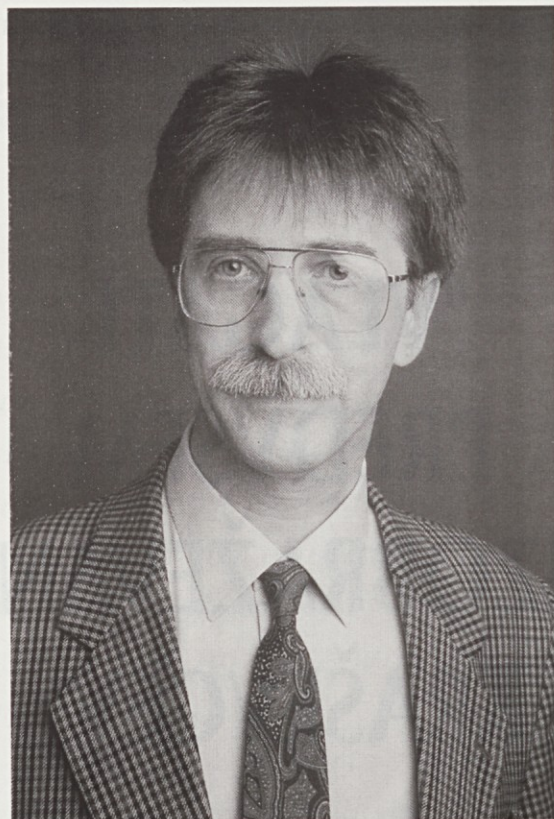
Seveda pa pogoji, v katerih delujejo naša podjetja, niso takšni, v kakršnih delujejo konkurenčna podjetja. So manj ugodni! Javna poraba pri nas je previsoka, zato so tudi obremenitve našega gospodarstva prevelike. Čeprav smo bolj kakovostni kot večina držav v tranziciji, pa smo zaradi drage delovne sile in zaradi velikih davčnih obremenitev gospodarstva predragi in nekonkurenčni. Tudi sistem pobiranja davkov ni ustrezno razvit, saj se večina javne porabe financira neposredno iz plač in iz prometnega davka. Investicije ali naložbe v nove programe se premalo spodbuja, davčna služba pa je prešibka za učinkovito pobiranje davkov. Če bi to izboljšali, bi s tem zmanjšali obremenitev gospodarstva. Seveda pa so tu poseben problem še obresti, ki za gospodarstvo niso

spodbudne in močno zmanjšujejo našo konkurenčnost. In omeniti moram pri tem še zelo težak položaj izvoznikov, ki ga ne bodo izboljšale niti subvencije ali denarne pomoči države zaradi neskladja med inflacijo in talarjevim tečajem.

Ocenjujem, da bi bilo mogoče vse te probleme zmanjšati s kombinacijo ustreznih makroekonomske politike, to je gospodarske politike države, in čisto praktičnih ukrepov na posameznih področjih. Na področju gospodarske politike države predvsem z davčnimi olajšavami za nove naložbe, z rizičnimi in razvojnimi skladi, s tako imenovanimi podjetniškimi inkubatorji ali valilniki, s tehnološkimi parki, z nižjo ceno delovne sile ter z učinkovito politiko zaposlovanja. Med praktičnimi ukrepi pa so to učinkovita promocija gospodarstva, izobraževanje managerjev, zaposlenih ter šolajoče se mladine, svetovalna mreža za podjetništvo, inovacije in podobno. Na vseh teh področjih ima naša konkurenca, predvsem v Evropski uniji, boljše razmere in ugodnejše pogoje. In naša naloga je, da zagotovimo gospodarskim subjektom podobne ugodne razmere, kakršne imajo podjetja v tujini!"

Med gospodarskimi območji, ki so se najprej soočila z zakonitostmi razvitega trga, spada prav gotovo tudi Kras...

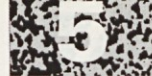
Kaj lahko rečete za sedanjo gospodarsko razvitost in organiziranost tega območja Slovenije? Kakšne so njegove nadaljnje razvojne možnosti? Katere dejavnosti imajo glede na sedanjo gospodarsko razvitost Krasa in glede na njegove naravne danosti predvsem prihodnost? Če bi bili sami pred odločitvijo, v kaj kot Kraševci - podjetniki vlagati, za kaj bi se odločili?

Priložnost za razvoj Krasa vidim v razvoju turizma,

ki bi bil lahko v kombinaciji s kmetijstvom nosilec blagovne znamke KRAS. Naše naravne lepote so izjemne ter dokaj neonesnažene. In sodim, da lahko take ostanejo kljub naglemu gospodarskemu razvoju.

Malo gospodarstvo in podjetništvo bo v prihodnje prav gotovo pomemben nosilec razvoja, stiki z italijanskimi partnerji in poznavanje njihovega tržišča pa bodo zelo pomembni v hitrejšem razvoju. Seveda pa bo za vse to potreben tudi določen organizacijski napor. Razvoj bo sam od sebe počasnejši, kot če bi bila za ta namen organizirana jasna razvojna koalicija, sestavljena iz predstavnikov kraških občin, močnih gospodarstvenikov in intelektualcev, ki bi jih družila skupna vizija - hitrejši razvoj Krasa in ohranjanje njegovega okolja.

Trinštiridesetletni diplomirani inženir strojništva Joško Čuk, predsednik Gospodarske zbornice Slovenije, pred tem njen podpredsednik, je magistriral na Ekonomski fakulteti v Ljubljani z nalogo "Spremenjena vloga direktorja podjetja v kontekstu povezovanja z Evropsko skupnostjo". V Vozilih v Novi Gorici je bil tehnolog-konstruktor in projektant, potem je bil samostojni svetovalec na Republiškem komiteju za energetiko, industrijo in gradbeništvo ter pred prevzemom podpredsedniške funkcije na Gospodarski zbornici Slovenije leta 1992 deset let v ljubljanskem Saturnusu vodja projekta za strojogradnje, pomočnik direktorje Orodjarne, vodja razvoja in dva mandata glavni direktor. Objavil je več člankov o globalni informacijski družbi, o vseživljenjskem izobraževanju, o kakovosti in standardih ISO 9000. Je glavni in odgovorni urednik Glasa gospodarstva. Ustvarjalno pospešuje uvajanje kakovosti in storitvene dejavnosti in je tudi soustvarjalec sistema in zakona o priznanju Republike Slovenije za kakovost. Je predsednik Sveta za poklicno izobraževanje pri vladi Republike Slovenije ter predsednik Slovenskega združenja za kakovost. Sodeloval je na številnih mednarodnih simpozijih in seminarjih. Ima osebne kontakte z uglednimi profesorji.

"Blizina meje, gospodarska struktura ter dolgoletni poslovni stiki so omogočili, da se Kras ni tako radikalno ali odločno soočil s problemi, ki so jih drugod po Sloveniji prinesli časi tranzicije. Mislim predvsem na veliko stopnjo brezposelnosti, na pomanjkanje ustreznih nadomestnih gospodarskih programov, na zapiranje celih industrijskih panog in na podobno. To pa, seveda, ne pomeni, da je bil na Krasu pripravljen ustrezen projekt ali program, ki je omogočil dokaj mehak prehod. Ne! Zasluga za to gre tako imenovanim zunanjim dejavnikom, predvsem ugodni geografski legi Krasa, ki je omogočila hitrejši pretok delovne sile in kapitala.

Tak projekt pogrešam tudi sedaj, ko ocenjujem, da se Kras razvija počasneje, kot bi se lahko razvijal. Največja prednost Krasa so prav gotovo ljudje, ki tod živijo. Seveda pri tem ne mislim, da smo Kraševci kaj izjemnega, vendar pa gre prav gotovo za ljudi, ki so zelo odprti in komunikativni, sproščeni, prijazni in odkriti. To pa so tiste značilnosti, ki so potrebne v tako imenovanem mehkem gospodarstvu, v storitvah. Priložnost za razvoj Krasa zato vidim v razvoju turizma, ki bi bil lahko v kombinaciji s kmetijstvom nosilec blagovne znamke KRAS. Naše naravne lepote so izjemne ter dokaj

neonesnažene. In sodim, da lahko take ostanejo kljub naglemu gospodarskemu razvoju. Malo gospodarstvo in podjetništvo bo v prihodnje prav gotovo pomemben nosilec razvoja, stiki z italijanskimi partnerji in poznavanje njihovega tržišča pa bodo zelo pomembni v hitrejšem razvoju. Seveda pa bo za vse to potreben tudi določen organizacijski napor. Razvoj bo sam od sebe počasnejši, kot če bi bila za ta namen organizirana jasna razvojna koalicija, sestavljena iz predstavnikov kraških občin, močnih gospodarstvenikov in intelektualcev, ki bi jih družila skupna vizija - hitrejši razvoj Krasa in ohranjanje njegovega okolja.

Največji potencial torej vidim v ljudeh, zato je po mojem treba vlagati predvsem v izobraževanje Kraševcev. Trgi, ki nas obkrožajo, njihovo dokaj dobro poznavanje in razpoložljivo znanje so najboljše zagotovilo za razvoj. Med panogami pa dajem prednost mehkim dejavnostim - predvsem turizmu, ki ima na Krasu še veliko možnosti za razvoj".

Nedavno tega ste v Trstu med poslovno konferenco uglednih italijanskih in slovenskih poslovnežev predstavili gospodarske usmeritve Slovenije in se pogovarjali tudi s tržaškimi županom

Riccardom Illyjem. Kaj konkretnega, za gospodarstvenike, podjetnike in obrtnike s Krasa neposredno uporabnega ste se dogovorili?

"Na konferenci smo obravnavali širši politični in gospodarski vidik sodelovanja obeh držav. Ugotovili smo, da se gospodarski odnosi med državama, kljub znanim odprtim političnim vprašanjem, odvijajo nemoteno, čeprav je še nekaj neurejenih zadev; predvsem v zvezi z dovolilnicami v cestnem prometu. Dejstvo pa je, da je vse več sodelovanja v višjih stopnjah kooperacij in skupnih vlaganj. Zavzeli smo se, da oboji po svojih močeh to še spodbudimo.

Priložnost sem izrabil tudi za pogovor s podjetniki z obeh strani meje. Sedaj je zelo pomembno vprašanje v zvezi z gospodarskimi posledicami uporabe avtocest. Kateri blagovni tokovi bodo potekali po avtocestnih odsekih Razdrto-Sežana (Koper) in Razdrto-Gorica? Kako bo to vplivalo na železniški transport? Kako vključiti gospodarstvo (terminale, industrijske cone, logistično infrastrukturo, promocijo) v izkoriščanje možnosti, ki jih prinaša avtocesta na meji med državama? Cesta bo namreč zaradi povečane frekvence komunikacij spodbudila tudi mnogo novih podjetniških idej..."

Kras je kljub svojim številnim naravnim in kulturnim privlačnostim ter fenomenom v širšem slovenskem prostoru še premalo poznan, prav tako tudi na tujem... Kaj bo storila za njegovo promocijo doma in na tujem Gospodarska zbornica Slovenije?

Za svojo promocijo v Sloveniji lahko največ naredijo prav Kraševci sami! Potrebna sta širše soglasje o razvojni viziji Krasa in določeno jedro ambicioznih posameznikov-strokovnjakov, ki bi projekt organizacijsko vodili. Potem ne vidim poseb-

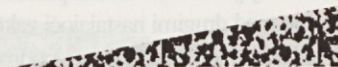
nih ovir, da promocija ne bi uspela. In potem bi pri promociji sodelovale zbornica ter verjetno tudi različne državne institucije. Vendar, če ni ustrezne ponudbe - na primer: poslovnih prostorov, turističnih zmogljivosti, razvojnih programov, izobražene delovne sile,... - potem tudi promocija ne pomaga veliko".

Revija Kras je nastala tudi zato, da bi z njo čim bolj prispevali k promociji Krasa, k njegovemu ustreznemu vrednotenju ter k varovanju njegove naravne in kulturne dediščine...

Kakšne so možnosti, da Gospodarska zbornica Slovenije in revija Kras s skupnimi prizadevanji pripomoreta k hitrejšemu gospodarskemu razvoju kraških območij?

"Gospodarska zbornica lahko zagotovi reviji povezavo s podobnimi okolji v tujini, ki so doživela hiter gospodarski razvoj, zahvaljujoč učinkovitemu oblikovanju razvojne koalicije in oblikovanju obetavne razvojne vizije, za katero je potem delalo tako vse lokalno okolje kot tudi vsa država. Veliko regij je v Evropi, ki so v osemdesetih letih doživela pravi razcvet, a je tudi veliko regij, ki še vedno životarijo. Na njihovih izkušnjah bi se lahko veliko naučili, čeprav od zunaj ne bo nihče prišel s čarobno palčico in nam pričaral rešitve.

Za razvojno koalicijo - za njeno jedro - lahko tudi prek revije Kras - spodbudimo in organiziramo različne oblike izobraževanja, brainstorminga, zagotovimo ustrezne informacije in podobno. Naši strokovnjaki, ki delajo na območnih zbornicah v Novi Gorici, Kopru in Postojni, se lahko tudi neposredno vključijo v delo razvojne koalicije in v reviji Kras predstavljajo konkretne akcije. In zagotovimo lahko tudi sodelovanje drugih naših strokovnjakov!"

Vodno gospodarstvo
v Sloveniji

KRAS

IN NOVI ZAKON O VODAH

Dr. Matjaž Mikoš

doktor tehniških znanosti
znanstveni sodelavec Vodnogospodarskega inštituta,
61000 Ljubljana, Hajdrihova ulica 28
in docent za urejanje vodnega režima na Katedri za splošno hidrotehniko
Fakultete za gradbeništvo in geodezijo Univerze v Ljubljani

*Delno posušena struga Unice na Planinskem polju.
foto: P. Muck*

Pomen krasa je za Slovenijo nesporno velik. Ne le zaradi njegove fizične razprostranjenosti na skoraj 9000 kvadratnih kilometrih, temveč tudi zaradi njegovega velikega vpliva na vodni režim. Celovito urejanje vodnega režima je ena izmed temeljnih usmeritev in ciljev vodnega gospodarstva. Delovanje vodnega gospodarstva v Sloveniji, njegov namen in strateške cilje določa predlog novega zakona o vodah, ki je v sklepni pripravi. Pomembno mesto v njem naj bi imel tudi slovenski kras.

V Sloveniji je vnesel pomembno spremembo v naš odnos do okolja zakon o varstvu okolja, sprejet leta 1993. Kot sistemski in krovni zakon je določil okvire, znotraj katerih nastajajo ali bodo nastali posamezni zakoni, kot je med drugimi nastajajoči zakon o vodah. Predvideni so tudi še drugi področni zakoni;

vsaj tisti, ki naj bi uravnavali varstvo zraka in tal.

Za zakonodajo o vodah je pomembna novost, ki jo je uvedel zakon o varstvu okolja. Voda je z njim postala javno dobro v lasti republike ali lokalne skupnosti. Bistvo te spremembe naj bi povzel tudi nastajajoči zakon o vodah. Pri tem je postalo pomembno vprašanje, na katera zemljišča v prostoru posredno ali neposredno vpliva sedaj "državna" voda.

Vodni prostor - kaj je to?

Tako je ministrstvo za okolje in prostor kot sestavni del priprav na novi zakon o vodah dalo Vodnogospodarskemu inštitutu v Ljubljani v izdelavo posebno metodologijo, ki naj bi določila vodni prostor; to je tisti prostor, ki je kakor koli vezan na različne pojavne oblike voda. Tako je v letu 1994 nastala na tem inštitutu "Metodologija za določitev vodnih zemljišč in gospodarjenje z njimi". Njen osnovni namen je izdelati mehanizem za določanje tistih zemljišč v Sloveniji, ki naj bodo v duhu zakona o varstvu okolja in državne lastnine nad vodo v državni lasti, druga pa lahko ostanejo v zasebni lasti, vendar pod posebnim varstvenim režimom. Metodologija naj bi po sprejetju zakona o vodah, ki naj bi prišel v parlamentarni

postopek v začetku leta 1996, prerasla v podzakonski akt, obvezen pri izdelavi vodnogospodarskih načrtov in z njim opredeljenega gospodarjenja z vodami na posameznih povodjih Slovenije. Obenem naj bi bila pomembna osnova za gospodarjenje s prostorom na splošno tudi z zakonom določena zemljišča vodnega prostora in vezani pogoji gospodarjenja ali predpisane omejitve rabe.

Študija Vodnogospodarskega inštituta predlaga uvedbo pojma **vodni prostor**. Določitev zemljišč vodnega prostora naj bi potekala v štirih zaporednih korakih.

Prvi korak

Prostorsko naj se najprej opredeli posamezne znane pojavne oblike površinskih in podzemskih voda ter morja. Na krasu so to predvsem **kraški vodni pojavi in vodonosniki z razpoklinsko poroznostjo**. Nato naj se prostorsko določi prvine vodnega prostora, značilne za vsako pojavno obliko. Tako so **prvine kraških vodnih pojavov** predvsem: podzemna reka, jezero in vodni tokovi; ponikovalnica in ponornica; požiralnik, ponikva, ponor, rupa; estavela, vodna jama; brezno v posrednem in neposrednem stiku z vodnim tokom; presihajoče jezero; ledena in snežna jama; jamska voda; bruhalnik; kraški izvir, obrh, vokelski izvir; občasen izvir in intermi-

tenten izvir, iz katerega voda priteka naraščajoče in pojemajoče, torej nestalno, itn. **Prvine vodonosnikov z razpoklinsko poroznostjo** pa so predvsem: njihovo prispevno območje; območje razpoklinsko kavemoznega pretoka; območje podzemnega pretoka skozi odprte jamske sisteme; območja naravne podzemne retencije ali zadrževanja, zastajanja; podzemne stagnantne ali zastajajoče cone; območja podzemskih prelomov; območja stika z zakraselo cono in z neprepustnimi kamninami; območja neprepustnih geoloških barier ali pregrad, itn.

Drugi korak

Nato naj se ovrednoti vsako prostorsko določeno prvine vodnega prostora po naslednjih štirih vrednostnih kriterijih:

- * **vodnogospodarski** kriterij, izražen s povezanostjo in celovito urejenostjo vodnega režima;
- * **naravovarstveni** kriterij, izražen s pomenom vodnih habitatov kot dela naravne dediščine v Sloveniji za vodni režim;
- * **krajinski** kriterij, izražen s pestrostjo in sestavljenostjo krajinskega videza tistega dela slovenske krajine, ki je vezan na vodo;
- * **sociološki** kriterij, izražen s pomenom in vlogo tega prostora za človeka.

Tretji korak

Vsako prostorsko določeno in ovrednoteno prvine vodnega prostora naj se razvrsti v eno izmed treh kategorij vodnega prostora: **vodna zemljišča; vodni svet; zavarovana in vodovarstvena območja**. Pri tem naj se upošteva značilnosti vsake kategorije.

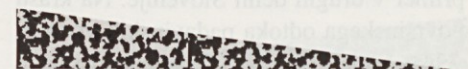
Četrti korak

Zemljišča, ki bodo uvrščena v kategorijo vodnih zemljišč, je treba tudi premoženjsko-pravno urediti, kar pomeni preveriti njihovo lastništvo v zemljiški knjigi in na terenu. Poseben problem pri tem pa bo neažuriran, nepopolen in z novimi podatki nedopolnjen zemljiški kataster. Tista vodna zemljišča, ki niso že sedaj v javni lasti, naj bi se pridobilo predvsem z odkupom na trgu. Vsa vodna zemljišča pa naj bi se tudi geodetsko določila na terenu in po izvedenem zakonsko predpisanem upravnem postopku tudi zakoličilo njihove meje. Tako naj bi država tudi pravno uredila del svoje lastnine. Pri terenskem določanju vodnih zemljišč bo nenadomestljivo sodelovanje strokovnjakov za raziskovanje krasa in geodetskih strokovnjakov.

Glede na opisani postopek je jasno, da bo po sprejetju zakona o vodah preteklo še veliko vode, predno bo dokončno in zadovoljivo urejen status ali pravni položaj zemljišč vodnega prostora - predvsem vodnih zemljišč. Hitre ocene govorijo o nekajdesetletnem delu, ki da je potrebno za to opravilo, ne da bi pri tem omenjali višino in način pridobivanja potrebnega denarja za odkup sedaj še zasebnih vodnih zemljišč.

Preizkus tipologije na Planinskem polju in Uncu

V tem prispevku na kratko opisano metodologijo je želelo ministrstvo za okolje in prostor preveriti na primerih za Slovenijo tipičnih vrst vodnih zemljišč. Tako je bilo obdelano tudi Planinsko polje z Uncem kot tipično za vodne pojave na slovenskem krasu. Sama tipika krajine ter razvrstitev vodnih pojavov in prvin te krajine, ki so skoraj vse na nek način vezane na delovanje vode, v posamezne kategorije vodnega prostora, pa je podrobneje predstavljena v prispevku Petra Mucka, dipl. inž. "Naloge vodnega gospodarstva na krasu" na 10. strani te številke revije Kras.

Sušna struga na severnem robu Planinskega polja pod požiralnim območjem Škofji lom
foto: P. Muck

Voda je eno izmed prednostnih naravnih bogastev Slovenije. Pomen krasa za vodne zaloge predvsem v dolgih sušnih obdobjih je velik in bo ob morebitni spremembi podnebja, ki naj bi povzročalo daljša obdobja brez izrazitih padavin, samo še povečeval. Razglasitvi ustreznih zavarovanih območij je torej nujna ne samo zaradi nacionalnih potreb po zaščiti slovenskega imetja pred nakupom tujcev v postopnem približevanju Slovenije Evropski skupnosti, niti ne samo zaradi tako imenovanih visokih naravovarstvenih ciljev, marveč je pomembna tudi za vse slovensko prebivalstvo.

padavinska voda skoraj po pravilu takoj ponikne. Kraške razvodnice tudi niso stalne, kar še dodatno otežkoča določanje prispevnih območij stekanja.

Pomen razglasitve krajinskih in regijskih parkov

Že razglašeni in za razglasitev še predvideni krajinski in regijski parki na slovenskem krasu, o katerih je revija Kras že precej pisala, spadajo v kategorijo zavarovanih območij. Zanja naj bi v smislu zakona o vodah veljal poseben varstveni režim. Ta naj bi se uveljavljal z nekaterimi splošnimi pogoji

gospodarjenja na takih območjih in z določenimi omejitvami rabe tega prostora. Pri tem naj bi veljali splošni pogoji gospodarjenja za vse lastnike zemljišč v takem parku, torej tako za državo kot za zasebne lastnike ter druge uporabnike prostora. Omejitve rabe prostora naj bi veljale predvsem v smislu zaščite vodnih količin in vodnih virov še posebej. Pomen oskrbe s pitno vodo je za kras življenjskega pomena. V dolgih sušnih obdobjih, ko presahnejo lokalni izviri in zajetja, lahko nemoteno preskrbo z vodo zagotavljajo le globalnejše rešitve, kot so regionalni vodovodi.

Čim prej urediti in odpraviti divja odlagališča odpadkov!

Če želimo zares učinkovito varovati vodno okolje na krasu, bi morali čim prej tudi urediti in odpraviti divja odlagališča odpadkov, jih nadomestiti z urejenimi odlagališči komunalnih in industrijskih odpadkov, ki zadovoljujejo mednarodne standarde, ter sanirati in urediti odvod komunalnih in industrijskih odpadkov in podobno. Posebno grozeča nevarnost za kraški vodni režim je njegovo onesnaževanje zaradi prometa. Ogroženost je posebno velika zaradi možnih obsežnih razlitij vodi nevarnih snovi in zaradi hitrega prehajanja onesnažene vode v kraško globino... Zato priporočam prebrati več o nalogah vodnega gospodarstva na kraških območjih Slovenije v že omenjenem prispevku Petra Mucka na 10. strani te številke revije Kras!

Potrebe po strokovnjakih

Potrebe po ustrezno izobraženih strokovnjakih, ki bodo sposobni reševati obravnavano problematiko v Sloveniji, naraščajo. Ne le zaradi vedno večje obremenitve okolja ampak tudi zaradi nove lokalne samouprave v Sloveniji, ki je uvedla veliko majhnih in celo nekaj zelo majhnih občin, ki se bodo kmalu soočile s posledicami svojih velikih pristojnosti in odgovornosti na tem

področju. Fakulteta za gradbeništvo in geodezijo Univerze v Ljubljani je spoznala potrebo po novi usmeritvi in pripravila ustrezen univerzitetni študij o vodarstvu in komunalnem inženirstvu. Program tega študija se sedaj sprejema in so vse možnosti, da se bodo prvi študentje vpisali na ta študij že v študijskem letu 1996/97.

Zakaj sonaraven razvoj kraških območij?

Voda je eno izmed prednostnih naravnih bogastev Slovenije. Pomen krasa za vodne zaloge predvsem v dolgih sušnih obdobjih je velik in se bo ob morebitni spremembi podnebja, ki naj bi povzročalo daljša obdobja brez izrazitih padavin, samo še povečeval. Razglasitev ustreznih zavarovanih kraških območij je torej nujna ne samo zaradi nacionalnih potreb po zaščiti slovenskega imetja pred nakupom tujcev v postopnem približevanju Slovenije Evropski skupnosti, niti ne samo zaradi tako imenovanih visokih naravovarstvenih ciljev, marveč je pomembna tudi za vse slovensko prebivalstvo.

Kakršne koli omejitve na kraškem prostoru pa morajo kljub svoji ostrini ali pa prav zato omogočiti tudi njegov sonaraven razvoj, ne pa le preživetje njegovih prebivalcev.

Zagotoviti jim morajo ustrezno razvojno perspektivo! Kras ne sme ostati neposeljen ali le slabo poseljen tudi zaradi širših narodovih interesov. Zaradi občutljivosti kraškega prostora in zaradi nevarnosti, ki jo za kras predstavlja napredujoča urbanizacija, je strokovno varovanje voda odločilnega pomena.

Kraških območij torej ne smemo konzervirati na primer v turistične ali lovske rezervate, temveč jih je treba v veliki meri oblikovati po meri domačinov, saj so ti navsezadnje največji nosilci varstva na krasu. Pomemben element take usmeritve je nedvomno strokovno vodenje vsakega parka, kakor je to predlagal akademik dr. Andrej Kranjc v svojem prispevku o krajinskih parkih, objavljenem v tej reviji. Strokovno vodenje zavarovanih območij bi morali zagotoviti ne le na krasu temveč povsod v Sloveniji. To je še posebej pomembno, če res želimo zavarovati nekaj manj kot četrtno površine svoje države!

Spremenjen pristop

NALOGE VODNEGA GOSPODARSTVA

NA KRASU

Peter Muck

dipl. inž. gradbeništva - strokovni svetovalec na Vodnogospodarskem inštitutu v Ljubljani, Hajdrihova ulica 28

Struga Unice pri Lazah na Planinskem polju
foto: P. Muck

Naloge sodobnega vodnega gospodarstva so na krasu dokaj zapletene. Uresničevati jih bo mogoče le na osnovi ustrezne zakonodaje in dodeljevanja sredstev, ki ustrezajo civilizacijski ter kulturni stopnji Slovenije. Žal pa je bilo financiranje sodobnega vodnega gospodarstva že do sedaj pomanjkljivo, v prihodnje pa se mu obeta še slabše.

Če rečemo "sodobno" vodno gospodarstvo, mislimo na vsa določila novega zakona o varstvu okolja in na priporočila resorja Evropske skupnosti za varstvo okolja. Tako vodno gospodarstvo se zelo razlikuje od tistega pred kakšnim desetletjem, ko so se naloge v glavnem podrejele obrambi pred škodljivim delovanjem voda, izkoriščanju vodnega bogastva, komunalni hidrotehniki in melioracijskim ukrepom. Sedaj pa pridobiva na pomembnosti varovanje količine in kakovosti voda, obrežnih in vodnih biotopov ali življenjskih prostorov, krajine in njenega ekosistema ter varovanje naravne dediščine in vodnega režima. Združevanje prejšnjih in sedanjih pri-

oritet ali prednosti poraja vrsto študijskih in operativnih nalog. Njihovo reševanje zahteva širok interdisciplinaren, vsestranski pristop, ki ga osiromašeno vodno gospodarstvo lahko uresničuje le po kapljicah.

Vodno gospodarstvo na krasu doslej ni bilo dovolj prisotno in tudi ni zadovoljivo sodelovalo s krasoslovskimi strokovnjaki. Zaradi nasprotujočih si interesov ljudi je bil opuščen marsikateri projekt, vendar to - gledano s sedanjega zornega kota - za kras niti ni bilo vedno slabo.

Potreba po gospodarjenju z vodami in po varovanju voda se pokaže povsod tam, kjer želijo gospodarsko izrabljati vodno bogastvo. Med pogoji za dobro gospodarjenje in varovanje je tudi razdelitev vodnega prostora v kategorije zemljišč glede na to, v kolikšni meri so zemljišča soudeležena ali pomembna za vodni prostor. Pri tem morajo biti zemljišča, od katerih je vodni režim povsem odvisen, v javni lasti. O porazdelitvi vodnega prostora piše v tej številki revije Kras na 6. strani dr. Matjaž Mikoš v sestavku "Kras in novi zakon o vodah"!

Ta porazdelitev je za kraški svet mnogo bolj zapletena kot za nekraški svet. Glede na to, da je kras v taki obliki, v kakršni ga poznamo sedaj, delo vode, da se proces zakrasevanja nadaljuje in da ga ni mogoče zaustaviti, je zelo pomembno zagotavljati pogoje za nemoteno gospodarjenje z vodami.

To gospodarjenje zajema: varstvo pred škodljivim delovanjem voda, zadovoljevanje potreb po vodi, odvajanje in čiščenje odpadnih voda, deponiranje ali odlaganje odpadkov ter ohranjanje naravnih ekosistemov. Tako gospodarjenje je pomembno za vse državljane, zlasti pa je pomembno za prebivalce kraškega območja.

Našteti dejavniki gospodarjenja z vodami izstopajo na Krasu s svojim problemi mnogo bolj kot drugje. Ni slučaj, da je v prvih šestih številkah revije Kras kar 17 prispevkov, ki so neposredno ali posredno povezani z vodo. Pri tem je na prvi pogled nelogično, da se toliko piše in govori o vodi, saj je vode na Krasu navidežno manj kot na drugih območjih.

Prepletenost krajine z vodotoki (hidrografska mreža) je v Sloveniji zelo raznolika. Gostota površinske hidrografske mreže je na Krasu bistveno manjša. V Pomurju, kjer je največja, je 1,8 km vodotoka na kvadratni kilometer površine, na območju nizkega primorskega krasa pa je le 0,8 km vodotoka na kvadratni kilometer površine, čeprav so srednje letne padavine na Krasu marsikje večje, kot so v Pomurju. Vsak Kraševac ve, da je ta manjkajoči del hidrografske mreže nekje pod zemeljsko površino.

Voda pride v podzemlje na dva načina. Površinski vodni tok lahko ponikne v apnenčaste gmote in odteka naprej po

podzemskih vodotokih, lahko pa padavine takoj po padcu na zemeljsko površino preniknejo skozi prepokano in prevotljeno kraško hribino do podzemnih voda, kjer se akumulirajo ali zbirajo oziroma pretakajo do podzemskih tokov. Tako lahko rečemo, da vsebuje vodni prostor Krasa površinski in podzemski vodni svet.

Trije sklopi vodnogospodarskih problemov na Krasu

Na Krasu izstopajo poleg stalnih problemov komunalne hidrotehnike še trije sklopi vodnogospodarskih problemov. To so: varstvo kakovosti voda, obramba pred škodljivim delovanjem voda in varovanje kraških ekosistemov in biotopov.

1. Varstvo kakovosti voda

Čeprav je podzemni prostor za ljudi zvečine nedostopen, je zaradi velike razpoklinske vodne prepustnosti neposredno povezan z njihovo dejavnostjo na zemeljski površini. Vse vrste tekočin ter izcedki iz divjih in nelegalnih ali nedovoljenih deponij ali odlagališč odpadkov, pa tudi posamično odvrženih odpadkov, se slej ko prej znajdejo v kraški podtalnici. V podzemlju ni sonca, organizmov in peščenih zemljin, ki bi vodo na njenih dolgih podzemnih poteh očistili. Odlaganje odpadkov je na krasu za pridobit-

niško usmerjene brezvestneže posebej zanimivo. Vrtače, zlasti pa globoka in nedostopna brezna so za odlaganje ali še bolje rečeno za skrivanje odpadkov zelo "primerna". Iz tega izhaja, da je kraški ekosistem med vsemi ekosistemi v Sloveniji najbolj krhek in ranljiv. Oskrba Krasa z vodo je zato zelo problematična.

2. Obramba pred škodljivim delovanjem voda

Ljudje prihajajo v stik z vodo (neglede na to, ali prinaša koristi ali škodo) le na zemeljski površini. Površinski vodotoki na krasu so omejeni na kraška polja in doline, na območja pred vtokom ter na ožja območja na odtokih iz kraške hribine. Značilne za ta območja so kraške poplave, ki nastanejo, če kraško podzemlje ne zmore sprejeti vseh vodnih količin, ki jih dovaja površinski vodotok. Zato se obseg kraških poplav lahko znatno poveča zaradi vzrokov, ki se medsebojno dopolnjujejo. Tako je lahko podzemlje že predhodno prenapolnjeno z vodo, saj ne dežuje samo na območju pred vtokom v kraško podzemlje. Odtoki v kraško podzemlje se lahko zamašijo ali pa zarušijo, kar lahko v izjemnih primerih povzroči katastrofalne poplave in vzporedno s tem veliko gmotno škodo ter ogrozi življenje in zdravje ljudi.

Pred kraškimi poplavami so se ljudje začeli varovati že v prejšnjem stoletju.

Osnovna načela varovanja pred poplavami je bilo povečevanje pretočne sposobnosti požiralnikov. Ta dela so obsegala širjenje in čiščenje požiralnikov ter iskanje in odpiranje novih. Robove odprt in so obzidali ali obbetonirali. Dotočna korita so uredili za čim hitrejši sproten dotok. Z rešetkami in lovilnimi grabljami so preprečevali zamašitev s plavjem. V kolikšni meri so ti ukrepi zmanjšali obseg, pogostost in trajanje kraških poplav, ni možno izreči odločilne sodbe. Dejstvo je, da so bili vodotoki na kraških poljih po pričevanju prejšnjih generacij precej bolj vodnati. Večje bogastvo vode in favne se je odražalo tudi v krajevnih in ledinskih imenih.

Sedaj vemo, da požiralna sposobnost ni odvisna od požiralnikovih vhodnih odprt in, temveč je odvisna od ovir v podzemljskem toku (hidravlične razmere) in zapolnjenosti kraškega podzemlja z vodo. Pretok skozi podzemlje so poskušali povečevati z razstreljevanjem takih ovir in z odstranjevanjem miniranega materiala. Poplave nad požiralnikom se sicer zmanjšajo, zato pa se zelo prizadene podzemljski ekosistem, medtem ko se poplave na območjih, kjer prihaja vodotok spet na zemeljsko površje, povečajo neglede na to, ali je to kraško polje

Odlaganje odpadkov je na krasu za pridobitniško usmerjene brezvestneže posebej zanimivo. Vrtače, zlasti pa globoka in nedostopna brezna so za odlaganje ali še bolje rečeno skrivanje odpadkov zelo "primerna". Iz tega izhaja, da je kraški ekosistem med vsemi ekosistemi v Sloveniji najbolj krhek in ranljiv. Oskrba Krasa z vodo je zato zelo problematična.

bistveno prizadet. Vse to pa tudi zmanjšuje vrednote naravne dediščine.

Dandanes je znanje o odnosih v naravi že tako poglobljeno, da je možno nastalo škodo že uspešno sanirati ali odpraviti.

Metodologija za določitev vodnih zemljišč in gospodarjenje z njimi

Da bi lažje določili kategorije vodnega prostora in njegov obseg na površini krasa, je Vodnogospodarski inštitut v okviru naloge "Metodologija za določitev vodnih zemljišč in gospodarjenje z njimi" izdelal analizo različnih tipov vodnega prostora. Za primer vodnatega kraškega območja so proučili Planinsko polje z Uncem.

Planinsko polje z Uncem je območje, na katerem niso razviti vsi pojavi iz hidrologije krasa ter kraške hidromorfologije in geomorfologije, predstavlja pa zaokroženo celoto. O Planinskem polju in njegovem

obrobju je bilo tudi že veliko napisanega v krasoslovnih in geografskih zbornikih ter študijah hidrološkega in gospodarskega karakterja. Dobra izhodišča so dali vodnogospodarski kataster požiralnikov na Planinskem polju in kataster jamskih objektov ter tudi različni prispevki v reviji Kras.

Proučitev Planinskega polja v zvezi z razčlenitvijo vodnega prostora je zajela naslednje tematske sklope:

- 1.** Značaj in značilnosti kraškega vodotoka
- 2.** Kraško polje s pojavi površinske vode
- 3.** Hidrološke razmere in kraške poplave
- 4.** Cone ali pasovi odtekanja v kraško podzemlje
- 5.** Prenos prvih štirih izhodišč (od 1 do 4) na vodni prostor Planinskega polja
- 6.** Vodnogospodarski objekti in raba tal na Planinskem polju
- 7.** Skupni cilji vodnega gospodarstva in kraških regijskih parkov.

Iz spoznanj vodnogospodarske analize Planinskega polja in na osnovi bogate strokovne literature ter vodnogospodarske prakse na Krasu so strokovnjaki izvedli sklepne ugotovitve o pripadnosti tipa krajine in vrste zemljišč vodnemu prostoru. V kratkih črtah jih predstavljam v nadaljevanju.

"Vodna zemljišča"

Vse, kar je določeno kot vodno zemljišče na nekraškem vodotoku, velja tudi za kraški vodotok. Na krasu se pojavlja večje število hidromorfoloških pojavov kot drugje. Od njih pa sta odvisna vodni režim in ekosistem. Povsod, kjer opazimo te pojave, lahko postavimo kategorijo "vodno zemljišče".

Dileme ali možne izbire, ki bodo nastale pri določanju vodnega zemljišča, bo morala razreševati skupina strokovnjakov, v kateri bodo krasoslovci, hidrogeologi, vodarji in geodeti.

"Vodni svet"

Kategorija "vodni svet" zajema predvsem poplavne površine na kraških poljih in podoljih zaradi kraških in tudi nekraških poplav. Slednje nastajajo preprosto zaradi premajhne pretočne zmogljivosti matičnega korita. Tako prepravljanje je lahko v nekaterih primerih vzrok, da se kraška poplava poveča, če se s plavjem zamašijo glavni požiralniki.

Tipičen primer deforastacije ali razgozdovanja pokrajine... Voda zaradi nihajoče ravni izpira plodno zemljo, zaradi česar sčasoma ostanejo korenine nad zemeljskim površjem. Drevje začne peopadati! Foto: P. Muck

Poplave pomagajo določiti obseg "vodnega sveta". Pri tem imajo izredni hidrološki dogodki večjo težo. Poplavne škode so večje. Plavja in mašenja požiralnikov je veliko več. Odpirajo se novi požiralniki. Pojavlja se erozija vseh vrst. Na obrobju zakrasele robne cone kraškega polja prihaja do izpiranja požiralnikov in do deforestacije ali odmiranja gozdnega roba.

V kategorijo "vodni svet" bi lahko uvrstili tudi nekatere sušne struge in tiste naravne razbremenilnike, v katerih leta in leta ni

bilo vodnega pretoka, pri izredno visokih vodah pa postanejo pomembni odvodniki, ki povezujejo požiralne cone. Območje teh strug so gozd, dobri travniki ali celo njivske površine.

Dileme v zvezi s tem bo razreševala že omenjena skupina strokovnjakov.

"Zavarovana in vodovarstvena območja"

Na osnovi dosedanjih spoznanj o hidrologiji Krasa lahko pripišemo, da bi morali upoštevati podzemni vodni prostor pri eni izmed kategorij površinskega vodnega prostora. V primeru varstvenih pasov so to vodna zemljišča. Preostali kraški svet uvrščamo v kategorijo "zavarovana in vodovarstvena območja". Zanja bo predpisan poseben režim gospodarjenja, ki pa ne sme ovirati normalne kmetijske in gozdarske dejavnosti. Predpisi bi morali zajeti gradnjo in izrabljanje cestne in turistične infrastrukture pa tudi vse gozdne ceste. Zagotoviti je treba visok komunalni standard. Predvsem pa je med prebivalci in obiskovalci Krasa treba utrditi zavedanje, da so na ekološko občutljivem območju, za katerega veljajo pravila in norme obnašanja, ki so za posebne kraške razmere že dolgo poznane, vendar le delno uveljavljene in uzakonjene.

Predlagana kategorija vodnega prostora sovпада z varstveno kategorijo predlaganih kraških regijskih parkov. Tako opazamo, da interesi vodnega gospodarstva sovpadajo s cilji, ki jih želimo doseči s predlaganimi regijskimi parki.

Požiralno območje Na Lokah pri naselju Laze ob severozahodnem delu Planinskega pola. Foto: P. Muck

KRIZA ARHITEKTURE - KRIZA ZNANJA IN ETIKE

Prof. dr. Peter Fister

doktor arhitekturnih znanosti
profesor na Fakulteti za arhitekturo Univerze v Ljubljani,
61000 Ljubljana, Zoisova 12

Slovenci smo samim sebi vedno najbolj kritični.

To velja tudi za arhitekturo. Kriza v njej, o čemer se že kar nekaj časa šepeta, govori in sedaj razlaga na ves glas, pa nas v resnici le še bolj neposredno vključuje v skupni, predvsem evropski razvoj. Zato je za začetek razprave o krizi znanja in etike v naši stroki prav primerna ugotovitev Sveta Evrope, ki pravi, "da je usposabljanje strokovnjakov (arhitektov, urbanistov, gradbenih inženirjev in krajinarjev - avtorjeva opomba!) za novi humanizem odvisno tako od njihove vzgoje kot izobrazbe ter kakovosti njihove dejavnosti na področju etike in poklicne usposobljenosti" (Priporočilo št. R 80/16, sprejeto 15.

decembra 1980 na 327. srečanju ministrskih odposlancev). **Dodajmo temu še izjemno samokritično izjavo našega velikega mojstra Plečnika, ki je ob začetku svojega študijskega potovanja po Italiji zapisal: Videl sem toliko, da lahko rečem: Kdo je bil brezvestnejš, ki je napisal na moje spričevalo "arhitekt"!... Tu moram postati bolan! Bože mili, ker stojim pred zagonetko: Staro tu - čez vse lepo, kar je novo tam - vse poprečno (22.11.1898).**

Kriza v arhitekturi ni nekaj novega in tudi ne nekaj našega! Je preprosto pretrgana vez med slonokoščnim stolpom "Arhitekture" (z veliko začetnico!) in razlogom za njen obstoj: prostorom, časom in človekom, za katere gradi. Nekaj podobnega se sedaj dogaja z medicino, ki kljub priseganju na Hipokrata in na svoja splošno veljavna strokovna etična načela ni več sposobna skrbeti za človeka, ampak je sposobna skrbeti le še za bolezen... Poiskati vse vzroke in posledice takega stanja bo zmogla le prihodnost, saj smo sami preveč vpleteni v sedanji čas odtujenih meril; posebej še, če bi želeli to storiti za svojo ožjo domovino.

Vendar pa je mnogo dobrega storjenega že, če ob vseplošnem kritiziranju poskušamo ugotoviti, kaj lahko spremenimo,

da vse le ne bo tako zelo slabo ali da spremenimo smer razvoja v boljše od sedanje. Poleg mnogih neustreznih arhitekturnih ali naselbinskih rešitev in podrobnosti, s katerimi se v sedanjem času zavedanja vseh vrst "onesnaževanja" našega zelo omejenega bivalnega okolja ne strinjamo, je **najprej treba spremeniti nekatere temeljna izhodišča. In med njimi sta znanje in strokovna etika arhitektov prav gotovo na prvem mestu!**

Skupaj s Plečnikom in z Evropsko skupnostjo (stroko in javnostjo/politiko...) lahko ugotovimo, da je **neustrezno ali pomanjkljivo znanje tisto, ki vedno znova ustvarja problem odtujenosti arhitekture, iz tega pa takoj nastane problem (ne)odgovornosti arhitektov in stroke.** Že po Vitruviju bi moral

biti arhitekt izobražen v praksi in teoriji, biti bi moral "nadarjen in ukaželjen" - "... dvomim, da bi se kdo s pravico lahko razglašal za arhitekta, če ni od otroških let naprej napredoval po stopnjah znanosti in vzgojen s pomočjo mnogih teoretičnih in praktičnih znanj stopil pred najvišje svetišče arhitekture". (*Vitruvij, 10 knjig o arhitekturi, 1. knjiga, 1. stol.*).

Izobraževanje bi moralo omogočiti ne le arhitektom ampak vsem, predvsem pa tistim, ki se kakor koli ukvarjajo z gradnjo vseh velikostnih meril, da **že v osnovnem izobraževanju dobijo čut za prostor, spoštovanje okolja in podedovanih vrednot, kritičen in hkrati ustvarjalen odnos do celotnega bivalnega okolja. Za arhitekta, urbanista in krajinarja pa naj bi bile temeljne tri skupine znanj: načini razpoznavanja prostora, zgodovina dediščine in civilizacij, odnos človeka do okolice - skupaj z interdisciplinarno in transparentno povezavo med strokami in z javnostjo pa naj bi tako ustvarili temelje nove strokovne etike!**

V tem predlogu, ki ga kot izhodišče povzemajo vse evropske univerze, ima posebno mesto tudi stalno podiplomsko dopolnilno izobraževanje, ki postaja nepogrešljiv del za pravico delovanja arhitektov, urbanistov in krajinarjev (za "licenco", kot prednostna habilitacija...).

Poleg naštetih sestavin, ki so skupnega in temeljnega pomena za arhitekturo, krajinarstvo ali urbanizem kot stroke, velja še dodatna ugotovitev. Sedaj je vse preveč gradenj "neprimernih" - od črnih gradenj do polemik o primernosti najbolj ekskluzivnih stavb ali arhitekturnih rešitev, čeprav so jih načrtovali "najimenitnejši" ustvarjalci. Vzrok moramo poiskati predvsem v nepoznavanju prostora, okolja, kulturne pripadnosti in s tem v neizobraženosti tako strokovnjakov kot laikov. Te vrste izo-

brazba zahteva najprej od arhitektov in drugih strokovnjakov, da se "nauče" izkušenj in zakonitosti prostora, v katerem ustvarjajo, in da svoja znanja posredujejo javnosti, ki jih bo končno presodila in jim omogočila gradnjo, saj nam šele ta spoznanja (imenujmo jih "kontekst", "identiteta prostora" ali kakor koli drugače!) omogočajo ločiti med sprejemljivostjo ali nesprejemljivostjo ponujene arhitekturne rešitve. Krizo sedanje arhitekture je po prepričanju mnogih, predvsem nearhitektov, mogoče preseči najprej s tem, da arhitekturo razumemo, ocenjujemo, varujemo ali gradimo le kot celostni pojav v prostoru, ki je vsaj v enaki čne v večji meri kot od sodobne tehnologije ali oblikovalske mode odvisen neposredno od pogojev okolja, v katerem je ali v katerem jo bomo gradili. Morda prav zato prenekateri arhitekti sedaj poklekajo pred brezobzirnim prostorskim in gradbenim managementom in celo tako veliki sodobni ustvarjalci, kot je Johnson, izjavijo, da "je arhitektura izgubila svojo vlogo, ko si jo je podredil komercialni urbanizem" (1990).

Če naj bi se arhitekti, urbanisti in krajinarji zavezali novim merilom, bi s tem ustvarili novo strokovno etiko. Žal je danes že razlikovanje med etiko (ločevanje med dobrim in zlom, *Slovar slovenskega jezika*) in moralno (kar vrednoti, usmerja medsebojne odnose ljudi kot posledica pojmovanja dobrega in slabega, *Slovar slovenskega jezika*) neznanka, saj je bil v letu 1968 izdelan "Moralni (?) kodeks arhitektov" - brez predhodnih opredelitev, kaj je dobro in kaj zlo... V njem tudi beremo cela poglavja (od točke 10 do točke 15) o tem, kako naj arhitekt svoje delo zaračuna ali kako je brez-pogojno podrejen le svojemu "cehu" (od točke 16 do točke 20). Gotovo je, da na tak "kodeks" ni več mogoče prisegati, še manj ga je mogoče danes uveljaviti,

čeprav ima zapisana tudi nekatera načela "morale"

V vseh velikih obdobjih arhitekture in vsi njeni velikani so ustvarjali z jasnimi razlikovanjem med "dobrim in zlom" - etika arhitekture (in z njo urbanizma in krajinarstva) je veljala kot osnovno merilo ustvarjalcem in kot kriterij ocenjevalcem. Že Rimljani so (*po Vitruviju*) ta pravila razlikovanja poenostavili v nekaj osnovnih lastnosti kvalitativnih gradenj in s tem zavezani njihovi graditelji ali tudi za ocenjevanje med dobro in slabo rešitvijo: stavbe so morale biti tako izvedene, da so ustrezale zahtevam trdnosti, trajnosti in lepote, arhitekt je moral graditi primerno v simbolnem, funkcionalnem in okolju ustreznem merilu ter gospodarno - sam pa si je moral ustvariti plemenito mišljenje, ni smel biti prevzet, biti je moral pravičen in pošten in, kar je najvažnejše, ni smel biti pohlepen po zaslužku; "nobeno delo namreč ne uspeva brez vrednosti in neomadeževanega značaja, arhitekt naj ne bo sebičen in naj ne misli samo na naročila, ampak naj dostojanstveno varuje svoj ponos, skrbec za dober glas..." (*Vitruvij, 10 knjig, prevod F. Sterle*). Prav nič ne bi bilo narobe, če bi skoraj dva tisoč let starim etičnim normam v arhitekturi sledili tudi danes..!

Tudi Plečnik je izpovedal, da prisega na arhitekturno etiko morda največjega slovenskega arhitekta Gregorja Mačka v spisu Stavitelju rotovža: "Kadar grem čez tole stopnišče, vem, da sem Tvoj sin, oče Maček, Tvoja kri, Tvoje srce. Poštenjak si..." Čeprav mojster ni navedel Mačkovih etičnih (in oblikovalskih) pravil tako, da bi jih vsi preprosto razumeli, je v njih skril tako svojo zavezaničnost prostoru (in narodu...), pravilom "lepega", "trdnega" in "trajnega", kot splošna načela morale o poštenosti. In če vemo, da je še 200 let za Gregorjem Mačkom ostalo v kra-

jih, kjer je deloval, izročilo, da je bil to mojster, ki je znal rešiti vsak problem in ki je vsakomur pomagal z nasvetom (okolica Škofje Loke), in da je hkrati ustvaril izjemno pomemben del ne le slovenskih arhitekturnih spomenikov ampak resnične prostorske identitete, bi morali predlagati, da se nova prisega etičnega kodeksa arhitektov imenuje po njem!

Etična načela (sedanje) slovenske arhitekture bi morala vsebovati splošna temeljna pravila arhitekturne stroke, ki naj nas poveže z Evropo in s svetom, hkrati pa tudi posebnosti v zvezi z našim okoljem, dediščino in kulturo bivanja. To naj ne bi bila le formalna "prisega", ampak merila za ugotavljanje (ne)odgovornosti ustvarjalcev kot naročnikov, predvsem pa za ugotavljanje njihovo izpolnjevanje ali neizpolnjevanje pogojev za "licence" ali priporočila. Na tak način bi se lahko izognili združevanju posameznih skupin le zaradi solidarnosti in monopola in bi omogočili odprt dialog med različno mislečimi. Zato naj bi načela ne nastala kot predlog posameznika, ampak kot dogovor (tudi med različno mislečimi) - pobuda pa lahko izhaja le iz doslej že nekajkrat zapisanega cilja: preseči moramo sedanjo krizo v arhitekturi in jo nadgraditi v skupni napor Evrope o novem, osveščenem, "sonaravnem", smotrnem... gospodarjenju s prostorom in o ohranitvi "skupnega spomina Evrope" v vsej njegovi enotnosti in različnosti, od česar sta odvisna tudi naš obstoj in naša prihodnost.

Pogovor
z dr. Nacetom Šumijem,
dolgoletnim konservatorjem

OBNOVLJENI DVOREC NA VOGRSKEM

PRISPEVEK K BOGATITVI
SODOBNEGA ŽIVLJENJA

Agencija Kras

Profesor dr. Nace Šumi (drugi z leve)
med člani komisije na ogledu prenovljenega dvorca Vogrsko blizu Nove Gorice

Nedavno si je skupina strokovnjakov ogledala dvorec Vogrsko (ki ga domačini po enem izmed novejših lastnikov imenujejo kar Božičev grad). Na ogledu so bili predstavniki pristojnega Zavoda za varstvo naravne in kulturne dediščine iz Nove Gorice, Kulturnega doma v Novi Gorici, Znanstvenega inštituta Filozofske fakultete v Ljubljani, znani raziskovalec in pisec o dediščini v tem delu Slovenije, sedanji najemnik dvorca in investitor prenove Aleš Bucik ter profesor na Filozofski fakulteti v Ljubljani dr. Nace Šumi... Ker je dolgoletni poznavalec dvorca Vogrsko, smo profesorja Šumija prosili za krajši pogovor o prenovi objekta in sploh o ohranjanju kulturne dediščine pri nas...

Prof. dr. Nace Šumi, vi ste se že pred mnogimi leti ukvarjali tudi s stavbo dvorca Vogrsko. Posebej v času, ko so potekala prva prenovitvena prizadevanja, takrat predvsem omejena na reševanje razvaline... Sedaj je dvorec v celoti obnovljen. Ali bi hoteli na kratko oceniti uspeh prenove?!

"Res je, da sem sodeloval pri prvih korakih za obnovitev te zanimive zasnove dvorca! Tedaj so se možnosti kazale v zelo temni luči. Propadla sta namreč dva poskusa, da bi za dvorec pridobili primernega lastnika ali podpornika. Najresnejši poskus je bil tedaj namenjen nameravani preselitvi novogoriškega arhiva iz mesta. Poskus pa je propadel; menda zato, ker njegovi uslužbenici niso hoteli hoditi na delo tako 'daleč' iz mesta. Bilo je že vse pripravljeno; vsaj v načrtih!

Naslednji poskus za obnovo sta sprožila dva zasebnika. Eden je bil kar takratni direktor Zavoda za varstvo naravne in kulturne dediščine v Novi Gorici in njegov ustanovitelj, moj dobri znanec, pokojni Emil Smole. A že skraja se mi je zdelo čudno, da bi v tedanji politični klimi lahko zasebnikom zaupali lastništvo ali dolgoročni najem pomembnega kulturnega spomenika... No, tudi ta akcija je propadla!

Poslej nisem več verjel, da bom dočakal obnovo dvorca. Še najmanj pa takšno obnovo, s kakršno se lahko danes ponášamo na Vogrskem!"

Kakšna je vaša ocena vrednosti in pomena dvorca na Vogrskem?

"Dvorec, kakršnega vidimo danes, je v odločilnih črtah nastal v baročnem 18. stoletju. Kakšen je bil njegov predhodnik, kolikor vem, ni bilo natančno dognano. Prvine tega prednika so očitno našli pod nivojem grajskega dvorišča, s katerega se ponuja imeniten pogled po dolini. Tamkaj smo našli vrsto ostalin iz peščenca, deloma tudi s poznogotskimi profili, ki jih je bilo mogoče časovno postaviti v 16. stoletje. V ta čas sodi, vsaj po formalnem zakladu, tudi pred desetletji obnovljeni obrambni stolpič na zahodni strani zasnove; sestavina, s katero so morali pri predelavi očitno računati. Nadaljnja rast dvorca je potemtakem pomenila predvsem obzidavo tega dvorišča, ki so ga zravnali, ter zgraditev

novih traktov (to je kril zgradbe), pri čemer lahko računamo tudi z delno prenovo starejših prvin.

Rezultat barokizacije pa je vsekakor prepričljiv. Opraviti imamo s simetrično oblikovanim dvorcem, z glavnim traktom v dnu dvorišča in s traktom, ki je namenjen stanovanju in reprezentanci. Danes je zgledno obnovljen, tako da bi dvorec zaslužil objavo tudi v najožjem izboru baročne dediščine v Sloveniji. In zelo mi je žal, da prenova ni bila dokončana pred leti, ko sem pripravil predvsem v Parizu pomembno knjižico Po poteh baročnih spomenikov. Če bodo kdaj to publikacijo ponatisnili, bo še z nekaterimi drugimi pomniki dvorec Vogrsko v njej zagotovo zastopan".

Vi ste prav gotovo največji poznavalec kulturne dediščine na slovenskem ozemlju. Kakšno mesto po vašem mnenju zavzema obnovljeni dvorec v okviru aktualnih prizadevanj za prenovu dediščine?

"Pri nas potekajo različna prenovitvena dela. Ta pa se največkrat ustavijo pri delnih prenovah, ki zato domala nikoli ne morejo upoštevati primernih ali najprimernejših programov, s katerih uresničitvijo naj bi spomenikom vmili ali podaljšali življenje.

Kakšno mesto gre obnovljenemu dvorcu na Vogrskem v takem okviru? Dvorec sicer ne sodi med največje primerke svoje vrste pri nas. Je pa nenadomestljiv zgled svoje vrste zaradi motiva obzidane terase, polnega razvija reprezentančnih in gospodarskih prostorov, povrh pa je ohranjena tudi grajska kapela. Dvorec Vogrsko je brat v prvi svetovni vojni porušenega in pozneje popolnoma opuščenega dvorca v Podgori pri Gorici. Pripisujejo ga mojstrski roki slavnega goriškega arhitekta Pacassija, ki je v Evropi znan kot dvorni arhitekt cesarice Marije Terezije. Potemtakem je Vogrsko danes edina pri nas znana priča takšne zasnove. Dvorcu je videti, da je nastal v pozni baročni dobi, saj so drobne forme na njem zaprte, kar je hkrati seveda tudi nasledek bližine italijanskega baroka.

Dvorec ima skoz in skoz reprezentančen značaj. Na njegovo dvorišče je mogoče še zmeraj pripeljati z vozom ali prijahati na konju. Primerna ločna odprtina je urejena na vzhodni strani, na nasprotni strani pa je danes obnovljena konjušnica. Spricho svoje lege ima dvorišče značaj častnega dvorišča in hkrati razgledišča. Je torej izrazita terasa v oblikovanju grajske celote.

Po povedanem je dvorec zgleden primer prenove, ki v celoti razkriva in utrjuje spomeniške lastnosti ter nam omogoča doživljanje zgodovine na kar najbolj nazoren način".

Ta misel sproža, seveda, vprašanje o primernosti zastavljenega programa za dvorec Vogrsko, ki je v obrisih že poznan, v nadrobnejšem pa ga bodo zlasti po prireditveni plati še dodelali. Kakšno je vaše videnje novega življenja na dvorcu?

"Sodim, da je bila prenova kar se da ustrezno zastavljena, tako da ni žrtvovala nobenega vitalnega dela gradu. Nasprotno! Zdi se, da so reprezentančni prostori in predvidene hotelske zmogljivosti kar v skladu z oblikovanjem dvorca. Posebej so poudarjene velike sobe v jedru gradu; tako so nekateri večji prostori predvideni za gostinsko ponudbo, za večnamensko rabo (klubski prostori), medtem ko je sedanja konjušnica kot največji prostor pridržana za posebne namene, ki naj omogočajo širša srečanja.

Posebej je treba poudariti namen, da obnovljeno grajsko kapelo, ki ji za zdaj manjka oprema, uredijo za poročno sobo.

Sedanjo konjušnico bodo v bližnji prihodnosti zato nujno prestavili na drugo mesto, predvideno za hrbtom dvorca na dvignjeni terasi. Tamkaj je dovolj prostora za nadaljevanje celotne zasnove, ki naj postane integralni ali sestavni del dvorca Vogrsko, urejene v osi. Vsekakor lastnik nima namena opustiti konj, ki jih še posebej šola; še zlasti ne

zato, ker je obnovo dvorca, po svoji pripovedi, začel prav zaradi teh plemenitih živali. Potemtakem smemo upati, da je dvorec Vogrsko ne samo rešen propada, marveč je na trdni poti v novo življenje".

Kako bo po vašem mnenju prenova Vogrskega odmevala v javnosti?

"Najpoprej sem prepričan, da prenovi ni mogoče nič resnega očitati. Nekatera manjša odstopanja se nanašajo zgolj na nadrobnosti, ki pa v ničemer ne kazijo celote. Uvedavnosti sedanjega najemnika, ki je v prenovi vložil velika sredstva, se imamo zahvaliti, da bo dvorec lahko živel naprej. Spomeniška služba pa se bo lahko ob tej prenovi priklonila vsaj spoznanju, da lahko tudi veliki spomeniki omogočajo prenovu življenja, ki jim zagotavlja obstoj... V celem torej svetla skušnjava v naših obnovitvenih prizadevanjih, ki bi jih morali pogumno podpirati tudi pri drugih spomenikih in nasploh pri dediščini!

Zgledno sodelovanje investitorja in pristojnega spomeniškega zavoda naj bi bilo posnemanja vreden zgled tudi za druge potrebne akcije. Strokovni odmev bo zato nedvomno pozitiven. Prav gotovo pa bodo dejavnosti v obnovljenem dvorcu v korist tudi širši skupnosti, za katero bo Vogrsko prenehalo biti mrtev objekt, marveč bo pomemben pobudnik za novo gledanje na dediščino in na njene možnosti za ploden prispevek k bogatitvi in plemenitenju sodobnega življenja".

POLEG BANČNIH STORITEV TUDI

Direktor ekspoziture SKB banke v Sežani
Iztok Bandelj, dipl. ekonomist

Decembra lani je SKB banka v Sežani odprla svojo ekspozituro. V devetih mesecih je pridobila številne komitente, tako med občani kot med obrtniki in podjetji. Tudi s sodelovanjem pri organizaciji družabnih dogodkov pridobiva pomembno mesto v tem delu Slovenije.

Skrb za komitente

Ekspozitura Sežana nudi storitve občanom, samostojnim podjetnikom in podjetjem. Število komitentov se od ustanovitve enote stalno povečuje. Med občani je največ zanimanja za devizno varčevanje, potrošniška posojila in kartice Eurocard. Veča se tudi število občanov, ki sklepajo pogodbo za najem sefov - na voljo jih je kar 272. Hitro se povečuje tudi poslovanje z bančnimi avtomati.

SKB banka se je odločila za ustanovitev enote v Sežani tudi zaradi predvidene povečane gospodarske dejavnosti v tem delu Slovenije. In kaj danes ugotavlja vodja ekspoziture Iztok Bandelj? "Na področju poslovanja s podjetji in samostojnimi podjetniki širimo kreditne in depozitne posle," pravi gospod Bandelj in nadaljuje, "za potrebe malih podjetij pa smo v sodelovanju z Republiškim skladom za drobno gospodarstvo ponudili ugodne subvencionirane obrestne mere za kratkoročna posojila. Načrtujemo, da bomo do konca leta v ekspozituri izvajali tudi devizna nakazila v tujino, ki bi bila v enoti obdelana in prenesena isti dan, saj je med podjetji, ki se ukvarjajo z izvozom in uvozom, za take storitve veliko zanimanje."

Poleg tega spremljajo v enoti tudi lastninjenje podjetij. Nudijo ugodne pogoje za kreditiranje notranjega odkupa. Poleg tega so seznanjeni, da večja podjetja po končanem lastninjenju načrtujejo tudi večje investicije. Ekspozitura želi z ugodnimi posojili sodelovati pri njihovem financiranju.

Podpora lokalni skupnosti

V enoti se zavedajo, da je poleg kakovosti storitev pomembno tudi, kako se banka vključuje v življenje lokalne skupnosti. S tem namenom sežanska enota SKB banke sponzorira kulturne prireditve (npr. 10. mednarodno srečanje pesnikov in pisateljev Vilenica 95) in razne javne zavode s področja družbenih dejavnosti v svoji bližnji okolici.

Celovita ponudba

In kakšna je ponudba SKB banke? Svojim komitentom, to je občanom, podjetjem in samostojnim podjetnikom, nudi široko paleto storitev. V nadaljevanju na kratko predstavljamo posamezna področja poslovanja!

Poslovanje s podjetji - Podjetja predstavljajo pomembno skupino komitentov SKB banke. Nudi jim možnost namenske in nenamenske vezave depozitov, kratkoročna in dolgoročna posojila, carinske garancije in druge oblike jamstev.

Kratkoročna posojila podjetjem so namenjena pripravi blaga za izvoz, izvozu blaga (na osnovi ICD), kreditiranju kmetijske dejavnosti, financiranju prodaje premoženja ali nepremičnin trajne uporabne vrednosti na leasing, kreditiranju prodaje na kredit in kriju akreditiva, odprtega pri SKB banki.

Dolgoročna posojila namenjajo za kreditiranje naložb v nov poslovni proces, v posodobitev in razširitev obstoječega prestrukturiranja (investicijska posojila), v blagovno kreditiranje, v naložbe za komunalno in energetska infrastrukturo, v zemljišča in poslovno-stanovanjske objekte. V SKB banki se zavedajo tudi pomena okoljevarstvenih projektov ter dejavnosti, ki so pomembne za narodno gospodarstvo, kot sta turizem in kmetijstvo. S tem namenom nudijo podjetjem posojila za kreditiranje ekoloških projektov, kmetijske in turistične dejavnosti.

Ponudba za obrtnike - Za samostojne podjetnike nudi SKB banka posebej prilagojeno ponudbo. Kratkoročna obrtniška posojila so namenjena kot obratna sredstva, in sicer z dobo vračanja do 12 mesecev, dolgoročna posojila z dobo vračanja do 120 mesecev pa lahko obrtniki namenijo za osnovna sredstva. SKB banka pomaga tudi tistim, ki se razmišljajo o svoji obrtniški karieri. Bodočim obrtnikom tako nudi dolgoročna posojila za nakup in gradnjo poslovnih prostorov.

PODPORA LOKALNI SKUPNOSTI

V ekspozituri
Sežana opravljajo
delo štirje redno
zaposleni delavci.
Enota je odprta
vsak dan, razen
sobot in nedelovnih
dni, od 8.30 do 12.00
in od 14.00 do 17.00.

Od vezav do posojil in informacij po telefonu - In kaj nudi SKB banka občanom? Ti lahko poleg hranilnih vlog, žiro računov in tekočih računov izbirajo med celo paleto depozitov, posojil in drugih storitev. Nenamenske tolarске ali devizne depozite lahko vežejo za različna časovna obdobja. Za občane je predvsem zanimiva možnost vezave tolarских in deviznih depozitov z mesečnim izplačilom obresti. Ta jim omogoča, da redne mesečne obveznosti, kot so plačilo stanovanjskih stroškov, obrok za odplačilo posojila in podobno, poravnajo kar iz obresti na vezane prihranke, medtem ko glavnica ostaja ista.

Tistim s stanovanjsko stisko nudi banka stanovanjska posojila na osnovi depozita ali dolgoročnega varčevanja, in sicer z dobo vračanja in vezavo sredstev do 15 let. Posojilo lahko namenijo za nakup stanovanjske enote (stare ali nove), za nakup zemljišča, za gradnjo ali prenovo stanovanjske enote, za komunalno opremljanje zemljišča ali za izplačilo dediščine.

Kratkoročna potrošniška posojila nudi SKB banka občanom kot gotovinska posojila za nakup potrošnega blaga, za plačilo storitev in za potovanja. Gotovinska posojila brez depozita so lahko odobrena za najdaljšo odplačilno dobo 36 mesecev. Dolgoročna potrošniška posojila pa lahko namenijo tudi za nakup avtomobila, za nakup in gradnjo garaže ali garaž, za izplačilo ded-

nih deležev, za naknadno opremljanje stavbnega zemljišča, za adaptacije ter za nakup, gradnjo ali prenovo počitniških enot.

Moderno bančništvo

Seveda pa v SKB banki ne pozabljajo na tiste, ki si želijo udobnejšega samopostrežnega opravljanja bančnih opravil. Tem nudijo 54 bančnih avtomatov po vsej Sloveniji ter ostale oblike sodobnega bančništva, med njimi pridobivanje informacij o bančni ponudbi in o stanju na računu po telefonu.

Marjeta Vesel

Fotografiji: Bojan Velikonja

SKB banka podpira tudi prizadevanja revije Kras za ohranjanje ter varovanje slovenske naravne in kulturne dediščine, omogočila pa je galeriji Kras in Kulturnemu domu v Gorici (Italija) skupno postavitve razstave mladega akademskega slikarja Jona Gala Planinca iz Ljubljane in izdajo razstavnega kataloga.

VINSKE TURISTIČNE CESTE

Projekt o vinskih turističnih cestah v Sloveniji naj vsebinsko in metodološko poenoti vse razpoložljive

zmogljivosti vinorodnih območij v Sloveniji, ki predstavljajo celovito osnovo za njihovo nadaljnje vključevanje v širšo turistično ponudbo določenega območja. Je del dejavnosti, ki v Republiki Sloveniji potekajo pod imenom CELOSTNI RAZVOJ PODEŽELJA IN OBNOVA VASI (CRPOV), njihov namen pa je usmerjanje in pospeševanje razvoja podeželja. Glavni cilj projekta je uskladitev vseh zmogljivosti območij, na katerih uspeva vinska trta, ki so med aduti za preboj Slovenije iz njene anonimnosti v večjo turistično in gospodarsko razpoznavnost.

Srednje Slovenjega

Ptujsk

Mariborska v

Pesniška vinska

Podpohorska vinska ce

TURISTIČNA SKUPNOST KRASA IN BRKINOV

Pred
ustanovno
skupščino

POVABILO!

Enaindvajsetega aprila letos so v Sežani ustanovili iniciativni odbor za sklic ustanovne skupščine gospodarskega interesnega združenja Turistična skupnost Krasa in Brkinov... V tej številki reviji Kras objavljamo predloge pogodbe o ustanovitvi turistične skupnosti Krasa in Brkinov, delovnega programa skupnosti, letne članarine in izjavo o pristopni nameri za včlanitev ter uvodne misli predsednika iniciativnega odbora Viljema Borjančiča pred ustanovno skupščino.

To revijo prejmejo poleg njenih rednih naročnikov in sodelavcev tudi registrirana podjetja, ustanove, organizacije, skupnosti, podjetniki in obrtniki, katerih dejavnost na kakršen koli način soustvarja turistično ponudbo Krasa in Brkinov. Zato pač, da bi mogli spoznati cilje nastajajočega gospodarskega interesnega združenja Turistična skupnost Krasa in Brkinov, njegove namene in način poslovanja ter se vanj po lastni odločitvi včlaniti.

Iniciativni odbor za sklic ustanovne skupščine vabi vse, ki bi kakor koli hoteli sooblikovati turistično ponudbo na Krasu in v Brkinih ter razvijati in popularizirati turizem na tem območju Slovenije, naj izpolnijo objavljeno izjavo o pristopni nameri in jo pošljejo do 10. oktobra na naslov: GIZ - Turistična skupnost Krasa in Brkinov (v ustanavljanju), Občina Sežana, 66210 Sežana, Partizanska 4. Le tako bo mogoče povabiti vse zainteresirane na ustanovno skupščino GIZ - Turistična skupnost Krasa in Brkinov, ki bo v Sežani v novembru letos, dan njenega sklica pa bo objavljen tudi v javnih občilih!

PRED USTANOVNO SKUPŠČINO

Viljem Borjančič

dipl. umetnostni zgodovinar

Bortur, d.o.o., Sežana 66210 Sežana, Srebrničeva ul.

Živimo na Krasu, kjer gostoljubnost ni zgolj beseda, ampak to pomeni prijazno naklonjenost domačim in tujim obiskovalcem, občudovalcem kamnritega in zelenega Krasa, dežele terana in pršuta, edinstvenih lipicanskih konj, prelepega kraškega podzemeljskega sveta in čudovite narave, ki ji na svetu ni primere...

Morda je pravi čas, da se zazremo vase in se vprašamo: Želimo gostiti krasa vedoželjne obiskovalce na gostoljuben način, ki so jim ga od nekdaj izkazovali naši predniki? In z željo, to storiti na našem času primerno in z visoko kakovostjo, kar vse narekuje sodoben in naravi prijazen način?

Turizem ponavadi razumemo kot splet dejavnosti, v katerih sodeluje vse tisto, kar služi potrebam potujočih iz kraja v kraj, kakor pogosto pojmujejo turiste. Vse to je povezano z razvedrilom, s spoznavanjem narave, narodove kulturne dediščine in ustvarjalnosti. Turizem je, kratka, pospeševalec vseh vanj vpletenih dejavnosti, ki povezujejo med seboj gostinstvo, hotelirstvo in prenočitvene storitve, trgovino na drobno in debelo, promet, komunalne dejavnosti, kulturo, obrt, gradbeništvo, avtomobilske servise, bencinske črpalke, prostocarinske prodajalne, igralništvo itn. Tudi na našem Krasu in v Brkinih!

Sedaj, z ustanovitvijo gospodarskega interesnega združenja Turistična skupnost Krasa in Brkinov, je pred nami pomembna naloga, da te danosti izkoristimo in se čim hitreje prilagodimo potrebam sodobnega, naravi prijaznega turizma.

Svež kraški zrak je od nekdaj privabljal na to planoto številne domače in tuje obiskovalce in narekoval gradnjo prenočitvenih objektov. Pri tem velja sežanski hotel Triglav tudi za nastanitnega očaka našega območja, saj segajo začetki njegove gradnje v čas nastajanja številnih prometnih povezav, še zlasti južne železnice, ki je leta 1857 povezala habsburško prestolnico Dunaj s pristaniškim in trgovsko razvitim Trstom. V nedavni preteklosti je temu sledila gradnja turističnih nastanitvenih objektov različnih kategorij in standardov, ki so po svoji namembnosti - z izjemo hotelov v Lipici - predvsem zagotovili mimo potujočim za dan ali dva postati in prenočiti v Sežani, Kozini in Divači. Takšno nekdanje strateško usmerjenost turizma pa je treba sedaj, glede na sodobne težnje turistov po daljšem bivanju v manjših, z naravo povezanih objektih, preusmeriti. Upoštevati je treba dejstvo, da potrebujemo na Krasu in v Brkinih primerne nastanitvene zmogljivosti v manjših pensionskih objektih na podeželju, kar pomeni, da bo treba povezati osnovno kmetijsko dejavnost z raznolikostjo turistične ponudbe, ki je bolj poznana kot turizem na kmetih ali kmečki turizem.

Slednjič ne gre prezreti dejstva, da je razvoj turizma na podeželju, ob upoštevanju naravnih danosti in zakonitosti, tesno povezan z ohranjanjem kulturne krajine in naravne ter kulturne dediščine nasploh, posredno pa tudi pomembna spodbuda za razvijanje in pospeševanje kmetijstva, vinogradništva, sadjarstva, živinoreje, obrti in..., kar vse lahko pripomore k uveljavljanju identitete in turističnega vrednotenja Krasa in Brkinov.

Naj razmišljanje pred ustanovno skupščino turistične skupnosti Krasa in Brkinov, ki jo pripravlja iniciativni odbor, strnem s povzetkom 5. člena predloga pogodbe o ustanovitvi gospodarskega interesnega združenja za to območje! V njem je zapisano: "Združenje povezuje člane na interesni podlagi. Glavni cilj združenja je oblikovanje in širitev turistične ponudbe na Krasu in v Brkinih ter usklajen nastop na področju turistične ponudbe Krasa in Brkinov na domačem trgu in na tujih tržiščih. Združenje olajšuje, spodbuja in pospešuje pridobitne dejavnosti svojih članov in vseh drugih, ki se ukvarjajo s turistično dejavnostjo".

Pridite na ustanovno skupščino združenja in pridružite se!

Predlog ustanovni skupščini

Iniciativni odbor za ustanovitev gospodarskega interesnega združenja Turistična skupnost Krasa in Brkinov predlaga ustanovni skupščini združenja v sprejem naslednje besedilo pogodbe o njegovi ustanovitvi:

Na podlagi 501. člena Zakona o gospodarskih družbah (Uradni list RS št. 30/93 in št. 29/94) sklepajo podpisniki naslednjo

POGODBO O USTANOVITVI GOSPODARSKEGA INTERESNEGA ZDRUŽENJA TURISTIČNA SKUPNOST KRASA IN BRKINOV

I. Splošne določbe

1.

Predmet te pogodbe je ustanovitev gospodarskega interesnega združenja s področja turizma za Kras in Brkine.

2.

Ime združenja je: Gospodarsko interesno združenje - Turistična skupnost Krasa in Brkinov.

Skrajšano ime združenja je: Turistična skupnost Krasa in Brkinov, g.i.z.

Sedež združenja je: Partizanska 4, 66210 Sežana

Ime, skrajšano ime in sedež združenja se lahko spremeni s sklepom skupščine in z ustreznim vpisom v sodnem registru.

3.

Turistična skupnost Krasa in Brkinov (v nadaljevanju: združenje) ima žig, na katerem sta označena skrajšano ime združenja in sedež združenja. Točno vsebino in obliko žiga določi skupščina.

Združenje je pravna oseba.

4.

Združenje deluje v skladu s to pogodbo. Ta pogodba je obenem tudi statut, zato se statut združenja ne sprejema.

II. Cilji in dejavnost združenja

5.

Združenje povezuje člane na interesni podlagi.

Glavni cilj združenja je oblikovanje in širitev turistične ponudbe na Krasu in v Brkinih ter vsestransko usklajen nastop na področju turistične ponudbe Krasa in Brkinov na domačem trgu in na tujih tržiščih. Združenje olajšuje, spodbuja in pospešuje pridobitne dejavnosti svojih članov in vseh drugih, ki se ukvarjajo s turistično dejavnostjo.

Dejavnosti združenja so:

K/74.13 - raziskovanje trga in javnega mnenja

K/74.40 - ekonomska propaganda

O/91.11 - dejavnosti poslovnih in delodajalskih združenj.

III. Članstvo

6.

Ustanovitelji združenja so lahko fizične in pravne osebe, ki so s svojim podpisom pristopile k tej pogodbi.

7.

Po ustanovitvi združenja lahko pristopijo tudi druge pravne in fizične osebe. O tem odloča uprava. Uprava določi tudi način pristopa novih članov združenja.

8.

Za nove člane veljajo že sprejete odločitve združenja.

9.

Vsak član združenja lahko iz njega izstopi, če je poravnal vse svoje obveznosti do združenja.

Član izstopi iz združenja tako, da pisno izjavo o tem predloži upravi združenja najpozneje tri mesece pred nameranim dnem izstopa.

10.

Član je lahko izključen iz združenja s sklepom skupščine v primeru:

- če je ravnal v nasprotju z določili te pogodbe;
- če ne izpolnjuje svojih obveznosti do združenja;
- če je ravnal v nasprotju z interesi združenja;
- če ovira delo združenja.

V primeru izključitve iz združenja mora član poravnati svoje obveznosti do združenja.

11.

Če je članu združenja prepovedano delovanje, če je zoper njega uveden stečaj, če izgubi pravno subjektivnost iz drugih vzrokov, če preneha na drug način, če fizična oseba kot član združenja izgubi poslovno sposobnost in v primeru smrti fizične osebe združenje posluje še naprej, razen če skupščina združenja odloči drugače.

IV. Pravice in dolžnosti članov

12.

Pravice članov so:

- uporaba strokovne pomoči iz dejavnosti združenja,
- aktivna in pasivna volilna pravica za izvolitev v organe združenja,
- sodelovanje pri odločanju,
- dajanje pobud, stališč in predlogov v zvezi z uresničevanjem nalog združenja,
- biti informirani o delu in finančnem poslovanju združenja.

13.

Dolžnosti članov so:

- spoštovanje sprejete politike združenja in ravnanje po sprejetih odločitvah njegovih organov v skladu s sprejetim programom dela združenja;
- izpolnjevanje sprejetih finančnih obveznosti in drugih obveznosti, ki jih določi pristojni organ združenja;
- plačevanje članarine;
- sodelovanje v dogovorjenih aktivnostih združenja;
- sodelovanje v delu združenja.

V. Odgovornost

14.

Združenje je nepridobitna organizacija, katere cilj ni opravljanje donosnih dejavnosti.

V pravnem prometu nastopa kot strokovno združenje v okviru dogovorjenih nalog in aktivnosti.

Člani združenja v skladu s 449. členom Zakona o gospodarskih družbah v razmerju do tretjih oseb odgovarjajo za sprejete obveznosti združenja, nastale po vstopu posameznega družbenika, z vsem svojim premoženjem. Združenje se ne zadolžuje, tako da član združenja, razen plačila članarine in drugih posebej dogovorjenih in zagotovljenih sredstev, nima nobenih finančnih obveznosti v zvezi s poslovanjem združenja.

VI. Organi združenja

15.

Organi Turistične skupnosti Krasi in Brkinov so:

- skupščina združenja
- uprava
- predsednik združenja in predsednikov namestnik
- nadzorni odbor

Skupščina združenja

16.

Skupščino združenja sestavljajo vsi člani združenja.

Skupščina na svoji prvi seji izvoli upravo, predsednika združenja, namestnika predsednika združenja in nadzorni odbor.

17.

Skupščina se praviloma sestane najmanj enkrat letno.

Seje skupščine sklicuje predsednik združenja. Predsednik mora najpozneje v tridesetih dneh sklicati skupščino, če to zahteva najmanj četrtina članov združenja.

Če predsednik ne skliče skupščine v roku, določenem v drugem odstavku tega člena, skupščino lahko skličejo predlagatelji sklica.

18.

Sklic skupščine z navedbo dnevnega reda mora predsednik združenja

objaviti najmanj sedem dni pred dnevom njenega zasedanja. Sklic skupščine se praviloma opravi s pisnimi vabili članom združenja. Če je treba odločiti o nujnem vprašanju, se sklic skupščine lahko sporoči članom združenja telefonsko, po telefaksu, brzojavno ali v kaki drugi obliki.

19.

Skupščino vodi predsednik združenja.

20.

Skupščina opravlja zlasti naslednje naloge:

- sprejema to pogodbo, njene spremembe in dopolnitve ter druge akte združenja;
- voli upravo, predsednika združenja in njegovega namestnika ter nadzorni odbor;
- sprejema plan dela in finančni načrt;
- sprejema letno poročilo in zaključni račun;
- odloča o višini članarine in načinu njenega plačevanja;
- odloča o vseh drugih vprašanjih iz svojega področja dela;
- odloča o prenehanju združenja.

21.

Vsak član združenja ima en glas.

Skupščina odloča z navadno večino glasov prisotnih članov združenja, če ni v tej pogodbi določeno drugače.

22.

Skupščina je sklepčna, če je na njenem zasedanju prisotnih več kot polovica članov združenja. Če skupščina ob prvem sklicu ni sklepčna, lahko na naslednjem sklicu veljavno odloča neglede na število navzočih članov združenja.

23.

Člani združenja lahko sprejemajo skupščinske odločitve tudi po pošti oziroma z uporabo elektronskih medijev.

Skladno s prvim odstavkom tega člena posreduje sklicatelj zasedanja skupščine članom združenja poleg vabila še:

- glasovnico s kratkim in jasno zastavljenim vprašanjem, na katerega je članom združenja omogočeno odgovoriti z "ZA" ali s "PROT" oziroma z jasno izraženim pridržkom;
- določila o roku in načinu posredovanja odgovora na zastavljeno vprašanje glasovnice.

24.

Odločitve na skupščini se sprejema z javnim ali s tajnim glasovanjem.

Če skupščina ne odloči drugače, se o vseh vprašanjih glasuje javno.

Izid glasovanja ugotavlja predsednik.

25.

Skupščina lahko sprejme poslovnik o svojem delu.

Uprava

26.

Uprava je upravni organ združenja.

Uprava šteje sedem članov. To so predsednik združenja in šest članov.

Člane uprave izvoli skupščina.

27.

Predsednik združenja je po svojem položaju predsednik uprave in ima vse pravice člana uprave.

28.

Seje uprave sklicuje in jih vodi predsednik združenja.

Sejo uprave se skliče tudi na zahtevo najmanj dveh članov uprave.

Gradivo za sejo uprave mora biti članom uprave predloženo najmanj pet dni pred sklicano sejo.

Sejo uprave se lahko glede na nujnost obravnavanja gradiv, ki jo oceni predsednik združenja, skliče tudi telefonsko. V takem primeru se gradivo za sejo predloži članom uprave na seji.

29.

Uprava je sklepčna, če je na seji več kot polovica članov uprave. Če uprava ob prvi obravnavi ni sklepčna, se sklic ponovi. Po ponovljenem sklicu se na seji odloča neglede na število navzočih članov uprave.

30.

Mandat članov uprave traja štiri leta. Po poteku mandata je vsak član uprave lahko ponovno izvoljen.

31.

Član uprave je pred potekom mandata lahko predčasno razrešen:

- na svojo željo, ki mora biti podana v pisni obliki;
- če njegovo ravnanje pomeni kršitev določb te pogodbe;
- če ne spoštuje odločitev združenja;
- če njegovo ravnanje nasprotuje interesom članov združenja;
- če tako zahteva večina članov uprave;
- v drugih primeri, ki jih določa ta pogodba.

32.

Uprava opravlja predvsem naslednje naloge,

- uresničuje politiko in sklepe skupščine združenja,
- uresničuje program dela združenja v skladu z njegovim finančnim načrtom,
- odloča o vstopih v združenje in izstopih iz njega,
- odloča o načinu vstopa v združenje,
- sprejema sklepe o prenehanju članstva,
- predlaga plan dela in finančni načrt združenja,

- odloča o drugih zadevah iz svoje pristojnosti in o zadevah, za katere jo pooblasti skupščina združenja.

Nadzorni odbor

33.

Nadzorni odbor ima predsednika in dva člana, ki jih izvoli skupščina na svoji prvi seji.

Mandat članov nadzornega odbora traja štiri leta.

34.

Pristojnosti nadzornega odbora so:

- nadzor nad uresničevanjem te pogodbe in morebitnih drugih aktov združenja;
- nadzor nad porabo sredstev združenja;
- nadzor nad finančno-materialnim poslovanjem združenja.

35.

Nadzornemu odboru morajo biti na vpogled vse listine združenja.

Seje nadzornega odbora sklicuje in vodi predsednik nadzornega odbora v skladu s potrebami, vendar najmanj enkrat letno.

Predsednik združenja

36.

Predsednik združenja zastopa in predstavlja združenje navzven. Za svoje delo odgovarja skupščini.

37.

Predsednika združenja voli in razrešuje skupščina združenja. Predlaga ga lahko vsak član združenja. Postopek izvolitve določi skupščina. Mandat predsednika je vezan na mandat uprave. Po poteku mandata je predsednik lahko ponovno izvoljen.

38.

Poleg pravic in obveznosti, določenih v tej pogodbi, ima predsednik naslednje pravice in dolžnosti:

- predstavlja in zastopa združenje doma in v tujini;
- pooblašča druge za zastopanje združenja v posamičnih primerih;
- opravlja druge naloge na podlagi pooblastil uprave oziroma skupščine.

39.

Predsednik združenja lahko odstopi na lastno željo pred potekom mandata.

Odločitev o odstopu mora biti podana v pisni obliki. Odstop začne veljati z dnem, ko ga obravnava uprava združenja. Če se uprava ne sestan v devetdesetih dneh po podanem odstopu, se smatra, da je odstop začel veljati z dnem poteka tega roka.

40.

Predsednik združenja je lahko razrešen pred potekom mandata, če:

- ne uresničuje sklepov skupščine oziroma uprave,
- krši določbe te pogodbe,
- krši določbe drugih aktov združenja,
- tako zahteva več kot polovica članov združenja,
- tako sam želi.

V primeru odsotnosti, drugačne zadržanosti ali odstopa predsednika združenja v vseh pravicah in odgovornostih nadomešča predsednikov namestnik.

VII. Strokovna služba

41.

Strokovna in administrativno-tehnična opravila ter druga opravila za združenje opravlja eden izmed članov združenja ali druga organizacija, ki jo določi uprava.

42.

Strokovna in administrativno-tehnična opravila vodi in organizira namestnik predsednika združenja. Namestnik je za svoje delo odgovoren skupščini.

43.

Namestnika predsednika združenja se imenuje za dobo štirih let. Imenuje ga skupščina. Namestnikove pravice in dolžnosti so določene v aktu o imenovanju.

VIII. Volitve

44.

Člane uprave, nadzornega odbora in predsednika združenja voli, namestnika predsednika pa imenuje skupščina z večino glasov prisotnih članov. Volitve so lahko javne ali tajne. O načinu glasovanja odloči skupščina.

IX. Sredstva za delo združenja

45.

Sredstva za delo združenja so:

- članarina,
- sredstva, ki se jih namenja za uresničitev dogovorjenih projektov in nalog,
- dotacije,
- sredstva države in drugih ustanov za uresničitev dogovorjenih ali prevzetih projektov in nalog,
- drugi viri.

46.

O višini članarine, o rokih za plačilo članarine in o načinu njenega plačevanja odloča skupščina.

Sredstva iz članarine služijo za poravnavo ustanovitvenih ter administrativnih stroškov poslovanja združenja. Člani združenja finančno sodelujejo po svojih interesih in gmotnih zmožnostih pri kritju stroškov za uresničitev dogovorjenih projektov in nalog združenja.

X. Poslovna tajnost

47.

Za poslovno tajnost se štejejo podatki, ki jih z oznako "poslovna tajnost" določi uprava oziroma predsednik združenja, in podatki, za katere je očitno, da bi združenju in njegovemu članu nastala občutna škoda, če bi zanje zvedela nepooblaščen oseba.

XI. Reševanje sporov

48.

Morebitne spore, ki nastanejo med člani združenja, pogodbene stranke rešujejo sporazumno oziroma prek arbitraže, ki jo določi skupščina. Skupščina določi v takem primeru tudi sestav arbitraže.

XII. Trajanje združenja

49.

Združenje je ustanovljeno za nedoločen čas.

O prenehanju združenja odloča skupščina z dvotretjinsko večino glasov članov združenja.

Premoženje združenja se po prenehanju združenja razdeli med člane združenja v skladu z njihovimi finančnimi prispevki združenju.

Likvidacijski postopek združenja se izvede po veljavni zakonodaji.

XIII. Končne določbe

50.

Prvo sejo skupščine združenja skliče in vodi do izvolitve organov član združenja, ki ga sporazumno določijo pogodbene stranke.

51.

Organi združenja morajo biti izvoljeni najpozneje v šestdesetih dneh po podpisu pogodbe.

52.

Ta pogodba se sprejme na ustanovni skupščini združenja. Veljati prične z dnem njenega sprejetja.

Pogodbo je mogoče spremeniti z dvotretjinsko večino glasov članov združenja.

Štev.:

Datum:

Ustanovitelji združenja:

Pod zaporednimi številkami so navedeni ustanovitelji:

- točni nazivi in naslovi pravnih oseb z žigi in podpisi odgovornih oseb;

- imena in priimki samostojnih podjetnikov s točnimi naslovi in žigi ter z njihovimi podpisi;

- imena in priimki fizičnih oseb s točnimi naslovi in žigi ter njihovimi podpisi.

(Pogodba mora biti zapisana kot notarski zapis in mora biti objavljena!)

KAKŠNA LETNA ČLANARINA?

Iniciativni odbor za ustanovitev GIZ Turistična skupnost Krasa in Brkinov predlaga ustanovni skupščini te skupnosti glede na dejavnost, ki jo opravlja član, in glede na število njegovih zaposlenih naslednjo letno članarino:

Turizem, hotelirstvo, gostinstvo in oddajanje sob

- do 10 zaposlenih - letna članarina 10.000 SIT
- od 11 do 50 zaposlenih - 20.000 SIT
- od 51 do 100 zaposlenih - 40.000 SIT
- več kot 100 zaposlenih - 60.000 SIT

Prehrambena industrija, proizvodnja pijač, kmetijstvo

- do 10 zaposlenih - letna članarina 8.000 SIT
- od 11 do 50 zaposlenih - 16.000 SIT
- od 51 do 100 zaposlenih - 32.000 SIT
- več kot 100 zaposlenih - 48.000 SIT

Trgovina, promet, zavarovalništvo, bančništvo, marketing, poslovne zveze ipd.

- do 10 zaposlenih - letna članarina 6.000 SIT
- od 11 do 50 zaposlenih - 12.000 SIT
- od 51 do 100 zaposlenih - 24.000 SIT
- več kot 100 zaposlenih - 36.000 SIT

Storitve, obrt, energetika, druga industrija, gradbeništvo, javna občila in drugi

- do 10 zaposlenih - letna članarina 4.000 SIT
- od 11 do 50 zaposlenih - 8.000 SIT
- od 51 do 100 zaposlenih - 16.000 SIT
- več kot 100 zaposlenih - 24.000 SIT

Člani Turistične skupnosti Krasa in Brkinov s področja **negospodarstva in društvenih organizacij** naj bi plačevali letno članarino 10.000 SIT.

Vse druge podrobnosti o načinu plačevanja članarine bo sprejela ustanovna skupščina!

DELOVNI PROGRAM ZDRUŽENJA

**Ustanovni skupščini Turistične skupnosti Krasa in Brkinov
v imenu iniciativnega odbora za njeno ustanovitev predlagam
naslednji delovni program združenja v razpravo in sprejem.**

Trajne naloge

Sistematično in učinkovito promoviranje Krasa in Brkinov v okviru danih možnosti, ki jih bo združenju zagotovilo sodelovanje članov po dogovorjenih in sprejetih nalogah, materialnih obveznostih in metodah dela. V promoviranje sodijo:

1. Oblikovanje celostne vidne podobe turistične ponudbe Krasa in Brkinov po etapah (izdelava prospektnega gradiva, posterjev, informativnih biltenov ipd.).
2. Samostojna udeležba na sejmi in razstavah ter sodelovanje z drugimi, za skupno nastopanje zainteresiranimi partnerji.
3. Turistično informacijska in kulturno organizacijska dejavnost.
4. Raziskovanje domačega tržišča in tujih trgov, namenjeno tržni usmerjenosti posameznih članov združenja.
5. Organiziranje skupnega nastopanja in predstavljanja dejavnosti članov združenja na domačem tržišču in na tujih trgih.
6. Celovita promocija gospodarstva in kulture Krasa in Brkinov.
7. Posredovanje informacij o dejavnosti združenja sredstvom javnega obveščanja ter sodelovanje z domačimi in tujimi turističnimi ter drugimi, za gospodarstvo zainteresiranimi novinarji in specialisti za odnose z javnostmi.
8. Tvorno sodelovanje in usklajevanje skupnih programov na državni in regionalni ravni z vsemi za razvoj turizma in gospodarstva zainteresiranimi ustanovami, organizacijami in zavodi.

Predvsem sodelovanje z drugimi sorodnimi organizacijami na kraško-obalnem in notranjskem območju, kot so npr. Protour Portorož, Postojnska jama in druge turistične organizacije.

Projektne naloge

Med projektne naloge uvrščamo vse tiste, za uresničitev katerih se združenje dogovori na državni ravni, regionalni ravni in z drugimi partnerji doma in na tujem. Predlagamo:

1. Turizem na podeželju s poudarkom na razvoju kmetijstva, vinogradništva, živinoreje kot osnove za uveljavitev in razvoj naravi prijaznega turizma na Krasu in v Brkinih.
2. Turistične kmetije, usmerjene v pridelavo domače hrane in odličnih vin ter zlasti v nudenje nastanitvenih zmogljivosti.
3. Glede na večstoletno tradicijo vzreje lipicanskih konj razvijanje konjeniških kmetij za ježo v naravi, za trekinge in preživljanje počitka v družbi s konji.
4. Sodelovanje v projektu CRPOV Ministrstva za kmetijstvo, gozdarstvo in prehrano pri uveljavitvi Kraške vinske turistične ceste in v projektih za celostni razvoj podeželja ter ohranjanje naravne in kulturne dediščine.
5. Izoblikovanje pravilnika o osmicah in drugih oblikah ponudbe domače kulinarike Krasa in Brkinov ter njihovo pospeševanje.
6. Populariziranje jamskega turizma in z njim povezanega zdraviliškega turizma.
7. Sodelovanje v projektu Sveta Evrope Pota miru glede na številna pokopališča in grobišča v prvi svetovni vojni padlih vojakov vzdolž slovensko-italijanske meje.

Viljem Borjančič,

predsednik iniciativnega odbora

Gospodarsko interesno združenje - GIZ
Turistična skupnost Krasa in Brkinov (v ustanavljanju)
66210 Sežana, Partizanska 4

IZJAVA O PRISTOPNI NAMERI

(ime in naslov firme - pravne ali fizične osebe)

nameravamo pristopiti k podpisu pogodbe o ustanovitvi GIZ Turistična skupnost Krasa in Brkinov ter pooblaščamo za podpis pogodbe na ustanovni skupščini gospo - gospoda:

(ime in priimek)

(funkcija)

(naslov)

ŽIG

V

dne

1995

(Podpis pooblaščen osebe)

Opomba: Izjavo o pristopni nameri k podpisu pogodbe o ustanovitvi GIZ - Turistična skupnost Krasa in Brkinov pošljite do 10. novembra 1995 na naslov: GIZ - Turistična skupnost Krasa in Brkinov (v ustanavljanju), Občina Sežana, 66210 Sežana, Partizanska 4, da vas lahko povabimo na ustanovno skupščino!

Vsi, ki sodelujemo v projektu o vinskih turističnih cestah Slovenije, se zavedamo velike zamude, ker vseh zmogljivosti in vsega bogastva, ki ga vinske turistične ceste nudijo, še nismo ustrezno ponudili mednarodnemu prostoru. Ministrstvo za kmetijstvo, gozdarstvo in prehrano Republike Slovenije je v okvirih svoje dejavnosti CRPOV v letu 1992 izdelalo idejne zasnove za ta projekt, v letih 1993 in 1994 pa pripravilo idejni projekt, sedaj pa že uresničen program nadaljnjih aktivnosti za doseg sprejetih ciljev.

Idejne zasnove projekta

Idejne zasnove o vinskih turističnih cestah Slovenije so predstavile generalni pristop. Določile so temeljna izhodišča za opredelitev vseh potrebnih aktivnosti, to je opravil, ki vodijo v ustrezno prostorsko določitev vinskih turističnih cest, v njihovo upravljanje in delovanje. Narejen je generalni organigram ali izvedbena shema za organizacijo in uresničevanje. Izoblikovana in predlagana je osnovna zamisel o označevalnih tablah za vinske turistične ceste z določitvijo osnovnih barv za vsakega izmed treh slovenskih vinorodnih okolišev (modra za primorski vinorodni okoliš, zelena za posavski vinorodni okoliš in rjava za podravski vinorodni okoliš). Poenotena je dejavnost na območjih posameznih občin, po katerih potekajo vinske ceste, delujejo delovne skupine in poenoteno je zbiranje podatkov.

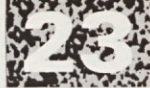
S takim interdisciplinarnim modelom aktivnosti, v katerem so zajete različne znanstvene veje, so določene neposredne in posredne dejavnosti. Nujne aktivnosti so razčlenjene glede na namen, na vsebino in na pristojnosti.

Idejni projekt

Izdelava idejnega projekta o vinskih turističnih cestah Slovenije je bil drugi korak načrtovanih aktivnosti v njegovem uvajanju. Še bolj je dozorelo spoznanje: vinske turistične ceste so oblika posebne ponudbe, ki jo sestavljajo dejavnosti v kmetijski proizvodnji, zmogljivosti, ki jih predstavljajo naravne danosti, in želje ter hotenja ljudi, ki živijo na prostoru vinskih cest.

Cilji idejnega projekta so: določiti vinorodna območja in smeri ter odseke vinskih cest, določiti ponudbo ob vinskih cestah, usmeriti urbanistično urejanje vinorodnih območij oziroma območij ob vinskih cestah, določiti tehnične prvine za ureditev in opremo cest, izoblikovati agronomske usmeritve za kmetijsko pridelavo in proizvodnjo ter določiti zakonske in pravne podlage za urejanje vinskih turističnih cest ter dejavnosti ob njih.

VINSKE TURISTIČNE CESTE

Skupine strokovnjakov najrazličnejših strok so zbrale podatke o površinah vinogradov, o sortah, kakovosti in količini pridelanega vina, podatke o krajinskih, naravnih in kulturnih znamenitostih ter spomenikih, o demografskih značilnostih vinorodnih območij, podatke o urbanih naseljih, omejitvah v prostoru in o že zaznavnih škodljivih posegih v prostor ter podatke o cestnem omrežju na vinorodnih območjih in cestah, ki vodijo do njih. Zbrane podatke so analizirali in na njihovi osnovi izdelali ustrezne zemljevide. Na njihovi osnovi in ob upoštevanju dveh temeljnih izhodišč - da so vinske ceste oblika turistične dejavnosti na podeželju, pri čemer je turizem dopolnilna dejavnost, in da vinske ceste lahko potekajo samo po vinorodni krajini - je v idejnem projektu obdelanih in določenih dvajset območij vinskih turističnih cest Slovenije v treh vinorodnih okoliših.

Vinske turistične ceste so:

1. Briška vinska cesta
2. Vipavska vinska cesta
3. Kraška vinska cesta
4. Istrska vinska cesta
5. Belokrajnska vinska cesta
6. Podgorjanska vinska cesta
7. Dolnjedolenjska vinska cesta
8. Gornjedolenjska vinska cesta
9. Bizeljsko-sremiška vinska cesta
10. Šmarsko-virštajnska vinska cesta
11. Haloška vinska cesta
12. Ptujška vinska cesta
13. Osrednja slovenjegoriška vinska cesta
14. Ormoška vinska cesta
15. Jeruzalemska vinska cesta
16. Radgonsko-kapelska vinska cesta
17. Podpohorska vinska cesta
18. Mariborska vinska cesta
19. Gornjeslovenjegoriška vinska cesta
20. Lendavska vinska cesta

Pri določanju predlogov za vsako izmed območij vinskih turističnih cest Slovenije so sestavljenci upoštevali kriterije, ki kot posebno ponudbo v prostoru postavljajo vinsko turistično cesto. Ti kriteriji so: krajinska kakovost območja, razmestitev gostinske ponudbe, prireditve v naseljih, povezane s kulturo vina, razmestitev naravnih in kulturnih spomenikov, obstoječe omrežje cest, prometna dostopnost in prehodnost ter dopolnilne dejavnosti ob vinski cesti. Za vsako vinsko turistično cesto so določili tudi usmeritve za vinogradniško dejavnost, obstoječo gostinsko ponudbo, naravne in kulturne spomenike na območju, zmogljivosti in konflikte, najpomembnejše urbanistične in arhitekturne značilnosti naselij, ki jih je na območju treba varovati in ohranjati, ter usmeritve za ureditev cestnega omrežja.

Vseh dvajset območij vinskih turističnih cest Slovenije je prikazanih tudi na zemljevidu v merilu 1:250.000, na katerem so prikazana tudi druga vinorodna območja Slovenije, ki pa po mnenju izdelovalcev projekta o vinskih turističnih cestah Slovenije ne izpolnjujejo pogojev za gospodarsko uspešno delovanje vinske ceste.

Vsaka izmed dvajsetih vinskih turističnih cest je natančno obdelana v posebni mapi s besednim opisom vinorodnih površin, sortimenta, s talnimi in klimatskimi pogoji, s podatki o demografiji območja, s podatki o arhitekturnih značilnostih, s podatki o naravni in kulturni dediščini in s podatki o obstoječi vinski turistični ponudbi. Vsaka vinska turistična cesta ima tudi štiri zemljevide v merilu 1:50.000 in sicer: zbirni zemljevid, zemljevid talnih in klimatskih pogojev, zemljevid s prikazom naravne in kulturne dediščine ter zemljevid cestnega omrežja z glavnimi usmerjevalnimi in vinskimi cestami.

Sestavni del idejnega projekta je tudi zvezek "Skupne osnove", ki je poleg zemljevida Slovenije z vrisanimi vinorodnimi območji in izbranimi območji za dvajset vinskih turističnih cest opremljen še z obširnim besedilom, zbirnimi podatki, utemeljitvami, s pregledom zakonodaje ter s sklepi in predlogi za nadaljnje aktivnosti, ki so skupne za vseh dvajset vinskih turističnih cest.

Lanskoletne in letošnje aktivnosti

Program aktivnosti za leti 1994 in 1995 obsega šest vsebinskih celot in sicer:

1. Spodbujanje in svetovanje pri organizaciji gospodarskih interesnih združenj (GIZ) za vsako vinsko turistično cesto po metodi CRPOV.
2. Izdelava ustreznega predloga organizacijskega in pravnega modela za vseh dvajset vinskih turističnih cest.
3. Pospešena razvojno-programska obdelava treh pilotskih vinskih turističnih cest (mariborske vinske turistične ceste za štajerski vinorodni rajon, bizeljsko-sremiške turistične ceste za posavski vinorodni rajon in briške vinske ceste za primorski vinorodni rajon).
4. Analiza opravljenih aktivnosti na vseh treh pilotskih vinskih turističnih cestah.
5. Priprava predlogov za programe vseh vinskih turističnih cest po prvinah iz idejnega projekta in priprave projektnih nalog ter predlogov za izpeljave ustreznih javnih razpisov.
6. Izdelava načrtov za panoje in skupne oznake vinskih turističnih cest Slovenije.

Na tej osnovi na ravni države že deluje projektni svet za vinske turistične ceste Slovenije, ki zagotavlja in omogoča skladno in enotno vodenje in nadaljevanje dela. Za vsako izmed dvajsetih vinskih turističnih cest je imenovan projektni svet, ki usklajuje delo in aktivnosti na njenem območju. Za uresničevanje projekta je na ravni države izbrana skupina izvajalcev, ki sočasno vodijo organiziranje ustrezne ponudbe na vinskih cestah in izvedbo načrtovanih aktivnosti, ki bodo omogočile ponudbo. Ta skupina dela predvsem za enotno organiziranje lokalnih proizvajalcev, pridelovalcev, ponudnikov in vseh zainteresiranih na območju vsake vinske turistične ceste v oblikovanje enotne ponudbe, ki naj bi jo tudi enotno predstavljali in tržili v širšem prostoru. Enotno za vso državo se pripravlja tudi Zbornik informacij o vinskih turističnih cestah Slovenije in izobražuje organizatorje ustrezne ponudbe. Enotno se bo določilo tudi označbo vinskih turističnih cest Slovenije s postavitvijo označevalnih in usmerjevalnih panojev ter z dokončno celostno podobo vsega projekta.

Sklepne misli

Največ težav pri uresničevanju programa o vinskih turističnih cestah Slovenije povzroča neurejena zakonodaja na tem področju. Zato se je v projektu izoblikovala organiziranost pokazala za najbolj sprejemljivo. Pomeni namreč, da se vpeljuje sistem institucij in organov za usmerjanje, uravnavanje in urejanje odnosov v medsebojno celoto... Predlagane oblike združevanja - projektni svet za vsako vinsko turistično cesto, zadruga in gospodarska interesna združenja - so tisti nosilci, ki vsaj do neke mere zagotavljajo uresničitev izhodišč idejnega projekta vinskih turističnih cest Slovenije in tako za prehodni čas nadomeščajo pomanjkljive predpise, ki bodo slej ali prej morali urejati to področje.

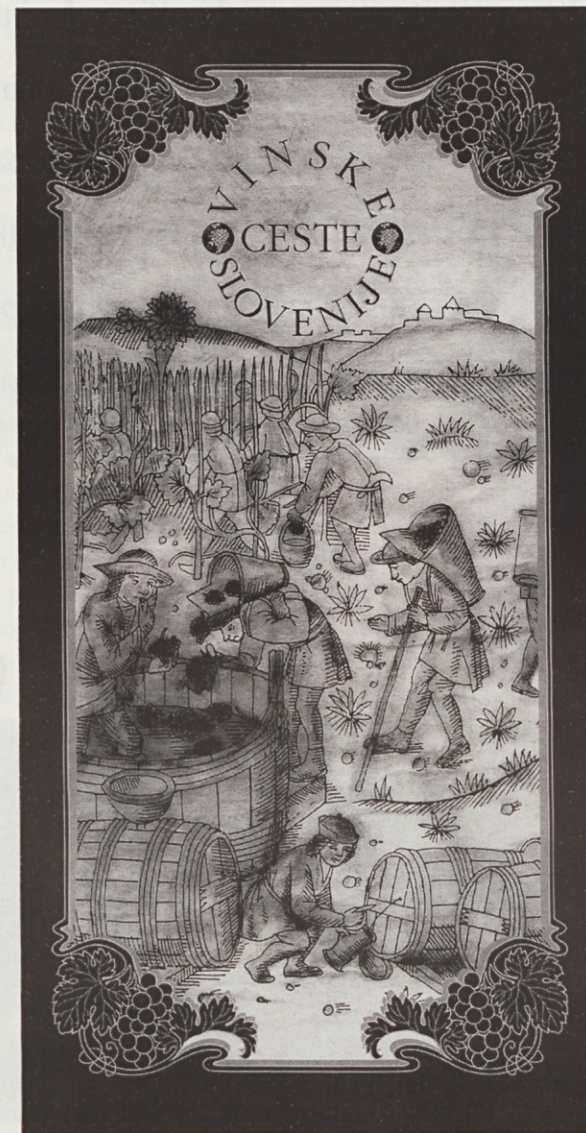
Izjemne vrednosti pri naslednjih korakih za uresničevanje projekta o vinskih turističnih cestah Slovenije je tudi splošna ocena o upravičenosti vlaganj. Vinske turistične ceste so nesporno močna gospodarska sila vsake države, tako z vidika primarne proizvodnje kakor tudi z vidika storitvenih dejavnosti. Dobro organizirane namreč obetajo velike možnosti za ustanovitev velikega števila novih delovnih mest.

Le tako zasnovane in usklajene aktivnosti lahko zagotovijo zaželeno učinke in rezultate, ki so nujen pogoj za ponudbo vinskih turističnih cest Slovenije v mednarodnem prostoru!

Janja Kokolj-Prošek

dipl. inž. arhitekture in krajinarstva,
svetovalka ministra v Ministrstvu
za kmetijstvo, gozdarstvo in prehrano - CRPOV,
61000 Ljubljana, Parmova 33

Z naslednjo številko začenja revija Kras v okviru projekta CRPOV v posebni rubriki predstavljati vinsko in kuharsko ponudbo Krasa ter Vipavske doline ob tako imenovanih vinskih turističnih cestah. Hkrati bo spodbujala obiskovanje in ogledovanje tamkajšnjih izvornih rokodelstev in obrti, prireditev, kulturnih in naravnih spomenikov ter krajinskih znamenitosti. Vse to namreč skupaj predstavlja tako imenovani kraški oziroma vipavski turistični proizvod, s katerim naj bi tudi z revijo Kras privabili čim več obiskovalcev in turistov!

Gostilna s 350-letno tradicijo

V POVIRJU SE USTAVITE PRI HRIBU!!

Ob cesti med Sežano in Divačo leži vas Povir. Šteje kakšnih sto hiš. Krasijo jo številni vodnjaki - štirne, lepi portali ali kolone in tri cerkve. Cerkvi sv. Jakoba in sv. Petra v vasi in nad njo, na hribu Tabor, še cerkev Device Marije. Veliko ljudi pa pozna Povir tudi po gostilni "Pri Hribu", ki se ponaša s kar tristopetdesetletno tradicijo. V njej se ustavljajo zaradi odlične postrežbe, dobrega zraka in gozda, ki sega do kamnitega zidu za gostilno.

Zakonca Milan in Natalija

Nekdaj, ko Povir še ni delila na dva dela železnica, je bila pod gostilno Pri Hribu speljana pomembna furmanska pot z Brkinov proti Trstu. Po njej so furmani z vozovi vozili v Trst les, oglje, poljske pridelke, mleko pa tudi led. Pri Hribu so se ustavljali na požirku vina, na pršutu ali klobasah. In z leti so Hribovi ponudbo svojih dobrot razširili. Poleg pršuta in klobas so ponujali še piščance in ribe. Gospodar Milan Perhavec, po domače nono Hribov, se spominja, kako se je njegova mati Terezija vsako nedeljo odpeljala z biciklom v Trst po ribe. Hrana je bila sicer domača, saj so imeli Hribovi poleg gostilne tudi kmetijo. V hlevu je bilo vedno kakšnih sedem do deset glav živine, nekaj prašičev in dovolj piščancev, na njivah pa so pridelovali pšenico, koruzo, krompir in druge poljščine. In tako je pri Hribovih še danes..!

Po drugi svetovni vojni, v času družbene lastrine, so morali Hribovi gostilno zapreti. In v Povirju, kot marsikje drugje, je ljudska oblast odprla družbeno gostilno v združenem domu. Toda zaradi slabega poslovanja je propadla in oblast je Hribovim predlagala, naj ponovno začnejo z gostinsko dejavnostjo.

Sedaj vodi gostilno Pri Hribu Milanov sin Rado Perhavec ob pomoči soproge Marice in sinov, z veseljem pa jim še vedno pomagata nono Milan in nona Natalija. Imata bogate izkušnje, ki so tudi posledica več kot tristoletne gostinske tradicije v rodu. In vsi delajo predano, z zavestjo, da je treba ohraniti dobro ime gostilne. Na vsakem koraku v gostilni in okrog nje, še posebej pa v vedenju vseh Hribovih, je čutiti ljubezen do gostinstva, zato je razumljivo, da gostje odhajajo iz gostilne Pod Hribom zadovoljni in da se že desetletja znova in znova vračajo. To pa je za družino Perhavčevih potrditev dobrega poslovanja.

In s čem vas bodo postregli Hribovi v gostilni Pod Hribom v Povirju? Vsekakor najprej s toplim domačim kruhom. Za hladno predjed boste lahko izbirali med domačim pršutom, panceto in zašinkom. Domače mineštre, juhe, krompirjevi svaljki ali njoki in... spadajo med ponudbo toplih predjed. Različne vrste mesa in rib oziroma morskih sadežev boste lahko naročili za glavno jed. Seveda ne manjka prikuh, ki so kar vse z domačega vrta oziroma kmetije. Morda se boste odločili za hišno posebnost, to je domači krožnik. A, kaj postrežejo na njem, ostaja za bralca revije Kras majhna skrivnost, ki naj v njem vzbudi vsaj nekaj radovednosti... Za poobedek ponudijo doma pripravljene sladice, kot so jabolčni in sirov zavitek, rogljiči, orehova potica in še kaj. Seveda postrežejo k dobri hrani tudi dobro vino. Ponudili vam bodo domači teran, refošk, malvazijo ter najrazličnejša buteljčna vina. Seveda imajo tudi pivo, pa brezalkoholne pijače, sadne sokove in še bi se našlo kaj!

Gostilna Pod Hribom v Povirju lahko postrežejo naenkrat kakšnih šestdeset gostov; od pomladi do jeseni, če je lepo, jih še šestdeset lahko postrežejo na terasi. Odprta je vsak dan, razen v sredah in četrčkih, od 11. do 23. ure. Za rezervacijo prostora, zlasti če se jo nameni obiskati večja skupina, pokličite po telefonu na 067/73-182. Hribovi vam bodo z veseljem še kaj več povedali o svoji ponudbi!

Tanja Trebec

študentka na Filozofski fakulteti v Ljubljani
doma iz Kozine

Vinogradniška kmetija v Brjah pri Komnu

VINOGRADI FON

Naša v vinogradništvo usmerjena kmetija je zrastle v osemdesetih letih takorekoč iz nič predvsem iz želje, da bi pridelovali zares kakovostno grozdje in doma vzgojili vrhunsko vino.

Sprva smo grozdje pridelovali na latniku, pozneje pa smo ob pomoči svetovalne službe prešli na sodobnejši način vzgoje in zmanjšali obremenitev trte, tako da sedaj pridelamo pri veliko več trsih sicer manj grozdja kot pred leti, a je boljše kakovosti. Naša želja je, dati naravi priložnost... Zato je pri nas trgatve pozna in selektivna, z odbiranjem. Pomeni, da v vinogradu tržemo najprej najbolj dozorelo grozdje, čez nekaj dni pa potrzemo še ostalega. To je sicer zamudno in drago, a je vredno časa zaradi večje žlahtnosti grozdja.

Z vini se predstavljamo na pomembnih sejmi in dosegamo odlične rezultate. In če bi vprašali, s katerim vinom, je to zagotovo vrhunska malvazija, večkratna prvakinja med slovenskimi malvazijami... Smo družina, ki je v naši državi prva pridelala malvazijo pozne trgatve.

Ostati želimo po količinah majhna vinogradniška kmetija, posodobiti klet in se še naprej z ljubeznijo truditi za odličnost naših vin!

VINOGRADI FON

66223 Komen, Brje pri Komnu 3/a

Telefon: 067/78-783

Fax: 067/73-501

Grad na Školju
in grad Švarcenek
v Podgradu pri Vremah

SPOZNAJMO KRAS!

IZLET DO RAZVALIN DVEH GRADOV

Jožko Žibera

dipl. pravnik - 61000 Ljubljana, Erjavčeva cesta 22

Naš cilj je ogled razvalin dveh gradov, o katerih je sicer malo slišati ali redko kje mogoče kaj prebrati. Vabim na ogled ostankov gradu na Školju med vasema Brežec in Famlje ter gradu Švarcenek oziroma Završje v Podgradu pri Vremah! Od prvega štrlijo v zrak samo zidovi, od drugega pa je ostal le še kup razvalin. O gradu na Školju imamo Valvasorjevo sliko, ki je bila objavljena - med drugim - v delu "Topographia ducatus Carnioliae modernae" v izdaji Cankarjeve založbe leta 1970, o gradu Švarcenek pa imamo fotografijo sedanjih razvalin, le nekaj kamenja.

Oba gradova sta blizu Škocjanskih jam, o katerih je bilo in bo še mnogo napisanega. Tudi v reviji Kras! Zato se tukaj temu lahko izognem in namenjam pozornost bolj drugim posebnostim in zanimivostim, ki jih skriva to območje Krasa in ki niso tako poznane. Podajamo se na izlet ali bolje na pot po krajih okrog Škocjanskih jam, ki jo opravimo deloma z avtom in deloma peš, če ga hočemo opraviti v enem zamahu. Lahko pa si gradova in okolico ogledamo tudi peš. Le trajalo bo več časa!

Izlet začenjamo v Divači

Pot začenjamo v Divači, v pomembnem prometnem križišču. Kraj se je začel razvijati šele potem, ko so zgradili južno železnico od Dunaja do Trsta. Pred tem je bila majhno kmečko naselje, čeprav so skozi njo vodile pomembne ceste. Upravno središče je bila vas Naklo pri Škocjanu, kjer je bilo še do leta 1927 županstvo. Iz zgodovine je znano, da je Divača "na prvo predpustno nedeljo", to je bilo 16. februarja 1687. leta, pogorela, ker se je vnel smodnik, ki so ga peljali skozi njo iz Trsta čez Lokev. Ta dogodek je opisal Janez Vajkard Valvasor po poročilu, ki mu ga je poslal graščak iz Školja.

Ko zavijemo z magistralne ceste Razdrto-Senožeče-Divača-Kozina po mostu čez železniško progo v Divačo, naj najprej spomnim, da je na levi strani v križišču stala lepa kapelica, ki so jo "neznanci" po drugi svetovni vojni porušili. Sedaj tam šoferji parkirajo tovornjake.

Če se v Divači zadržimo le pri nekaterih posebnostih, je to vsekakor daleč naokrog poznana Škrateljnova kraška hiša, ki jo štejejo med najstarejše kraške hiše. Njeno sliko često objavljajo in je celo v šolskih učbenikih. Starih kraških hiš pa je bilo v Divači še več. Med takimi je bila tudi hiša "ta bogih Suševih", ki je ni več. Na njenem mestu je sedaj stavba, ki nima nobene zveze z nekdanjo pravo kraško hišo.

Sredi starega dela Divače stoji cerkev, ki sama po sebi ni kaj posebnega, če izvzamemo pilastrijski vhod iz leta 1728. Po mnenju strokovnjakov Zavoda za spomeniško varstvo Nova Gorica je med najlepšimi na Krasu. Cerkev v omenjenem požaru leta 1687 ni pogorela, temveč je, kot piše Valvasor, ostala cela tako, kot je ostal cel tudi cerkveni kelih z letnico 1585 in s pripisom "Mathias Deles a Divaz".

In ko smo že pri imenu Divača, je treba omeniti, da se je v njeni zgodovini zelo spreminjalo; odvisno od tega pač, kdo so bili lastniki in kdo so bili tisti, ki so njeno ime zapisovali. Tako poznamo poleg omenjenega imena Divaz še imena: Diwatzcha, Diwatsch, Divaccia, Divacciano in morda še kakšno.

Ko smo nekako v središču vasi, velja tudi omeniti, da se je na trgu pred cerkvijo v enem izmed dni med 18. avgustom in 2. septembrom 1917 ustavil sam cesar Karel Habsburški in sprejel raport ali vojaško poročilo odhajajočih na fronto.

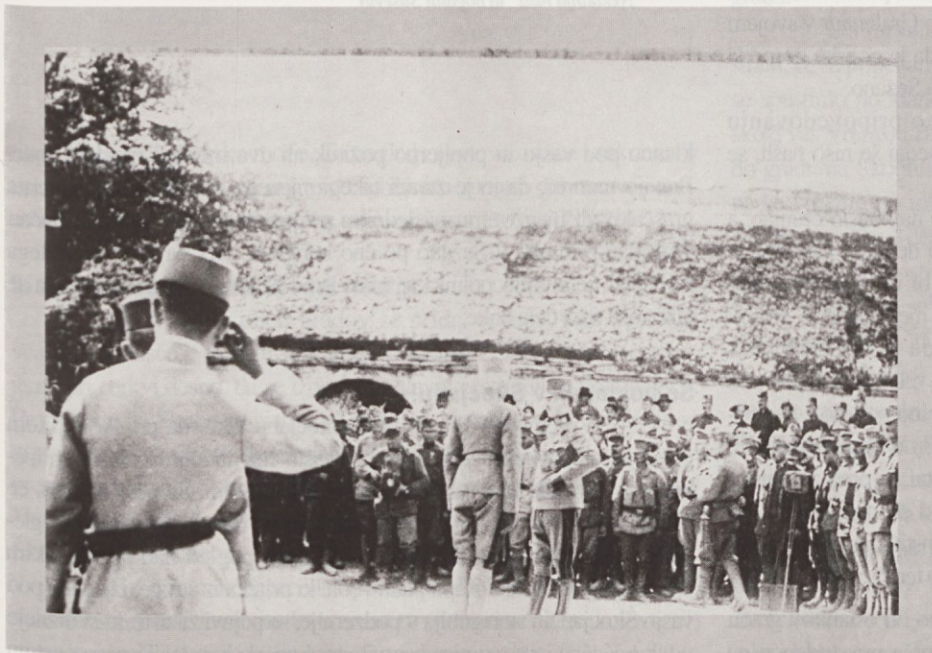
Ob cerkvi stoji stara hiša "ta bogatih Suševih", kot so jo včasih imenovali, v kateri je bilo nekako do leta 1800 sodišče. Pri njej zavijemo desno proti pokopališču. Tam se za hip ustavimo pred skromnim grobom znamenitega jamarja Gregorja Žibeme, ki se je prvi leta 1880 spustil 230 metrov globoko v Kačno jamo. To je bilo za tiste čase z zelo skromnimi sredstvi velikanski podvig, saj ima njeno brezno 165 metrov visoko navpično steno.

Dolnje Ležeče in Čotnikova hiša

Pot nas nato vodi od pokopališča po podhodu pod novo avtomobilsko cesto Ljubljana-Razdrto-Divača v vas Dolnje Ležeče. Tam nas presenetijo razvaline nekdanje Čotnikove hiše, kot so ji rekli po domače, ki je bila brez dvoma zaščitena kot kulturna dediščina oziroma kot kulturni spomenik, a so jo novi lastniki podrli. Slika kaže staro hišo,

Slika na levi: Kjer sedaj v Divači parkirajo tovornjaki, je nekdanja stala tale kapelica

*Cesar Karel Habsburški
pred Škrinjjarjevo hišo v Divači leta 1917*

ki je nekoč gostilna, medtem ko nova predstavitve ni vredna. Neverjetno je, da se to dogaja na območju, ki je zaščiteno oziroma bo zavarovano kot regijski park... Brez dvoma bo treba za varovanje kulturne dediščine na Krasu še mnogo storiti!

Glede tega primera pa je treba vedeti, da izhaja ime Čotnik, kot so to domačijo nekdanj imenovali, iz imena Čot. Kot lastnika dveh kmetij v vasi Ležeče (Lesetscha) ga omenja urbar gospodstva Švarcenek iz časov okrog leta 1400. Lastnik se je, kot navaja urbar, pisal Alberth Tschot (beri: Čot!)... Tako bo, kot kaže, s porušenjem stare Čotnikove hiše po šeststo in toliko letih izginilo tudi staro ime Čot-nik!

Gradišče, freske in nekropola

Naprej gremo v vas Gradišče. Pod se odcepi nekaj sto metrov od Dolnjih Ležeč desno. Vasico, gručasto, stisnjeno ob hrib, je vredno obiskati, ker skriva v cerkvici sv. Helene znamenite freske Janeza iz Kastva. To je tistega umetnika, ki je naslikal mnogo bolj znane freske v Hrastovljah! Le da te v Gradišču ne prikazujejo mrtvaškega plesa, temveč so bolj vedre. Nastale so leta 1490.

V Gradišču se spleča tudi povzpeti nad vas na najvišjo točko 475 metrov visoko nad morjem, od koder se ponuja v lepem vremenu čudovit pogled na dolino reke Reke, na Škocjan, na vasi okrog njega, zlasti na nasproti ležeči Brežec, poznan po arheoloških izkopaninah v Dolu, to je po Bržanski nekropoli ali grobišču... O tem je izšlo posebno delo. Arheolog, ki je to izkopaval, je vse natančno narisal in opisal vsakega izmed več kot sto grobov z vsem, kar je v njih našel. To pa je odnesel v muzeje in tako sedaj na Bržansko nekropolo spominjajo le ob kolovozu v Dolu zložene kamnite plošče - škrle, s katerimi so bili grobovi pokriti... Ustavi pa se pogled tudi na brkinskih gričih z Artvižami in na bližnji Vremščici (1027 m).

Grad na Školju

Po končanem razgledovanju se vmemo na glavno cesto, zavijemo desno in odpeljemo proti vasi Famlje. Tam na njenem začetku pustimo avto in se peš podamo desno od ceste po kolovozu proti prvemu cilju našega izleta - gradu na Školju. Pot je kratka in ni napora. Dober kilometer ali kaj več je dolga, ko že pred razvalinami začutimo, da je to nekoč vladal red, čeprav so sedaj vidni le še ostanki nekdanjega drevoreda.

O zgodovini gradu tukaj ne pišem, ker bi to storili v eni izmed naslednjih številke revije Kras. Že ime samo je zanimivo. Čeprav so se njegovi lastniki menjavali, se omenja skoraj vseskozi ime gradu "Na Školju". Valvasor piše ob njegovi sliki "Nevkhoffel", Italijani pa ga označujejo z "Noviscoglio". Osnova imena je torej beseda "školj", kar opredeljuje Slovar slovenskega knjižnega jezika kot večjo skalo oziroma skale na planoti. "Na školju" imenujejo domačini območje med vasjo Brežec in tem gradom ter je torej slovensko ledinsko ime.

V Valvasorjevem času je bil lastnik gradu na Školju gospod "Joann baron Rossetti, poročen z grofico Petaz", to je iz rodovine Graff von Petaz, ki je gospodovala iz gradu Švarcenek. In ker smo že pri imenih te gosposke, ne bo odveč, če pojasnim še njihovo poreklo, čeprav to kakemu Tržičanu ne bo najbolj všeč. Včasih so bili Rossettiji navadni Rešetarji, Petazzi pa so bili le Petači. Se pač ne da pomagati! Takrat sicer priimkov niso spreminjali iz kakšnih nacionalističnih razlogov, temveč zato, ker se je tako lepše slišalo in bralo.

Grad na Školju je bil zgrajen strmo nad reko Reko. Posest, povezano z njim, je pozneje kupil domačin Dekleva iz Vremskega Britofa, sedaj pa je bil lastnik razvalin Divačan Marjan Vitez, ki si je hotel tod urediti kotiček za mirmo delo, a ga je prehitela smrt.

Grad Švarcenek

Vračamo se po poti, po kateri so nekoč vozile kočije, in se odpeljemo proti Vremškemu Britofu, kjer lahko vidimo stavbe nekdanjega rudnika premoga. Že pred vasjo pod klancem pa zavijemo desno proti Škofljam in peljemo v smeri proti Škocjanu ter pri škofeljskem pokopališču zavijemo levo. Tako po nekaj kilometrih vožnje desno v hrib pripeljemo v vasico Podgrad pri Vremah in pod razvaline drugega gradu.

Ko pogledamo proti vrhu nad vasjo, vidimo razvaline nekdanjega gradu Švarcenek. O njem vemo malo, saj - kolikor je znano - o njem ni nobene slike. Tudi Valvasor ga nima narisane in ga ne omenja, čeprav je v času, ko je pisal svoja dela, grad še obstajal in čeprav ima narisane vse okoliške gradove. Po ugotovitvah zgodovinarja Rutarja naletimo na ime "Schwarzenegg" že leta 1093.

Po podatkih je grad doživel bum zgodovino, dokler ga niso kmetje med uporom 11. maja 1713 v naskoku zavzeli, pobrali urbarje in ostali v njem kot gospodarji, piše zgodovinar Bogo Grafenaur v svojem delu "Kmečki upori na Slovenskem". In dodaja, da je grajska gospoda v strahu za svoje življenje pobegnila v Trst oziroma Sežano.

Po ogledu ruševin in razmišljanju o pripovedovanju domačinov, kako so iskali skriti zaklad, a ga do sedaj še niso našli, se lahko odpočijemo v prelepi naravi.

Podgrad pri Vremah je nekoč slovel po najboljših češnjah, a so drevesa, kot kaže, posekali, ko je bila sila po denarju. Ob vasi je manjša kapelica oziroma grobnica, v kateri naj bi bil pokopan eden izmed Petačev, kar pa ni zanesljivo. Menda je v njej pokopan grofov upravnik Dellaiva ali Dellena, znan po tem, da je kot zastopnik Švarcenekov prodal divaškim jusarjem leta 1822 velika zemljišča pod Vremščico in na Čebulovici. To zemljišče, ki je delno poraslo z borovimi gozdovi, delno pa je služilo paši, je bilo last 28 divaških jusarjev in enega lokavskega jusarja. Divaški jus je tako nastal že pred zemljiško odvezo leta 1848, kar je drugače kot drugi jusi, ki so nastali zlasti po kmečki odvezi in ki so značilna, dejali bi, pravna institucija ali ustanova na Primorskem. Zato bi veljalo pisati posebej tudi o tem!

Po počitku v prelepi naravi se poslovimo od ostankov gradu in prijaznih domačinov ter se spotoma ustavimo še pri studencu na

Slika levo: Grad na Školju, kot ga je videl J.V.Valvasor leta 1697

Nekdanja hiša "ta bogatih Suševih"

klancu pod vasjo in popijemo požirek ali dva menda "moške" vode. Pravijo namreč, da jo je zaradi takega njenega slovesa moral staremu graščaku ali njegovemu nasledniku po preselitvi iz gradu nek tlačan vsak dan prinašati v Sežano po eno bariglico. Ker pa se je kmet tega naveličal, je bariglo polnil kar malo pred Sežano z vodo iz kala in se tako rešil tega dela tlake.

Še postanek v Škocjanu!

Vmemo se po poti proti Škocjanu tako, da pri škofeljskem pokopališču zavijemo levo in se po mostu čez hudournik Sušico pripeljemo v Škocjan, kjer sta ob naši poti dve gostilni. Še pred tem pa, če nismo preveč utrujeni, stopimo na kakšnih sto metrov oddaljeno razgledišče, kjer se nam nudi za slovo enkratni pogled nad škocjanskim breznom. Pod nami v slapu pada voda, ki priteka iz struge, izjedene pod vasjo Škocjan, in se izgublja v podzemlje, se pojavi za tiste, ki si drznejo v tajne Kačne jame, v njenih rovih, ter končno kot del Timava onstran

Stara Čotnikova hiša v Dolnjih Ležecah

janskimi jamami v Matavun - Škocjan. To razgledišče, sezidano nad strmim breznom Velikega dola ali Velike doline, imenujemo sedaj kar Razgledišče in je nekaj izrednega. Včasih so to izrednost poudarjali tako, da so mu dajali ime kar po princesah - v Avstriji Stephaniewarte in v Italiji Vedetta Iolanda, po naše Štefanijino oziroma Jolandino razgledišče... Od tod nadaljujemo pot po cesti mimo vasi Naklo do cerkvice sv. Mavricija na bregu na desni strani ceste, ko zavijemo na kolovoz ob hudourniku Sušica naravnost v vas Podgrad pri Vremah in do razvalin gradu.

Do razvalin obeh gradov pa se pride lahko peš tudi z druge strani, če se pripeljamo z vlakom na vremsko železniško postajo. Od tod se spustimo po klancu skozi Dolnje Ležec, po domače Špile, potem skozi vas Vremški Britof mimo starega rudnika do Famelj, od koder pot do gradu na Školju že poznamo... Za ogled ostankov gradu Švarcenek pa se vmemo po isti poti do ceste proti Vremškemu Britofu, nato pri odcepu zavijemo desno proti Škofljam (Pred odcepom je gostilna!) in čez škofeljski most, kjer si ogledamo globoko vdolbeno strugo reke Reke. V Škofljah se lahko spotoma ustavimo še pri starem mlinu, ki je tod najdlje mlet, a ga sedaj razjeda zob časa in bo propadel, če ga kdo ne bo rešil... Iz Škofelj ni daleč do pokopališča, kjer zavijemo po opisani poti do razvalin drugega gradu. Vmemo pa se lahko skozi Matavun - Škocjan mimo Razgledišča na železniško postajo v Divačo.

In, končno, se do gradu Švarcenek lahko pripeljemo, ne da bi stopili iz avta... Na koncu avtomobilske ceste pri Divači zavijemo proti Škocjanskim jamam, peljemo mimo njih, mimo vasi Naklo ter naprej mimo cerkvice sv. Mavricija, po mostu čez hudournik Sušica in pri škofeljskem pokopališču zavijemo desno proti Podgradu. Seveda pa tako obidemo vse druge, v tem prispevku opisane zanimivosti!

meje odteka v Jadransko morje. Ta pogled zagotovo ostane vsakomur v neizbrisnem spominu, saj ima pred seboj tisti zunanji del naravne znamenitosti, ki jo je Unesco vnesel v svoj seznam svetovne dediščine.

In še predlog za tiste, ki radi hodijo

Do razvalin obeh gradov se pride, seveda, tudi peš. Kot včasih! Izhodišče je tudi Divača ali pa so Dolnje Ležec. V Divači zavijemo pri cerkvi desno, da se izognemo glavni cesti, mimo pokopališča. Proti gradu na Školju zavijemo v Dolnjih Ležecah levo in nadaljujemo pot po cesti čez Gabrk do Famelj. Cesta je sicer asfaltirana, vendar ne preveč prometna in vodi po tipični kraški pokrajini mimo Gabrka in pod Vremščico. Najbolj vneti pešci lahko zavijejo na Brežec in od tod čez Školj. Vendar se morajo o stezi prej pozanimati pri domačinih.

Pot do gradu Švarcenek poteka od Dolnjih Ležec ob cerkvi, nakar onstran vasi zavijemo levo na stezo (ne naravnost po kolovozu!) in po lepi kraški poti pridemo mimo omenjenega razgledišča nad Škoc-

PREDJAMSKI GRAD

JE VREDEN OGLEDA

Veronika Fikfak

šudentka, Postojna

"Ako želi radovidni in radovedni bralec videti špiljo, ki zasluži, da si jo ogleda ves svet, naj obrne oči k špilji pri Jami. Ta je po mojem mnenju bolj ogleda vredna kot egiptovske piramide, ki so jih zgradili faraoni z neverjetnimi stroški iz bahavosti v večni spomin svoje nespameti, saj nudi narava našemu občudovanju tu na Notranjskem brez človeških stroškov zgrajen spomenik umne umetnosti..." Tako je znani Valvasor pričel svoje pripovedovanje o Predjamskem gradu.

Baumkircherja, je cesar ukazal tržaškemu glavarju Nikolaju Raubarju, naj mu ga izroči živega ali mrtvega. Erazem je zato pobegnil in se zatekel v svoj grad ter v njem dolgo časa ključoval oblegovalcem. Pri tem se je odkrboval z vsem potrebnim po rovu, ki vodi iz jame navzgor in pride na dan v gozdu na planoti nad strmo pečino. Skozenj je namreč dobival vse, kar je potreboval, z Vipavskega, ne da bi bili oblegovalci to vedeli. Kot v posmeh jim je baje metal z gradu kose svežega mesa in sadje, kar jim je vzelo upanje, da ga bodo z lahkoto prisilili k predaji. Ker je Erazem zaman vabil Raubarja, naj se povzpne na grad, da bi mu pokazal, kako brezuspešno je njegovo početje, mu je po svojem služabniku, kateremu je Raubar poprej zagotovil svobodno vrnitev v grad, poslal sadje in ribe, da bi ga na ta način še bolj razdražil. To pa je bilo za Erazma usodno - služabnik ga je izdal. Z Raubarjem se je bil dogovoril, naj nameri topove tjakaj, kjer se bo po njegovi vrnitvi pokazala bela zastavica. To pa je bilo mesto, kamor je Erazem hodil vsako noč, da bi opravil tisto potrebno stvar, ki jo po Valvasorjevem mnenju tudi turški cesar ne more urediti po svojem podrejenem.... Na dano znamenje so ponoči Raubarjevi vojniki sprožili top in krogla je odbila del kamnitega zidu, ki je smrtno zadel Erazma... Grad je nato izdajalec predal Raubarju in mu pokazal skrivni izhod na planoto.

In res, kot bi ga slišali, so se ljudje povabili na otvoritev ob obnovitvi Predjamskega gradu in odkritju nove jame pod gradom 28. julija letos odzvali v velikem številu. Ob tropski vročini poletja in vsakdanjih skrbih je bil večer ob srednjeveški poslastici, glasbi in petju pravo osvežilo. Večina se je najprej odločila za sprehod po novo odprti jami po prenovljeni krožni poti iz Konjskega hleva skozi Veliko dvorano in Fiženco. Po povratku so si ogledali obnovljeni grad z novo streho iz skodl ali kalnic in z urejenimi sobanami, delo arhitekta Marjana Lobode, pa tudi razstavo slikarja Maria L. Vilharja. Čeprav je prireditev malo zmotil dež, je legenda o Erazmu Predjamskemu znova zaživela.

Ker je Erazem na svojem dvoru ubil maršala Pappenheima, ki je žalil spomin pokojnega Erazmovega prijatelja Andreja

Tako je postal Erazem ena izmed redkih osebnosti, ki so zapustile med ljudmi trajen spomin. In z njim je tudi Predjamski grad dobil večji pomen... Le upamo lahko, da si bo novo jamo ter prenovljeni Predjamski grad ogledalo več turistov kot v prejšnjih letih!

Slika:

V prenovljenem Predjamskem gradu si je bilo mogoče poleti 1995 ogledati tudi razstavo akademskega slikarja Maria L. Vilharja.

MLADI ODKRIVAMO SVET!

AMERIKA NASPROTIJ

Veronika Fikfak - študentka, Postojna

30. avgust 1994

Ko pišem o Ameriki, nikoli ne vem, kje začeti; pri nebotičnikih ali pri na pol porušenih hišah, pri bogataših ali brezdomcih, pri Hollywoodu ali brezposebnosti... Neverjetno, a resnično - Amerika je svet nasprotij: za nekatere sanje, za druge revščina, za večino Američanov pa ponos. Nikjer drugje na svetu se ni zgodilo, da bi se 51 držav združilo v eno samo državo in potem delovalo kot celota. Združene države Amerike so to dosegle - z naučeno in privzgojeno zavestjo, da je celota bogatejša, učinkovitejša in pomembnejša ter s tem tudi njeni prebivalci. Tako so si države prislužile ine najpomembnejše države na svetu - Amerike.

Dežela filma, športa, humorja, petja, alkoholnih pijač, mamil, sanj... je tudi dom za brezštevne tujce, ki jih je navdušila ali jim ponudila zatočišče - za Kitajce, Italijane, Špance, Vietnamce, begunce iz Bosne, Rusije in za vse, ki želijo uresničiti svoje sanje. Toliko različnih kultur, navad in vrednot, združenih v številnih mestih, pa vendar vsaka s svojo črtjo.

Zaradi takih razlik je tudi polno nasprotij. V največjih nebotičnikih, ki niso več primerni za pisane, živijo brezdomci. Po ulicah, kjer mrgoli ljudi, je na vsakem koraku nekdo, ki prosi miloščine. V parkih, tudi tistem pred Belo hišo, ki so urejeni za jogging in sprehode, so se nastanili tisti brezdomci, ki so ostali brez strehe nad glavo. Na drugi strani pa so predeli zunaj centrov mest, kjer življenje teče v miru ter spokojnosti in le kakšna sirena zmoti to mrtvilo. V teh predelih ponavadi živijo najbogatejši, ki pokupijo velike predele zemlje, na katerih zgradijo svoje "graščine". Kar ostane, uporabijo banke in agencije za graditev tipičnih lesenih ameriških hiš. Ne čudite se, če vas bo kak Američan čudno gledal, ko mu boste povedali, da vaša hiša ni lesena in da ste jo povrh vsega še sami zgradili. Hiše se čez veliko lužo kupuje na kredite, ki jih potem bankam stanovanjci odplačujejo neslednjih deset ali dvajset let. Stanovanje je precej lahko najti - s pohištvo ali brez njega; seveda, če imate dovolj denarja. Predvsem mladi in tisti, ki so v denarni stiski, dajo stanovanje v najem ali pa iščejo sstanovalec... Tako navadni smrtniki!

Tiste, ki nimajo toliko sreče in denarja, podpira država - Social Security (socialno varstvo). Tako ima, na primer, vsak sedmi državljani v Los Angelesu socialno podporo. Nekateri dobijo bone za hrano, a so pri nakupovanju omejeni. Tisti, ki se zaposlijo, izgubijo podporo; drugi ostanejo brezposelni zaradi tega, ker so premalo ali preveč šolani, da bi jih lahko zaposlili v trgovini. Veliko revežev za podporo ne prosi; ali ne vedo, da je to sploh mogoče ali pa so pre-

Sedaj, ko sem po dolgem letu bivanja v ZDA spet doma, se mi zdi, da nikoli nisem bila v Ameriki. In ko izgovorim to ime, se mi že zdi vse zelo daleč. Pa vendar me je potovanje čez Atlantik obdarilo s čudovitimi doživetji in izkušnjami. Zato poskušam v nadaljevanjih za bralce revije Kras predstaviti Ameriko, kakor sem jo doživela. Med enoletnim bivanjem v Bostonu, zvezna država New York, sem spoznala ameriške ljudi, njihovo življenje, njihove vrednote, a tudi številna nasprotja...

ponosni. Živijo na robu preživetja, v avtomobilih ali podzemskih železnicah. Stavk skorajda ni. Sindikalna gibanja so šibka. Vse zaposlitve so zelo nestalne, zato se lahko kadarkoli zgodi, da si ali odpuščen ali da firma propade. Pa vendar poskušajo Američani živeti mimo in dolgočasno življenje pred televizijo. Njihovo geslo je: *Take it easy!* (izg.: Tejk it izi), kar bi pri nas najlepše prevedli z "Živi počasi!", čeprav se bo najbrž veliko anglistov upiralo temu prevodu. Vsekakor pa je življenje tam manj

zakomplicirano in stresno, kot je pri nas. Tudi promet je dosti bolj umirjen. Prometne kazni so visoke in ljudje si vzamejo čas, da se v miru pri hitrosti 90 kilometrov na uro z avtom pripeljejo domov v eni uri. Zato je tudi smrtnih žrtev manj kot pri nas. Pešci imajo prednost na označenih in neoznačenih prehodih. Semaforji so postavljeni pri vsakem križišču. Kjer jih ni, pa se vozniki sami med sabo sporazumejo. Vozniki so strpni; nikomur se nikamor ne mudi. Običajno je, da si pozen. Za ljudi je značilno, da so vzgojeni s smislom za humor in da humor poskušajo uporabljati v težkih in lahkih trenutkih. Vsekakor so tudi šole drugačne od naših. Spraševanja ni, testi so ocenjeni s točkami do sto. Učiteljev odnos do učenca je bolj umirjen in učenec ima pravico povedati svoje mnenje, ki se ga tudi upošteva. Najstniki si ob šoli navadno najdejo kakšno delo v gostilni, bifeju ali pri MacDonaldsu in z denarjem, ki ga zaslužijo, kupijo članom družine darila za katerokoli priložnost ali pa si privoščijo hladno pijačo po napotnem popoldanskem delu. Le redki varčujejo za avto.

Ko tujci odkrijejo, koliko možnosti skriva življenje v ZDA, se le redko kdo odloči, da odide domov. Če ostaneš za vedno, veš, da si izbral pravo deželo.

Za Američane, ki se morajo kosati s toliko tujci, je nekako samoumevno, da so tolerantni ali razumevalajoči in da se ne ozirajo za ljudmi, ki so drugačni. Človek bi rekel, da je rasizem že izginil, a v majhnih gestah, v mežikanjih in pogledih se vidi, da je odpor do tujcev, črncev in vseh, ki ne spadajo v njihov krog ljudi, še vedno čutiti. Ne zanimajo jih drugačno življenje, druga kultura in druge dežele. Na svetu je le Amerika in tisti Američan, ki je imel priložnost potovati po svetu, je še bolj prepričan, da je na svetu le ena dežela, ki ponuja vse - Amerika.

Naslednjič boste lahko prebrali o ameriških praznikih v septembru in shoppingu, po katerem Američani slovijo.

Za konec pravi ameriški pozdrav - *Let's not say goodbye, let's just say: See you later, alligator!* Po naše: Ne pravim zbogom, ampak nasvidenje, alligator!

BREZOBZIRNOST ALI NASMEH

Številne raziskave javnega mnenja ugotavljajo, da se Slovenci počutimo vse manj varne, naj gre za varnost našega doma, vozila, za našo osebno varnost ali za varnost na cesti. Pri tem je zanimivo, da policijske statistike kažejo, kako je Slovenija med najbolj varnimi državami Evrope, da imamo učinkovito policijo, ki razišče najmanj toliko kaznivih dejanj kot v zahodnoevropskih državah, in da je pri nas manj kriminala, kot bi ga glede na okoliščine mogli pričakovati. Očitno cenimo sedaj svojo varnost, varnost svojih bližnjih in varnost svojega premoženja bolj, kot smo jo cenili nekoč, in smo zanjo pripravljeni tudi več storiti.

O tem, kako se obnašati in kako ravnati, da se bomo počutili bolj varne, ker tako dejansko bo, piše za revijo Kras novinar Janez Mužič. V ministrstvu za notranje zadeve dela na področju stikov z javnostjo in preventive in je tudi urednik "Sledi" - slovenske revije za varnost, katere geslo je nadvse zgovorno: KRIMINAL? ZATRIMO GA SKUPAJ!

Kosa smrti ima med vsemi državami Evrope na naših cestah najbogatejše žetve. Kje je vzrok? So to prenasočene in slabo vzdrževane ter včasih neustrezne ceste, so naša vozila res tako slabo tehnično vzdrževana, je morda kazenska zakonodaja premila, ali pa tiči vzrok v naši prometni kulturi, ki bi jo lahko včasih - predvsem takrat, ko sedemo za volan pijani - ocenili kar za prometno barbarstvo?

Neslavni rekorderji

Po smrtnih žrtvah v prometu je Slovenija med prvimi v Evropi. Med leti 1988 in 1992 je bilo sedem mrtvih na vsakih sto kilometrov cest, kot v Španiji in na Portugalskem. V državah Evropske zveze je v zadnjih petih letih na milijon prebivalcev umrlo v cestnem prometu 152 oseb, medtem ko jih je pri nas v takšnih okoliščinah umrlo kar 252.

Največ nezgod se zgodi v petkih popoldne ter v večernih urah, najmanj v torkih. Tretjini trčenj je botrovala neprimerna hitrost, za vsako peto nezgodo je bil vzrok izsiljevanje prednosti. Glavni krivci so obnašanje voznikov, njihovo psihofizično počutje ter stanje vozila in cest. Najpogostejši sekundami ali drugotni vzrok za nezgode je še vedno alkohol. Najbolj nevarna cesta je "Slovenika", ki je po tragičnosti prevzela prvenstvo pred osamosvojitvijo Slovenije najbolj krvavi "Dolenjki". Črna bilanca je bila rekordna leta 1975, ko je na naših cestah umrlo 735 ljudi.

Prava nacionalna tragedija je, da je med smrtnimi žrtvami cestnega prometa izredno veliko mladih voznikov, sopotnikov in otrok. Poleg gradnje in rednega vzdrževanja ter obnove cest je nujno potreben tudi nacionalni program prometne varnosti. Veliko pričakujemo od novega prometnega zakona.

Ker vemo, da se zaradi pomanjkanja denarja cestam še ne obetajo lepši časi in da tudi naša vozila zaradi istega razloga ne morejo biti kot nova, ostaja samo še spoznanje, da bomo na cestah toliko varnejši, kolikor varnejše bo naše ravnanje in obnašanje na njih.

Egoističen odnos do drugih

Čeprav vse krivde seveda ne moremo naprtiti udeležencem v prometu, pa bo verjetno držalo, da smo slabi vozniki. To dokazujejo podatki, da je za volani veliko vinjenih voznikov, da vozimo prehitro in da ne upoštevamo vsega, kar smo se morali naučiti na vozniskem izpitu. Vemo, da so ceste slabe in s prometom prenasočene, ob tem pa temu ne prilagajamo svojega obnašanja. Slabše in prepolne ceste zahtevajo počasnejšo in previdnejšo vožnjo, ne pa našega razburjanja, ki za volanom samo še bolj botruje nepredvidnosti in nepremišljenosti. In če na cesti včasih res zavlada pravi kaos ali nered, to še ne pomeni, da si moramo s svojimi osebnostnimi lastnostmi priboriti prednost in pravice, za katere menimo, da nam pripadajo, pri tem pa pozabljamo na enake pravice drugih in na red, ki mora veljati za vse udeležence v prometu.

Brezobzirnost se pojavlja na vseh področjih našega življenja, ne samo v prometu. Prostaških, brutalnih ali surovih in brezobzirnih odnosov, ki niso kaznovani, v našem vsakdanjem življenju ne manjka, a se na srečo vse to ne končuje s hujšimi posledicami. V prometu pa, na žalost, ni tako!

V prometu se brezobzirnost pojavlja na izrazito nevaren način in njene posledice so lahko tudi najhujše. In kako se izraža? Največkrat z nesramnim obnašanjem posameznikov, ki menijo, da je cesta le njihova in da so ostali udeleženci v prometu nekakšni vsiljivci in nebodijihtraba. To je egoističen odnos do drugih, omalovaževanje pravic drugih in, skratka, nespoštovanje osnovnih načel o življenju v skupini oziroma v družbi.

Ali tudi v našem vsakdanjem življenju na drugih področjih ne znamo več upoštevati osnovnih pravic drugih, njihovih interesov in njihovih osebnosti? Dobro vzgojen človek, ki je socializiran in je pri uveljavljanju svojih interesov ter pravic pripravljen upoštevati tudi pravice in interese drugih, bo znal ta pravila obnašanja spoštovati tudi v prometu. Do drugih udeležencev v prometu in njihovega ravnanja bo tolerant in strpen toliko bolj, ko bo spoznal, da takšna toleranca drugih do njega tudi njemu in njegovim občasnim napakam pomaga, da ne prihaja do hujših nezgod oziroma ogrožanja življenj.

Zaprti v "pločevinaste škatle" in sedeč na "kovinskih konjičih" se na sivem asfaltu, na katerem komuniciramo med seboj samo s svetlobnimi in zvočnimi znaki in semaforji, premalo zavedamo, da so v drugih "škatlah" in na "konjičih" prav tako ljudje, in to neglede na to, ali je "škatla" fičko, golf, BMW, Mercedes ali pa najnovejši japonski terenec oziroma "konjič" NSU, BMW ali kakšen japonski motor. O "škatlah" in "konjičih" imamo sicer lahko svoje mnenje, o ljudeh v njih oziroma na njih pa ne; vsaj dokler jih ne poznamo!

Spoštujmo se tudi na cesti!

Promet smo vsi - mi in drugi ljudje, ki na svojih vsakdanjih poteh kot pešci, kolesarji, mopedisti, motoristi, vozniki osebnih in tovornih avtomobilov ter avtobusov in še česa hitimo na delo, v šolo, domov, na dopust, na obisk k prijateljem, po nešteti opravkih...! Spoštujmo drug drugega tudi na cesti; upoštevajmo pravice drugih in bodimo prijazni. Zakaj se morda ne bi v dokaz takega spoštovanja in prijaznosti kdaj drug drugemu tudi nasmehnil, namesto da nestrpno in mrko čakamo na robu cestišča, na pločniku, v pločevini ali na njej na semaforjevo zeleno luč! Naše ceste bi tako postale prijaznejše, bolj človeške in, prepričan sem, tudi za to bolj varne.

V prometu se brezobzirnost pojavlja na izrazito nevaren način in njene posledice so lahko tudi najhujše. In kako se izraža? Največkrat z nesramnim obnašanjem posameznikov, ki menijo, da je cesta le njihova in da so ostali udeleženci v prometu nekakšni vsiljivci in nebodijihtraba. To je egoističen odnos do drugih, omalovaževanje pravic drugih in, skratka, neupoštevanje osnovnih načel o življenju v skupini oziroma v družbi.

Morita predvsem hitrost in alkohol!

Poglavitni vzroki, da pri nas na 100.000 prebivalcev umre v prometu trikrat več ljudi kot na primer v skandinavskih državah, so prehitri in vinjeni vozniki. Mar pozabljamo, da so tako kot v našem vozilu tudi v drugih vozilih otroci, matere, očetje, prijatelji - tisti, ki jih imamo najraje? Policisti zato opozarjajo: **Spoštujte drug drugega - tudi na cesti!**

Alkohol

Nevamost, da voznik, ki je pod vplivom alkohola, povzroči nezgodo, je **25-krat večja** kot pri treznem vozniku. Največja dovoljena količina alkohola v krvi amaterskega voznika je 0,5 grama v kilogramu krvi. Kaj to teoretično pomeni glede na pijačo in druge okoliščine?

80 kg težak moški ima 0,29 grama alkohola v kilogramu krvi, če spi 2 decilitra vina ali 0,5 dcl žgane pijače; 0,71 grama alkohola v kg krvi ima, če spi en liter piva ali pol litra vina.

60 kg težka ženska ima 0,44 grama alkohola v kilogramu krvi, če spi 2 decilitra vina ali pol decilitra žgane pijače; 1,11 grama alkohola v kg krvi ima, če spi en liter piva ali pol litra vina.

Vendar, ko voziš, ne pij!

Kdaj se odpeljati na pot?

Na daljšo pot se odpeljite spočiti in takrat, ko ni pričakovati zgostitve prometa. Po izkušnjah policije prihaja do njih dan pred prazniki ali dela prostimi dnevi, zadnji dan teh dni, ob vikendih v turistični sezoni (od 15. junija do 5. septembra), pa tudi na Miklavžev dan (6. december) in Martinovo nedeljo (10. november). Če morate takrat na pot, poiščite vzporedne poti in napolnite vozilo z gorivom, ko ga je v rezervoarju še najmanj četrtina!

Tekst: Janez Mužič

Število mrtvih na naših cestah v zadnjih desetih letih

Leto	1984	1985	1986	1987	1988	1989	1990	1991	1992	1993	1994
Mrtvi	492	464	504	558	551	554	517	462	492	493	505

Razvoj
slovenske besede kras
v mednarodni termin
do konca 19. stoletja

KAJ POMENI BESEDA

Dr. Ivan Gams

doktor geografskih znanosti
profesor na Oddelku za geografijo Filozofske fakultete Univerze v Ljubljani
in redni član Slovenske akademije znanosti in umetnosti v Ljubljani,
61000 Ljubljana, Pohorskega bataljona 185

Katedra za fizično geografijo Filozofske fakultete je organizirala v letu 1971 v Ljubljani prvi jugoslovanski simpozij o kraški terminologiji in tipologiji kraških terenov. Na tej osnovi je izšla knjižica Slovenska kraška terminologija (1973). Iz nje objavljamo prvi del za revijo Kras prirejenega referata prof. dr. Ivana Gamsa na tem simpoziju "Razvoj slovenskih besed kras in dolina v mednarodna termina do konca 19. stoletja" kot prispevek k boljšemu razumevanju pojma kras kot zemljepisnega imena in kot občnega imena za posebne, značilne pojave.

Beseda **kras** je predindoevropskega izvora. Osnova ji je **karra** = **kamen** in v tem pomenu je ostala živa, na primer, v irski keltščini. V raznih pomenih se javlja v dakij-skem jeziku (carsi dava), v iranskem jeziku (Karsi, kar pomeni obdelano polje, krog), v albanskem jeziku (Krashi), itn. (Hubschmid, 1950. str. 10; Gušič, 1960; Skok, 1972) Podobnega izvora je beseda **karren**, ki pomeni drobne skalne oblike. Kot **karr** = **kamen** in v izvedenkah **charre** itn. jo je mogoče zaslediti v mnogih alpskih in drugih dialektih ali narečjih (Hubschmid, 1960, str. 30).

Z nakazano predindoevropsko osnovo (karra = kamen) je v skladu še živo ljudsko ime kras v nekaterih predelih Slovenije. V jezikovnem razvoju je beseda doživela likvidni premet iz **kars** v **kras**. V ljudskem jeziku

pomeni kamnito golo zemljišče, neglede na to, ali je iz apnenca ali drugačne kamnine. Marsikje se je smisel izgubil, ostala pa so ledinska imena Kras, ki se javljajo na ozemlju Dinarskega krasa (na primer hrib nad vasjo Zelše pri Cerknici), kakor tudi v Alpah (Storžič) in drugod.

V smislu kamnitega predela je besedo **krasina** zapisal v svojem slovarju Pleteršnik. Badjura (1953, str. 130-131) piše v svoji Ljudski terminologiji: "Kras, na Krasu, kamnito, pusto tlo, prostor (Osredek nad Topolom), manj pridna ravnica, paša, planja, iz katere mole krašnje, kočniki (Dražgoše) pa izvedenke: Krasje, pečevje... Krasica... Krasice... priimek Kraševce... (Pece pri sv. Vidu n. D.). Ime "kras" srečamo večkrat tudi na potujčenem svetu okrog mnogih gorskih kmetij v Vzhodnih Karavankah (Kras, Krass, Krasbach, Krastal, Kraswald).

Kras se imenuje del naslednjih naselij: Kambreško, Leupa, Rut na Tolminskem, Bukovščice v Selški dolini. Ena vas z imenom Kras je pri Tarčetu, druga je v Šempetrskem okraju v Beneški Sloveniji (Rutar, 1899, str. 20). Domnevajo, da so istega izvora naselbinska imena Krasinec v Beli Krajini, Krasna pri Poljčanah, Krasno pri Gorici, Krašče pri Moravčah, Krašči pri Cankovi, Krašna vas pri Čatežu in Krašnji vrh pri Metliki (Gušič, 1960).

Prvotni ljudski pomen pojma kras za golo zemljišče pa ni prodril v mednarodno rabo naravnost, temveč prek pokrajinskega imena Kras. **Pokrajina Kras** je ostro omejena z obalo Tržaškega zaliva, Soško ravnino in flišno Vipavsko dolino, drugod na jugovzhodu, razen ob flišnih Brkinih, pa so meje neostre. Ime pokrajine, za katero se javljajo imena, kot na primer **Carusadius** v antiki, pozneje **Carso**, **Carsus** se pojavi leta 1177 v

rani slovenski likvidni metatezi (karst-kras) kot **Grast** (Kos, 1902, str. 28).

Verjetno se je pokrajinsko, točneje geografsko ime Kras prvotno nanašalo na spodnji, to je severozahodni del, ki mu pravijo Kraševci Dulenji Kras. Ob Soški ravnini in spodnji Vipavski dolini je namreč razlika med zeleno naplavljeno ravnico in sivim skalnatim bregom Krasa največja. Na Valvasorjevi karti Carniola, Karstia, Histria etc., ki je ponatisnjena v Valvasorjevem berilu iz leta 1969, je zapisano med Trstom in Orehovjem ime Mons Gaberk kot enakovredno Karstu. Schönlebnov atlas in "Charte von Kaernten und Krain" (Ponatis v Kindermann, Wien, 1903) navajata ime Gaberk za območje Vremščice. Florjančičeva karta Ducatus Carnioliae iz leta 1744 nosi napis "Auf dem Karst" na ozemlju med Senožečami in Tomajem. Obseg predela z imenom Gaberk se je nato zmanjšal in danes pomeni le južno pobočje slemen, ki se severno od senadolske suhe doline dviguje proti vzhodu v Vremščico.

V italijanskem in nemškem jeziku se je ohranila v pokrajinskem imenu antična osnova (**Carso**, **Karst**) in to je bilo odločilno, da se je v mednarodni rabi uveljavil Karst in ne kras. Slovensko ljudstvo do narodne osvoboditve leta 1918 ni imelo veliko inteligence, to je razumnikov, še manj raziskovalcev. Kar pa jih je bilo, so mnogi pisali v nemščini. Prvi strokovni opis Krasa so zato izšli v strokovnem jeziku nemškega dela avstroogrske monarhije, ki ji je pripadal Kras, v nemščini. Odločilne zasluge za to imata dunajska geološka in geografska šola.

Za razumevanje, zakaj je izšel mednarodni termin kras (karst) iz najbolj severozahodne dinarske pokrajine in ne iz kake druge v Dinarskem gorstvu, ki je bila in je še bolj kamnita, je treba omeniti zgodovinski položaj. V

"KRAS"?

dobi nastajanja mednarodnega termina kras je spadalo osredje Dinarskega krasa k turskemu imperiju, kjer sta bila promet in tudi prirodoslovje manj razvita oziroma nista imela takega vpliva na evropsko dogajanje kot Srednja Evropa. Čez Kras pa je od antike naprej vodila pomembna prometna pot iz Sredozemlja v Podonavje in Srednjo Evropo, kakor kaže objavljena skica.

Prehod pokrajinskega imena Kras v obči pojem in termin je moral preiti naslednje faze ali stopnje miselnega razvoja:

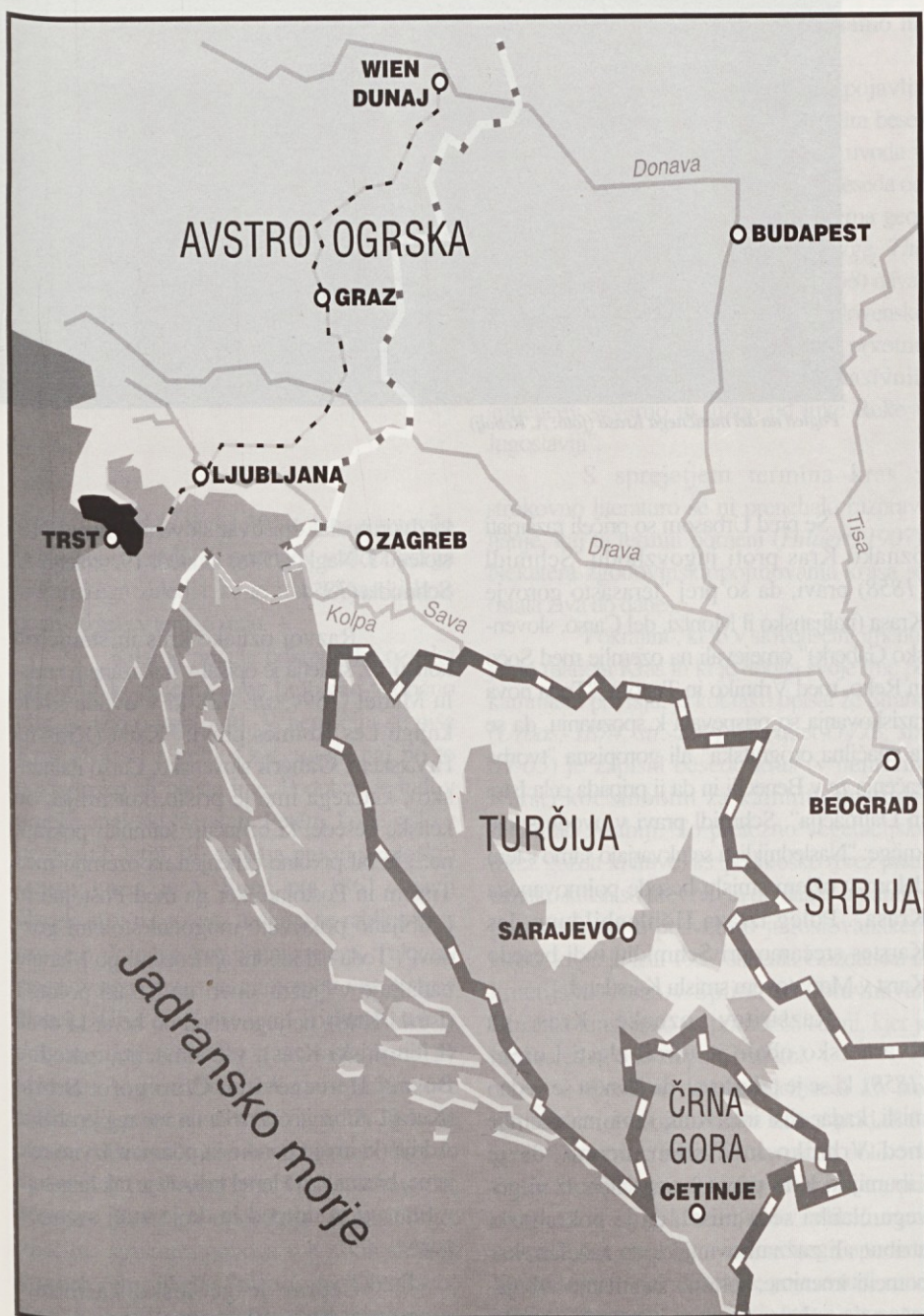
1. Spoznajo, da so v pokrajini Kras nenavadni, značilni pojavi.
2. V sosednjih pokrajinah so ugotovili podobne, če ne celo iste pojave in so zato ime Kras razširili, tako da je nastalo ime Iskrski, Dinarski, Liburnijski Kras itn.
3. Prirodne pojave, skupne tem in drugim ozemljem, prično imenovati kras, ki postane strokovni pojem za določeno lastnost zemlje.

Podoben razvoj je imel pojem vulkanski pojavi. Matično ozemlje zanje je italijanski ognjenik Volcano. Na drugi stopnji opisanega miselnega razvoja je v sedanjosti beseda "Švica". Imamo že slovensko Švico, hrvatsko Švico, češko Švico itn. in ta beseda postaja sinonim ali soznačnica za lepo gorsko deželo.

Prva stopnja omenjenega miselnega razvoja se začne v antiki. Antični pisci omenjajo zlasti kratko reko Timav, ki "priteče iz gore". Czörnig (1891, str. 8) navaja, da se je ukvarjalo s Timavom 24 avtorjev, pesnikov, geografov, zgodovinarjev in drugih. Med pisce so Vergil, Livij, Plinij in Strabo. Med vodnimi pojavi, ki so prvi vzbudili pozornost, pozneje omenjajo zlasti ponore Notranjske Reke. V novem veku so s Krasa najbolj zaslovene kraške jame. Jama Vilenica pri vasi Lokev, skozi katero je pred dobo železnice potekala cesta v Trst, je najstarejša turistična jama na svetu. Krajevni leksikon Slovenije (*I. knjiga*, str. 321) navaja, da je bila jama dana v najem leta 1660 in jo je takrat domnevno obiskal cesar Leopold I. Ponovni turistični vzpon je doživela v prvi polovici 19. stoletja, ko je nastajal pojem kras. V letih med 1839 in 1840 prodrejo jamarji prvič po Reki v notranjost Škocjanskih jam. Leta 1841 je inženir Lindner organiziral raziskavo 329 metrov globoke Labodnice pri Trebčah in to brezno z Reko na dnu je veljalo dolgo za najgloblje na svetu.

Geopolitični položaj matičnega Krasa sredi 19. stoletja:

- matični Kras
- glavna prometna pot Dunaj-Ljubljana-Trst
- meja med avstrijskim in ogrskim delom avstro-ogrske monarhije
- meja med Avstro-Ogrsko in Turčijo
- Dinarski kras

Druga stopnja miselnega razvoja se je pričela konec 18. stoletja. B. Hacquet se je v svoji *Oryctographica Carniolica* (1887, str. 74) prvi spustil s Čičerije na kamnito puščavo, ki jo "imenujemo karoš ali karst" in je podobna pokrajini Čičev. Ozadje prvega imena je hrvaška beseda krš. Prvo geološko kartiranje ima pri tem odločilni pomen. Geolog A. v. Morlot je leta 1848 objavil kot prilogo k svoji razpravi geološko karto Primorske in Istre in na njej poleg naplavine, peščenjaka in fliša vrisal tudi obseg krednih apnencev. Med besedilom (str. 272) govori o spodnjem ali starejšem kraškem apnencu (Karstkalk), kar govori o istovetjenju pojmov kredni apnenec in kras. Na sever segajo na tej karti kredni apnenec do Planinskega polja, na zahod do Soče, vzhodna meja pa je shematična. Že prej se je v literaturi pojavila beseda "kraška jamska tvorba" (*Höhlenbildung des Karstes*, na primer v salzburških Alpah). Morlot pa govori tudi o "Karstland", o kraški pokrajini, ki je razprostranjena na krednem apnencu. Zato je pokrajinsko ime razširil na severovzhod in pisal o Spodnjem Krasu (tega v novejši dobi imenujemo **klasični** ali Primorski slovenski **Kras**) in o Zgornjem Krasu, ki je med Postojno in Vrhniko*. Prvotno pojmovanje krasa kot gole pokrajine je prej preprečevalo piscem, da bi Kras raztegnili čez Notranjski Kras, ki so ga poraščali temni gozdovi, čeprav je površje še bolj kamnito, kar je pozneje poudarjal zlasti Schmidl (1854). Razširitvi pokrajinskega imena Kras do Vrhnike sta botrovala v veliki meri odkritje Postojnske jame leta 1818 in njen sloves najdaljše in najbolj zakapane jame, ki se je hitro razširil po svetu. Oznako **Spodnji** in **Zgornji Kras** je povzel nato A. Schmidl (1854), katerega opis Postojnske jame in drugih kraških pojavov je imel odločilno vlogo pri nastajanju kraške terminologije v Avstroogrski in pri Cvijiću. Slovenski krasoslovec A. Urbas je prispeval k nadaljnji razširitvi imena Kras po slovenskem krasu. V svojih opisih (1874, 1877) je ločil Zahodni ali Primorski Kras, Srednji ali Notranjski Kras in Vzhodni ali Suhokrajinski (Dolenjski) Kras.

* F. Hohenwart je v vodniku po Postojnski jami (*Wegweiser für die Wanderer in der berühmten Adelsberger und Kronprinz Ferdinands-Grotte*, 1830, 1. zvezek) že prej, leta 1830, pod črto pripomnil, da se kras razteza od videmske okolice do Krfa in Albanije.

Pogled na del matičnega Krasa (foto: A. Rebolj)

Še pred Urbasom so pričeli razširjati oznako Kras proti jugovzhodu. Schmidl (1858) pravi, da so prej "terasasto gorovje Krasa (italijansko il Montzi, del Carso, slovensko Gaberk)" omejevali na ozemlje med Sočo in Reko, med Vrhniko in Trstom. "Toda nova raziskovanja so prispevala k spoznanju, da se ta značilna orografska" ali goropisna "tvorba začneja že v Benečiji in da ji pripada cela Istra in Dalmacija". Schmidl pravi v uvodu svoje knjige: "Naslednji listi se ukvarjajo samo s tem delom v ožjem smislu besede pojmovanega Krasa". Poleg izraza *Höhlenbildung des Karstes* srečamo pri Schmidlu tudi besedo Karst v Morlotovem smislu Karstland.

Razširitev oznake Kras na Kvarnersko obalo je utrdil zlasti Lorenz (1858), ki se je pritoževal, da javnost še vedno misli, kadar sliši ime Kras, samo na ozemlje med Vrhniko in Trstom, čeprav da je Liburnijski Kras prav tako značilen. Iz njegovega članka seva misel, da je pokrajinski atribut ali zaznamovanje kras zaželen, kar pomeni imenitne, splošno zanimanje vzbujajoče pojave. Iz tega razloga je avstrijski cesars-

ki dvor poslal opisovat slovenski kras v 18. stoletju J. Nagla (1748) in sredi 19. stoletja A. Schmidla (1854).

Razvoj oznake kras in stanje ob koncu 19. stoletja je opisal v nakazanem smislu Martel (1894, str. 32), ki v uvodu svoje knjige *Les Abimes* pravi: "Karst (Kras na Hrvaškem, **Gaberk** slovensko, Carso italijansko), katerega ime je prišlo, kot trdijo, od keltske besede, ki označuje kamnito pokrajino..., je bil prvotno omenjen na ozemlju med Trstom in Postojno, ker ga med Postojno in Ljubljano pokrivajo mogočni stoletni gozdovi". Toda isti kredni apnenec se po Martelu nadaljuje v "južni smeri na Istrski polotok (Istrski Kras), na jugovzhod ob hrvaški obali (Liburnijski Kras), v Dalmacijo, zahodno Bosno, Hercegovino, Črno goro, Srbijo (Kučaj), Albanijo, skratka na vse regije obalne Adrije (ki imajo ponore in ponovne izvire rek, jame, brezna)"... Martel trdi, da je tak kras tudi v Franciji in drugod in da je torej svetovni pojav.

Čeprav je geološko kartiranje hrvatskega in bosanskega krasa (*Mojsisovicz*

1880) v drugi polovici 19. stoletja ugotovilo razširjenost krednih apnencev vzdolž vsega jadranskega zaledja, se je ime Dinarski kras pojavilo šele v tem stoletju.

Kdaj je pričela pokrajinska oznaka (geografski pojem) Kras prehajati v občno ime, je težko ugotoviti. V nemščini se piše Kras (Karst) z veliko začetnico, naj bo to pokrajinsko ali občno ime. Podobno je tudi v starejši angleški literaturi. Potem, ko je izšlo v petdesetih letih 19. stoletja precej geoloških opisov krasa, je A. Boué leta 1861 objavil članek in v njegovem naslovu je rabljen kras povsem določno kot občni pojem. Takemu pojmovanju Krasa je namenjen ves njegov članek: "Über die Karst- und Trichterplastik in Allgemeinen" (O kraški in vrtačasti plastiki na splošno). V njem Boué trdi, da sega kras čez Balkanski polotok še v Grčijo in da lijakaste vrtače ("Tricher") niso kraški pojavi. Prej so uporabljali predvsem izraz *Höhlenbildung des Karstes*, Boué pa uporablja še naslednje: značilna struktura površja v kraških skalnih tvorbah (*eigentliche Structur der Oberfläche der Karstfelsengebilde*), Karstterrain,

Karstablagerung (siga, lehnjak), Karstbildung (jame, bobovec).

Po Bouéju teoretične kraške razprave vedno bolj redko ponavljajo, odkod izvira beseda kras. Da pa je bil v Avstro-Ogrski izvor občega imena kras iz slovenske pokrajine Kras splošno znan, priča dejstvo, da so Čehi, Slovaki, Poljaki in deloma Hrvati oblikovali svoj termin ne po nemški obliki Karst temveč po slovenski - kras. Pod vplivom nemške dunajske geografske šole je Cvijić v srbskem jeziku uveljavil Karst, Hrvati pa so po dolgotrajnem razpravljanju in kolebanju med karstom, krasom in kršem začeli v najnovejši dobi uporabljati za termin domačo ljudsko besedo krš, ki pomeni isto kot ljudsko kras - kamnito zemljišče nasploh in ne samo na apnencu.

V najnovejši literaturi se pojavlja vedno več zmotnih trditev, odkod izvira beseda kras (karst). Jennings (1971) trdi v uvodu v svoje kraške monografije, da prihaja beseda od slovenske besede krš. Največja moderna geomorfolška enciklopedija (*Fairbridge, The Encyclopedia of Geomorphology*, 1968) naveda (str. 582), da je to nemška oblika slovenske besede krš ali kras in da je bilo to prvotno regionalno ime "za ozemlje iz masivnih apnencev severno in južno od luke Reke v Jugoslaviji".

S sprejetjem termina kras v strokovno literaturo še ni prenehalo razpravljanje, kaj ta termin pomeni (*Hilpert*, 1907). Nekatera zgodovinska pojmovanja krasa so ostala živa do danes.

Pokrajino, ki jo v slovenščini imenujemo matični Kras in ki je dobila svoje ime po kamnitem površju, je kot tako opisal že Strabo (*Urbas*, 1874, str. 299). Hacquet (1778, str. 64-65) je zapisal besedo kras (v nemščini Karst) kot sinonim za kamnito puščino, podobno Arabiji. To pretežno vegetacijsko (brez gozda in trave) ter pedološko (brez prsti) oznako krasa so prevzeli in do danes ohranili v gozdarstvu. Na posvetu o jugoslovanskem krasu, ki ga je leta 1957 sklicala Gozdarska in kmetijska zveza v Splitu, so obravnavali Dinarski kras samo na primorski strani, kjer je kras zares za celo stopnjo bolj gol.

Geološki raziskovalci sredi 19. stoletja so temu pojmovanju krasa pridali še geološki pomen: relief ali navpično oblikovitost v krednih apnencih. Na slovenskem primorskem krasu gola zemljišča v velikem zares sovpadajo z ozemljem iz krednega apnenca. Ko pa so nato odkrili kraške pojave tudi zunaj krednih apnencev in pozneje zunaj apnencev

nasploh, je pojem kras dobil nove razsežnosti in postal morfološki ali oblikosloven termin, ki pomeni različne depresijske kraške oblike in jame. Po Bouéju (1861, str. 287) spadajo h kraški plastiki: skalni kupi, skalne luknje vseh oblik in velikosti, vrtače (Dolinen), ponori in kraške odkladnice iz vode, ko izvira. Geološka literatura v Avstro-Ogrski še dolgo omejuje kras na površinski pojav in geolog Kraus v svoji monografiji o krasu (1894, str. 120) pravi v tem smislu, da "Beseda kras označuje pojav zemeljskega površja (*Oberflächenerscheinung*), ki je produkt geoloških procesov", čeprav prišteva h krasu kot element tudi kraško hidrologijo.

Opisovalci jam sredi 19. stoletja so razlagali nastanek površinskih kraških kotanj z udori nad podzemeljskimi votlinami. Zato so postavili v ospredje pojma kras kraško podzemlje in pod njihovim vplivom so pričeli nekateri prištevati h kraškim pojavom samo tiste površinske kotanje, ki so nastale z udiranjem jamskega stropovja (*Zippe*, 1854). Razlaga o nastanku kraških jam je razširila pojem kras še na kraško hidrologijo. Razmeroma široko pojmovanje krasa je po Schmidlu (1858) sprejel Martel (1894).

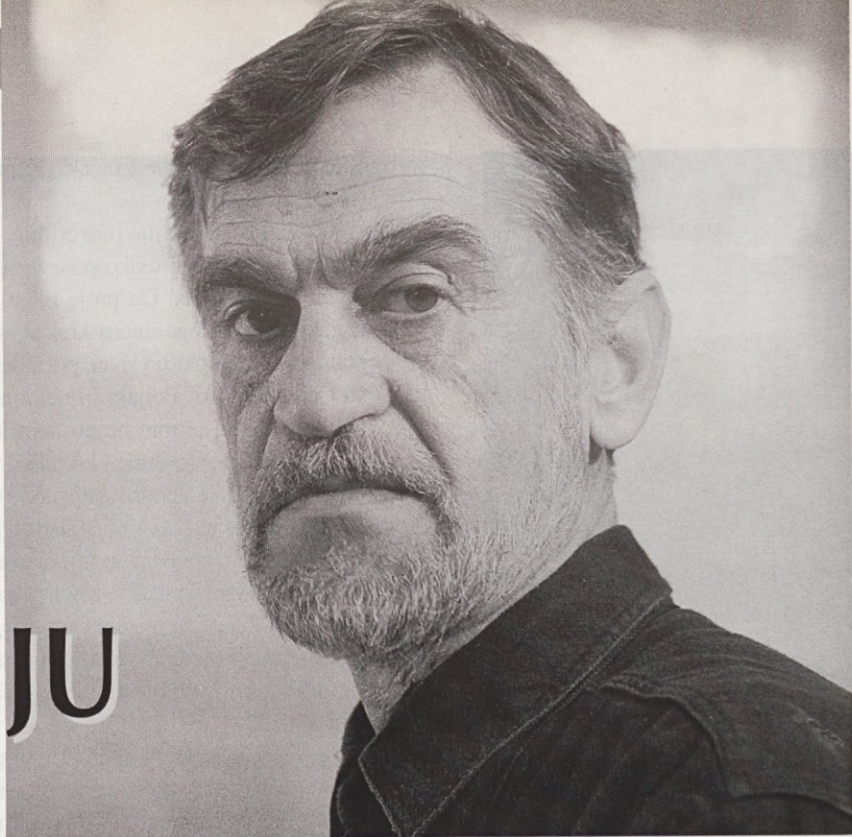
Vsa nakazana zgodovinska pojmovanja krasa pa je sprejel v svojo definicijo J. Cvijić, ki pravi (1895, str. 1): "Vse oblike, ki nastopajo v golem apnencu zaradi njegove topljivosti v ogljikov dvokis vsebujoči vodi, zaznamujemo s kraškimi pojavi, in pravimo apneniškem predelu, v katerem se javljajo škraplje (Karren), vrtače, slepe doline kot površinske oblike in ki ga odlikujejo jame ter podzemeljske reke, da je kraška pokrajina". Cvijićeva naslonitev na geološko pojmovanje krasa se odraža v razporeditvi snovi: jamam ni posvetil posebnega poglavja, temveč jih je obravnaval v svoji prvotni monografiji pod nazivom Doline (v srbskem besedilu: vrtače).

Občni pojem kras je počasi prodiral v slovensko strokovno literaturo. Franc Jesenko je v svojem zemljepisnem učbeniku iz leta 1873 dosledno pisal Kras ali Kraševina. Pomenil mu je gorovje, ki sega na sever do Idrije in Ljubljane. V svojem Prirodnoznanem zemljepisu iz leta 1874 piše, da je Kras ali Kraševina razširjena tudi drugod po svetu. V učbeniku iz leta 1890 pa je besedo Kraševina opustil in začel pisati samo o Krasu (z veliko začetnico).

Iz referata Rudija Šeliga
"Ali svet potrebuje pisatelja?"

KLICI PO ODLOČNEM ZAVRAČANJU BARBARSTVA

V najstarejši slovenski turistični jami Vilenici pri Lipici na Krasu podeljuje Društvo slovenskih pisateljev vsako leto nagrado za izjemne dosežke v poeziji, pripovedništvu, dramatik in esejistiki, ki nastajajo v srednjeevropskem kulturnem prostoru in ki s posebno estetsko prepričljivostjo izražajo človeške in kulturne izkušnje. Ta prostor pa ni toliko geografsko zamejen, kolikor ga opredeljuje usmeritev tistega duha srednjeevropske duhovne umetniške izkušnje, katero označujejo strpnost, neagresivnost, razumevanje, pluralizem, torej integracijski principi različnosti, njegova življenjska umetniška moč pa se izraža in oblikuje v posebej prepoznavnih delih ustvarjalcev...Društvo slovenskih pisateljev v načelu ne dodeljuje Mednarodne literarne nagrade VILENICA slovenski literaturi, marveč z njo opozarja na vrhunske dosežke drugih literatur.

Za leto 1995 je to nagrado prejel švicarski pisatelj Adolf Muschg.

Tokrat predstavljamo z letošnje Vilenice del referata slovenskega pisatelja in dramatika Rudija Šeliga "Ali svet potrebuje pisatelja?"

Urednica je izbrala tisti del referata, ki izraža avtorjevo videnje vse bolj razraščajočega se totalitarnega barbarizma.

... Svet, ki ga živimo, svet, zamejen s horizontom evropskosti, se kaže v podobi doslej največjega razsula ne le vrednot, ki so bile skozi stoletja oblikovane (razum, toleranca, krepost), marveč tudi v obliki empiričnega zanikanja kulturne pisanosti sveta in civilizacije v celoti, brez težišča in nujne ozemljitve. Kot da vrtnec sklenjenega kroga "proizvodnje - potrošnje" s svojim eksponencialnim naraščanjem brzine ne omogoča več nobenega

pogleda na svoje početje, nobene plodne refleksije, nobene kritične razdalje do samega sebe. Kot da je svet v tečajih zaškripal do mere, ko je zdaj odrasli evropski človek kot ostareli otrok vržen nazaj pred obdobje razsvetljenstva v najširšem pomenu besede, ki je po Kantu izhod iz človekove nedoletnosti. Kot da se zdaj konkretizira Zaratustrov govor o *poslednjem človeku* (Zaratustrov uvod, poglavja 1-5).

Ko se je Zaratustra spustil s hribov samote, da bi se razdaljal in podarjal ljudem, je najprej naletel na sejensko mesto, kjer se je zbrala množica za nastop vrhovodca. Zaratustra jim je spregovoril o nadčloveku, vendar so se mu smejali in zahtevali pričakovano cirkuško točko. Rekel si je: Ker so ti ljudje ponosni, neradi slišijo o sebi besedo zaničevanje, zato "jim bom spregovoril o najbolj zaničevanja vrednem: to je poslednji človek". In pove, da bo z njim postala zemlja majhna, kajti poslednji človek naredi, da je vse majhno. Iznašel bo srečo, zapustil bo kraje, kjer je življenje trdo, ljubil bo soseda zaradi toplote in se bo drgnil obenj, da bo obema toplo. Dovolil si bo malo strupa, tu pa tam. Delal bo za razvedrilo, pa ne preveč. Ne bo ne reven ne bogat, kajti oboje je naporno. Vsi poslednji ljudje bodo čutili enako. Vsi bodo ena sama čreda, vendar brez pastirja. Imajo svoje veselje za čez dan in drugo veselje za čez noč, ob obeh in čez vse pa cenijo zdravje. "Mi smo iznašli srečo", govorijo poslednji ljudje in mežikajo.

Tedaj pa se je vnel krik in oglasila se je radost množice: "Daj nam tega poslednjega človeka, o Zaratustra! Napravi iz nas tega poslednjega človeka! In potlej se z veseljem odpovemo nadčloveku!"

"Tu upodobljeni poslednji človek je tisto, kar je ostalo od nekdanje humanitas na koncu njene zgodovine", dodaja Urbančič v "Zaratustrovem izročilu". Nobene samodis-

tance, nobene avanture, nobene usode, nobene transcendence, samo še scefrana vodoravna zavest o opravih, ki jih je treba postoriti v tem enodimenzionalnem, linearno tekočem času. To pa je čas, ko človek "ne pošilja več pušic svojega hrepenenja čez ljudi in ko tetiva njegovega loka ne zna več brniti". Poslednji človek hrepeni po tem, kar že je, in nebesa so samo še neposredna in vsakdanja stvarnost.

Ko se na obzorju sveta poslednjega človeka - ki je iznašel srečo - pojavijo apokaliptični jezdec totalitarnega barbarstva, novi holokavst, grozodejstva zaradi grozodejstev, požigi zaradi fascinantnosti požigov samih, klanje, pokoli od Čecenije prek Ruande do Bosne, jih poslednji človek v svoji krmežljavi lagodnosti ne prepozna kot grožnjo, ki preti z velikim treskom razsuti tudi njegov mali svet in njegovo izumljeno srečo. Skozi svoj redukcijski zaznavni ventil na isti ravnini temeljne neprizadetosti, na kateri izbira tekoče informacije o vremenu in športnih rezultatih, sprejema iz dneva v dan tudi *podatke* o pokolu otrok na dvoriščih Sarajeva, Goražda in Groznega, kvantitativne podatke o številu koncentracijskih taborišč in številu taboriščnikov v njih, tipologijo posilstev in frekvenco posameznih posilstev znotraj klasifikacijskih kategorij. Registrira - seveda mu ne uide - tudi razlike in ve, da je bilo v njegovi fizični, kronološki nedoletnosti na svetu tri milijone beguncev in da jih je danes že več kot trindvajset milijonov. V oni pragmatično plitvi spomin si kar tako in nehote zapisuje število granat, ki so tega in tega dne padle po Sarajevu na primer, kot to vsakodnevno medijem sporočajo profesionalni števeci, pripadniki modrih čelad (ki so se vsaj do 30.8.1995 omejevali predvsem na to dejavnost). Enako "pozorno" evidentira humanitarne akcije za odstranjevanje posledic barbarskega nasilja, šteje šotore v tisoče, obroke hrane in konvoje, ki se prebijajo čez gorate predele Balkana, in se ne vpraša - saj to ni njegova naloga - zakaj predstavniška vojska združenega človeštva rajši ne prepreči zla, kot pa da njegove posledice "sanira"...

Za primer pa, da bi vamostni, redukcijski ventil v vratih dojemanja groze in kaosa, ki pljuska po naši zemljini, vendarle popustil in spustil skoznje tudi razsežnosti zla, ki ne koristijo utilitarni udobnosti in majhnosti sveta, kot si ga je narisal človek, ki je izumil srečo, si napeljemo TV kabel v svoje bivališče in po njem v kletko, katere jetniki smo postali sami napeljevalci kablov, slike klanja, da bi ga udomačili: pogled na kri sarajevske tržnice iz

fotelja in iz srečno toplih copat nam dopove, da zlo, pred katerim smo drhteli v pravljicah in ki nam je grozilo skozi stoletja in nas opominjalo skozi umetnost in spomine na drugo svetovno vojno, pravzaprav ni tako hudo. Zlo ni več zlo in groza je samo srh, potujoč dva ali tri hipe po hrbtu, če človek, ki vse to vidi na ekranu, potem še more normalno vstati, se pretegniti in zehajoč napotiti v posteljo. Tako kot po Zaratustru *poslednji človek* mežika, gledalec v nas zeha.

V redu, rečemo, ta umazani konec zgodovine vodi politika, politiko pa vodijo njeni vodoravni utilitarni in pragmatični interesi.

Kaj pa naš intelektualci, pisatelj; kaj ob tem, razen izdelovanja fiktivnih svetov, še delata? Kaj počneta v tem razsutem času, ko se v brezpotja izgublja še poslednje sledi evropske humanitas in ko se ruši vrednostni in integracijski sistem, zgrajen na obsodbi holokavsta po drugi svetovni vojni? Kje so zdaj vsi tisti kritični in predvsem levičarski intelektualci, ki so znali povzdigniti glas ob desničarskih deviacijah naših časov, na primer ob nastopu Pinochetovega režima?

Vedeta se podobno kot naš poslednji človek. Evropski intelektualci - in z njim večinoma tudi pisatelj - plava v isti, čeprav ne enaki *ravnodušnosti*. Kadar pa ga narcisoidnost, slabo prikrita v ravnodušnosti, zbode, zavzame racionalno brezobzirni položaj *ekvidistance* "do vseh sprtih strani", kot da gre za nepomirljivi spor med dvema hordama navijačev.

Vsaj od Durkheima naprej vemo, da ravnodušnost ne pusti zla pri miru, da bi se širilo, mirovalo in pljusalo po zemljini sveta po svoji imanentni zakonitosti. Ne! Ravnodušnost kolektivne zavesti tako rekoč med potjo naredi maligni preobrat in zlo šele vzpostavlja kot pričujoče in delujoče zlo. "(Dejanja) ne zavračamo, ker je kriminalno, ampak je kriminalno, ker ga zavračamo". Če zločin zavijemo v alufolijo bleščeče mlačne ravnodušnosti, ga vzpostavimo kot sprejemljivo in dopustno, obćim moralnim normam primerno dejanje. (In ker se človeštvo prek svojih predstavnikov smehlja rokuje z zločinci in klavci, ali bo začudenje, ko bo vožd nad voždi, naveličan igre Zla, naveličan užitkov, ki mu jih nudi povzročanje zla, povzročanje ničenja, prenasičen ubijalskih dejanj - ki ne bodo prinesla nobenih koristi njegovemu narodu - morijo ustavil in za to prejel visoka mednarodna priznanja, sploh še s čim utemeljeno?)

Seveda pa ravnodušnost ne prepoveduje niti *usmiljenja* do trpečih niti *tolerance* do kulturno in civilizacijskih drugačnih etnij (npr. do Bošnjakov). Oba - usmiljenje in toleranca - pravzaprav vodita naravnost v kvietizem, v vsakršno pasivnost in oholost, po kateri je vsaka akcija nevredna in ničeva. Ne narekuje nobene moralne obveze, sta podlaga samo moralni dobrohotnosti. Obmjenjo pa etični univerzalizem, utemeljen na človeški *solidarnosti* in imperativu *pustiti biti* (*drugemu*) namesto tolerance, omogoča tudi intelektualcu, da prestopi čarni ris dejanja.

Splošna razlaga "človeške solidarnosti" pove, da je v vsakem od nas nekaj, kar odzvanja ob istem nekaj, kar je tudi v drugih ljudeh. Ključno vprašanje je seveda, kaj je to *nekaj*, kar naj bi bilo "bistvo človeškosti" in ki nas zavezuje in na čemer temelji moralna obveza. Razum oziroma ugotovitev, da smo vsi razumna bitja (kot je to predpostavljala tudi Kant), je nekako premalo in na koncu tisočletja, ki je razpraskano z regresijskimi ekscesi, zveni celo ironično. Mogoče pa je (in po videnju pisca nujno) solidarnost utemeljiti na *sočutju* spričo trpljenja in ponižanja. Ta *nekaj*, "skupna sestavina", je v razkritju, da je človek bitje končne biti, je smrtnik v svoji vznesenosti, gnanosti, trpljenju in ponižanju. Moralni imperativ *pustiti biti* zagotavlja drugemu nedotakljivost njegove enkratne, neponovljive končnosti in je več kot spoštovanje drugega, je v območju dejavne ljubezni in zunaj kroga volje do moči subjekta, pod katerega obnebjem se še zmeraj giblje zgolj-toleranca. Oba etična postulata zbujata povsem drugačno energijo, kličeta po opredelitvi in po odločnem zavračanju totalitarnega barbarstva, ki je na pohodu. Omogočata, da intelektualci zasliši svojo poklicanost spet kot izvorna "elita znanja, duha in okusa" in se upre postmodernističnemu enačenju s kognitivno elito, elito zgolj znanja, za katero srce nima nobenih svojih razlogov, če obrnem Pascala, in zato nima nobene potrebe, da bi se uprla zlu, ki nas prerašča.

Dejstvo, da je leto 1995 razglašeno za leto strpnosti, kar je sicer za marsikateri predel sveta precej brutalen posmeh, tudi po svoje govori o "stanju duha", ki vlada v okrožjih politične moči. Če bi naše leto označili kot leto *solidarnosti*, bi vsaj verbalno nakazali nagib, ki se bo moral zgoditi...

LIKOVNA UMETNOST

Po razstavi akademskega
slikarja Klavdija Palčiča
v Kulturnem centru
Srečka Kosovela v Sežani

PALČIČEVO

SPOROČILO VZNEMIRI, GANE, PRIZADENE

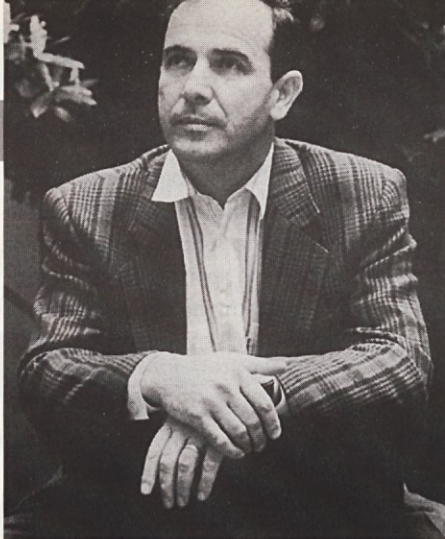
V Kulturnem centru Srečka Kosovela v Sežani je razstavljal akademski slikar Klavdij Palčič iz Trsta. Njegova dela, ki se jih uvršča v slovensko kulturno zakladnico, je predstavila umetnostna zgodovinarica Nelida Nemec.

Na poti tisočerih spodbud in dognanj slikar Klavdij Palčič globoko prisluhne sebi: kako izraziti najsubtilnejše odzive na lepote življenjskega trenutka, polnega strasti, ljubezni, sreče, bolečine, trpljenja in sovraštva? Kako izoblikovati svoj lastni, prepričljivi likovni izraz, ki naj ga določi kot izvirnega in ki vznemiri interpreta? Kako odpreti srce in dati duši širino v poletu?

Temе išče z zvedavostjo odkritosrčnega opazovalca: prisluhne jutru, ko sonce poudarja svetlobo upanja, prisluhne dnevu, ko oblaki zagrinjajo bleščečo svetlobo, prisluhne večeru, ko sončni zahod naznanja uresničitev vseh sanj. Prisluhne sebi. Ko tema dozori, je likovna interpretacija le strasten splet plemenitosti duha in izvirnosti izraza, ki se, Mediterancu po duši, čutenju in dojemanju, vteke v estetsko domišljeno likovno interpretacijo, vpeto v klasična pravila likovnega razmišljanja. Ne da bi hotel biti pripoveden, s pretanjenim občutkom ujame v likovno govorico silovit odziv na apokaliptične strahote, na zastrašujočo moč sovraštva in na bolečino mučenja. Podoživlja smrt. Uničenje. Izginjanje v kozmosu. Vizualizira srečo, ujeto v detajlu obraza, ko zatrepeta v mehkih obrisih razneženega pogleda. Oživlja ljubezen: s potezo roke, ki zariše, vgravira, naslika, izoblikuje sporočilo. Sledi notranjim spodbudam in videnjem: slast po preoblikovanju, gnetenju, trganju, lomljenju ga žene v neznano. Ne ustavlja se ob možnostih, ki jih dajejo klasične slikarske in grafične tehnike, temveč išče naprej. Eksperimentira. Kreira. Riše. Zato, da izkristalizira misel, da oživi vzgib. Da se pripoved udejani...

Začetki Klavdija Palčiča so bili ustvarjalno nabiti in zajel ga je val priseganj na nove, sodobne materiale. Spoznal je, da je slikarstvo lahko čista likovna izpoved, in se otesel vseh nepotrebnih literarnih obremenitev. Po prvem ekspresionistično občutenem podajanju vidnega sveta se je odpravil v najaktualnejša likovna iskanja in se izoblikoval v umetnika, ki se ne pokorava ustaljenim zakonitostim. Začel je s prvimi poskusi prodora v prostor, s kombinacijami različnih materialov in iskal tridimenzionalnosti v slikarstvu...

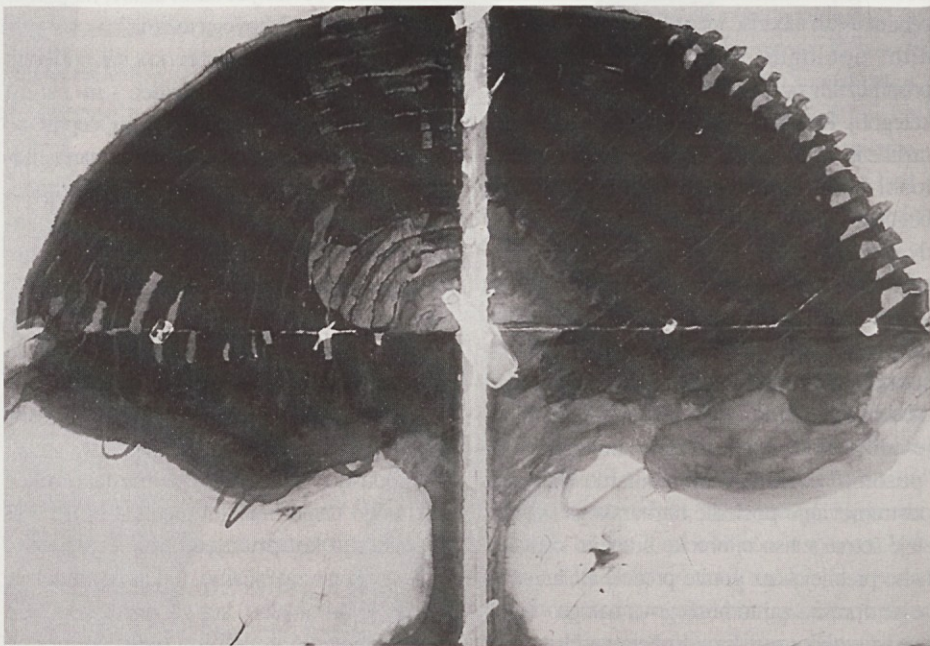
Ko je zadostil raziskovalni vnemi, se je njegova udarna motivna angažiranost umirila. V središče pozornosti so vstopili reliefno oblikovanje in

Klavdij Palčič, rojen 5.8.1940 v Trstu, sodi v generacijo, ki je leta 1945 po fašističnem in vojnem obdobju prva stopila v obnovljeno slovensko šolo na Tržaškem. Že v dijaških in študentskih letih je sodeloval na likovnih razstavah in natečajih v domačem mestu in drugod ter se vključeval tako v slovensko kot italijansko umetniško dogajanje. Po maturi na znanstvenem liceju v Trstu se je med študijem političnih ved in usmeritvijo v likovno dejavnost odločil za umetnostni licej v Benetkah, kjer je leta 1964 diplomiral. Nato je poučeval risanje in umetnostno zgodovino v slovenskih srednjih šolah na Tržaškem in v Gorici. V šestdesetih letih je bil član tržaške skupine Raccordosei - Arte Viva, v sedemdesetih pa je ustanovil in več let vodil grafični atelje pri Založništvu tržaškega tiska. Leta 1984 je prejel slovensko nacionalno nagrado Prešernovega sklada za slikarstvo in scenografijo.

Ukvarja se s slikarstvom in z grafiko (od leta 1961 je imel 40 samostojnih razstav ter sodeloval na številnih skupinskih razstavah in mednarodnih grafičnih bienalnih), s scenografijo in kostumografijo (z izvedbami v Trstu, Ljubljani, Benetkah in na Dunaju) ter z ilustracijo mladinskih knjig in pesniških zbirk. Hkrati z umetniškim ustvarjanjem je ves čas ustvarjalno vključen v organizirano narodnostno življenje slovenske manjšine.

novodobni materiali. Umetniška iskanja je obogatil z valovanjem morja, s plapolanjem ognja in z groteskno figuro ljudi in živali. Figura je postajala čedalje zgovornejša, pomembnejša in odločujoča. Postajala je gibalna pripovedi in središčna likovna prvina. Srčica Palčičevega oblikovnega iskanja je bila tudi tedaj, ko je bila

Drevo, 140x200 cm, 1985

zakrita, zabrisana ali povsem odsotna. Umetnikovo sporočilo je tako še bolj neposredno: vznemiri, gane, prizadene. Je izzivalno in pretresljivo: zato, da dojamemo resnico, zato, da sprejmemo njegovo sporočilo. Pa naj si bo v novodobnih materialih ali v grafiki, ki postaja čedalje pogostejše uporabljeno izpovedno sredstvo.

Umetnikova sposobnost za oblikovanje, za ponazoritev organske forme se kot rdeča nit vleče skozi vse njegove stvaritve, in v tem prekipavajočem valovanju materiala in v tej vklešenosti človeka v težave in radosti življenja ne moremo prezreti odličnega risarja, pronicljivega pripovednika. Velikega esteta in humanista. Ki življenje vidi in sprejema z drugačnimi očmi. Ki sluti in vidi nevideno. Ga materializira in posreduje večnosti: kot pesem.

Slovenski atesti za vse proizvode. Garancija 1 leto.

Inženiring: Čeeek d.o.o. Ljubljana, Pokopališka 2, tel.: 061/ 1405 171

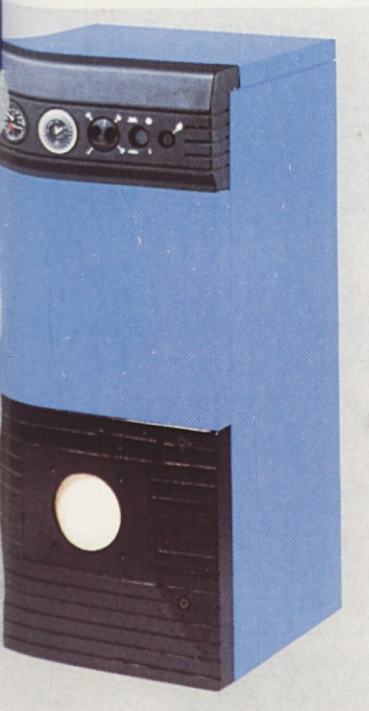
Servis za Primorsko - informacije in prodaja:

Možina Sašo, Ul. 25. maja št. 25, 66258 Prestranek, tel.: 067/ 54 272

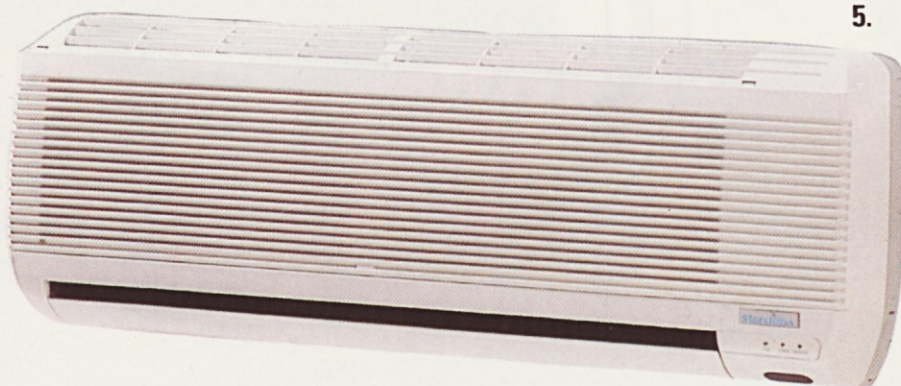
1. HYDRA Kombinirani stenski plinski grelniki za 1- 5 sobna stanovanja (50 - 250 m² stanovanjske površine)
2. GNS Litoželezni kotli na kurilno olje ali plin od 23 do 245 KW
3. VEGA Litoželezni plinski kotli z atmosferskim gorilcem z bojlerjem ali brez za hiše od 100 do 500 m² (po naročilu tudi za večje objekte)
4. Aluminijski členasti radiatorji: garancija 10 let
5. Klima naprave - od sobnih do industrijskih
6. Gorilniki CHALLENGER (predgretje, avtomatika - LANDYS GIIR, črpalka - SUNTEC)

1.

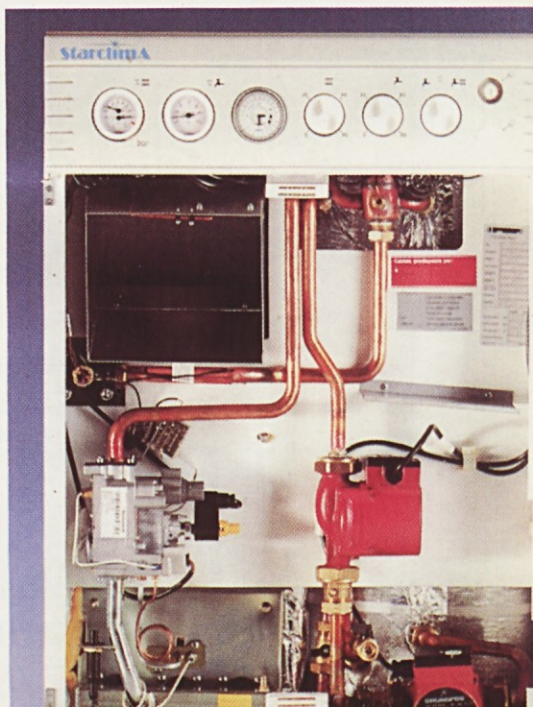

2.

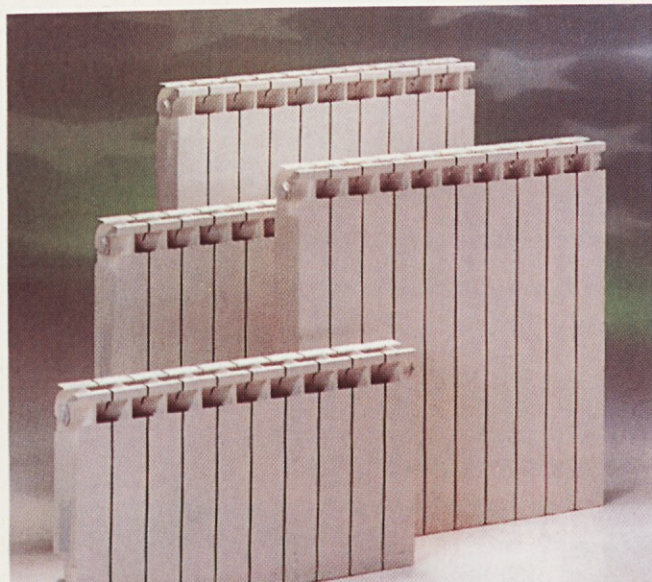

5.

3.

4.

tiskarna ljubljana

61001 ljubljana, tržaška 42, p.p. 571

fax: ++386 61 271-461

tel.: ++386 61 123-15-15

fotostavek
reprofotografija
montaža
ofset tisk
knjigoveznica
knjigotisk

**Tudi Tiskarna Ljubljana podpira revijo Kras
v njenih prizadevanjih za ohranitev naravne in kulturne dediščine!**